

Gárdonyi Géza

Amiket az útleíró elhallgat

TARTALOM

A LÁTÁS

AMIKET AZ ÚTLEÍRÓ ELHALLGAT

OLÁHORSZÁGI TÖRTÉNETKE

BECSÜLD A ROSSZ PÉNZT IS

OLÁHOK SE MIND FEKETÉK

JÁRT KONSTANTINÁPOLYBAN...

Ő AZ!

AZ ORVOSSÁG

A VÍZ MINT ITAL

MIKET BESZÉL ANTAL FERENC

ERDÉLY CSODÁIBÓL

GYORSVONATON

A SZAMÁRKA

A MI VASUTUNK

MAGYAR FÜRDŐ STÁJERFÖLDÖN

AFRIKAI BECSÜLET

KIRE BÍZTA

A SZENVEDŐK

A BOLDOGSÁG VÁROSÁBAN

A LÁTÁS ELŐSZÓ

A könyvkereskedők kirakatában piroslanak a Baedekerek. Mindenki utazik, akinek hús, leveles otthona nincsen, no meg akinek ideje, erszénye engedi.

Mindig jólesik a lelkemnek, mikor fiatal embereket látok úton, akár vasúton, akár országúton. Ezek azért utaznak, hogy lássanak. Föl vannak szerelve földképpel, messzelátóval, kalauz-könyvvel, jegyzőkönyvvel s a szemükben az élet szeretete mosolyog. De vajjon van-e köztük csak egy is, akit akár a szülők, akár a mesterek megtanítottak volna látni?

Mert más a nézés, meg más a látás. Nézni mindegyike tud. Látni nem. S bizony az utazók közül nem mindig az tér a tapasztalatok legtöbb kincsével haza, aki a távolból leghamarabb megmondta, hogy a toronyóra mennyi időt mutat, hanem sokszor az a vaksi utitárs, amelyik szemüveg nélkül még az ajtón is alig tud kimenni.

De hát mi az a látás?

A minap, ahogy szivarra gyujtok egy régi kertpalánk oszlopánál, látom ám, hogy egy kis vörösderekű légy egy nálánál négyszerre nagyobb keresztespókot cipel a deszkán fölfelé.

Szemem, szám elállott erre a csodára. Hogy a pók elfogja a legyet, ez a természet rendjében van. De hogy a légy fogja el a pókot, a galamb a sást, a nyúl az agarat, ezt még nem hallottam.

Elhatároztam, hogy mihelyt hazaérek, lerajzolom ezt a cipekedést s elküldöm vagy a rajzot, vagy a bogarat a Nemzeti Múzeum bogárosztályának.

Hát hogy lerajzolhassam, néztem figyelmesen. Néztem először a bogarat, hogy ha netalán elröppen, emlékezetből is lerajzolhassam.

Az első, amit megjegyeztem rajta, az volt, hogy akkora és olyanforma ugyan, mint a házilégy, de mégis más: karcsubb, kicsinyfejű s a potroha felső fele angolvörös. A légynek két szárnya van, ennek négy keskeny. A felső szárnyak a nagyobbak s ezeken díszül barna foltocska. Az alsó szárnyak kisebbek és szintén átlátszók. Aztán azt is észrevettem, hogy ennek a kis bogárnak két vékonyka mozgékony csápja van, mint két kis hajsza s a lábai is hosszabbak valamivel, mint a közönséges légyé, különösen a két hátulsó.

A pókról mindössze azt jegyeztem meg, hogy a lábai behajoltak és hogy a bogár a fejénél fogva vonszolja a korhadt deszkán fölfelé.

Nagy munka volt neki. Bizonyosan izzadt és lihegett.

Micsoda gondolat foglalkoztatta ezt a kis szárnyas rablót?

Csak az, ami az ősembert, mikor valami kővel vagy doronggal szarvast sujtott s társ híján maga cipelte-vonszolta haza az erdőn a barlangjába.

A bogár a deszkahasadék felé közeledett. Üveget vettem hát elő, hogy belefogjam. De bíz a kis vadász elbocsátotta a nagy zsákmányt és úgy elillant, hogy még csak azt se láttam, merre repült.

Megnéztem a pókot.

Hajlékony volt és duzzadt, de élettelen. A bogár ölte meg kétségtelenül.

És ekkor jutott eszembe, hogy olvastam én valamikor valamit olyan darazsakról, amelyek fullánkkal megbénított pókokat hordanak a petéik mellé, hogy amikor ezek kikelnek, friss tápot találjanak. De hát darázs volt volna az a kis bogár? Mi, akik parasztok vagyunk a természettudományban, a darazsak neve alatt nem efféle bogarakat ismerünk. Lehet, hogy darázs volt. Ha a természettudósok a bolhát is a legyek családjába osztották, nem lehetetlen, hogy a legyeket a darazsak közé helyezték.

Előveszem hát a papírost, meg a festéket, de még hozzá se kezdek a rajzoláshoz, mikor az a kérdésem támad, hogy nini:

- Mivel is fogta az a bogár azt a pókot? A szájával? A lábával?

Én tehát negyedóráig néztem őket s még azt is megjegyeztem, hogy a bogár lábán alig látható körmöcskék vannak s a két hátulsó lába térdén egy-egy tüske is. De azt, hogy a bogár mivel fogta a pókot, nem láttam.

Dehát hogyan hogy nem láttam? Hiszen néztem, a szemem rajta volt. Látnom kellett. Lehetetlen, hogy folyton ne láttam volna, mikor mindig előttem volt.

Hát pedig mégsem láttam. Látva sem láttam, mert nem tudok róla.

Egyik tehetségünk se bizonytalanabb a látásnál. A kezünket csak mindennap és mindig látjuk, de melyikünk tudja megmondani, ha csak a kezére nem néz, hogy a mutatóujja hosszabb-e, vagy a gyűrűs ujjja? Pedig ennek a két ujjnak a különbsége minden embernél más, éppúgy, mint ahogy minden embernek más az arca. És ez a különbség olyan szembetűnően karakterizálja a kezet, hogy nézetem szerint a rendőri személyleírásokban is meg kellene jegyezni.

Ezt annak a bizonyítására említem meg, hogy mindnyájan tökéletesnek tartjuk a látásunkat, pedig némelyikünk még a saját kezét sem látta tökéletesen.

Hát akkor hogyan látjuk az arcokat?

Gondoljunk apánk, anyánk vagy valamelyik szerettünk arcára, amelyik mindennap előttünk él. Próbáljuk ezt az arcot lediktálni rajzolóknak. Azt csak meg tudjuk neki mondani, hogy tojásdad-e az arc, vagy gömbölyű? szőke-e? barna-e? kékszemű-e vagy fekete? De már a továbbiakban gondolkozunk és akadozunk.

A rajzoló ugyanis azt fogja kérdezni tőlünk, hogy a homlok van-e olyan magas, mint amilyen hosszú az orr és hogy a távolság az orr és az áll hegye között mennyivel hosszabb, mint az orr, ha véletlenül nem rövidebb?

Aztán azt fogja kérdezni, hogy a két szem között való távolság megfelel-e pontosan az egyik szem hosszának? Milyen a fül? a szemöldök? a halánték? Kiáll-e az arcsont? A két ajak közül melyik a szélesebb? s az ajakárok milyen görbületben vonul le az orr mellől?

Csakhamar megvalljuk, hogy az arc mindennap előttünk van ugyan, de mink ezekre a kérdésekre felelni még sem tudunk. Azt nem mondjuk, hogy *nem láttuk*, pedig ezt kellene mondanunk.

Hiszen a saját arcunkat csak eleget láttuk már a tükörben s bizonyára meg is néztük gondosabban, mint a más arcát, de melyikünk tudja megmondani, hogy milyen a füle? Pedig minden fülnek más a rajza, sőt az emberek nagyrésznél még a két füle sem egyforma.

Hát ha ilyen a látóképességünk a mindennapiakban, milyen akkor, amikor a tudásunk gyarapítása végett utazunk?

Legkedvesebb olvasmányom az önéletírás meg az útleírás. Szóval azok az olvasmányok, amelyekben az író a maga személyében, per *én* beszél. De olyan útleírást még nem olvastam, amelyik kielégített volna. Mintha ezeknek az embereknek, akik leírták az utazásukat, hiányzott volna valamelyik érzékük az öt közül. Némelyik csak a szemével utazik. A füle, orra, nyelve bőre, itthon maradt. Másik (egy erdélyi báró jut itt az eszembe) még a szemét sem viszi magával, ellenben az evőeszközét és hálósipkáját ugyancsak nagy gonddal. Palesztinába utazott a kétségtelenül kedves és jólelkű öreg úr s az utazása leírásából bőven értesültem arról, hogy mikor mit evett és hogyan aludt. De hogy miket látott, azt ki kellett találnom a *nagyszerű! felséges! pompás! érdekes! jelzőkből*:

Volt ő a Keopsz piramison is.

Ezt így írja le:

- No ez valami *nagyszerű!*

A szultán kincstára:

Pompás látvány.

Egy naplenyugvás a Boszporuson:

Sehol ilyen elragadónak nem láttam a naplementét, ezt a nagyszerű jelenetet sohasem felejttem el!

Nem szószerint idézem, mert hiszen csak a megjelenésekor olvastam a könyvet, de ilyenformák benne a leírások.

Hát ő nem látta másképpen a világot.

Az ilyenféle látású ember nézve sem lát színt, arányt, formát, értéket, hasonlóságot, megtartásra méltó karakterjegyeket az utazása közben előtte föltáruló rendkívüliségekben, csak ahogy általánosságukban hatnak rá a látottak s másnap már elfelejti, mint az álmot.

Nekünk magyaroknak nem csekély hibánk az, hogy rohanvást szoktunk utazni. A futó ember pedig nem lát semmit, nem hall semmit, nem érez semmit. Csak az álló ember, a nyugodtlelkű és nyugodtszemű, az az öterejű fölfogó, aki az öt érzék képességeivel a tudásának birtokába szedi az utazásban eléje forduló kincseket.

Aki a botanikához nem ért, az hiába megyen a párizsi híres fűvészkertbe. Annak minden fa csak fa és minden virág csak virág.

Aki soha nem olvasott a tenger életvilágáról, hiába nézi meg a nápolyi akváriumot, akár csak kínai könyvet nézne kínai nyelvismeret nélkül.

És aki az épületekben nem látja az építőmester gondolatát, hogyan utazik az végig a városokon?

Nem is kellene talán külföldön utaznia, csak az érettelmű embernek, aki már nem csak a hölgyek iránt érdeklődik, hanem az emberi művelődés valamelyik ága iránt is és aki egyszóval úgy megyen Arabus országba, hogy tud arabusul.

A fiatalság okosabban cselekszik, ha először a hazáját járja be.

Istenem, ez a mi Magyarországunk micsoda nagy és szép világa a látnivalóknak! A történelem, a természettudomány és az emberismeret érdekességei kínálkoznak itt gyönyörködésre lépten-nyomon.

Egyszer, hogy Erdélyben kószáltam, két helyen is találkoztam angolokkal, akik nem győzték áldani azt az ötletüket, hogy ide jöttek ebbe a leíratlan különös országba, amely tele van a természet remekeivel és csodáival.

Pedig ezek az angolok csak fele harmada gyönyörűséghez juthatnak, mint mink, mert mink a mi hazánkban, különösen a történelmi nevezetességű helyeken, a szívünkkel is utazgatunk.

AMIKET AZ ÚTLEÍRÓ ELHALLGAT

A társaság hallgatva szivarozik egy asztalnál, a gőzhajónak a dohányzójában. Egy agglegény is köztünk, - cigarettázik. Egy beteg képű fiatalember útleírókönyvet olvas. Ásít és leteszi s oly unalommal néz rám, mintha én írtam volna azt a könyvet.

Én szólok meg:

- Idegen földön aki járt, mindig érdekes, amiket elmond. Ha talyigás is, vagy akármily krumplivelejű. Vagy ha úrféle is, de könyvetlen ember. Ha valaki elbeszélőnek se jó elbeszélő, mégis akármit elmond, érdekes. Azonban ha pennát fog valaki és papirosra mondja el az utazását, nem érdekes. Vagy legalább is nem igen érdekes. És mentül műveltebb, mentül okulásabb az útja-leíró, antul unalmasabb.

Mert hiába ír le nekem akár ötven lapon is valamely tájat, vagy várost, vagy templomot, palotát, zuhatagot, tavat vagy akármi más gyönyörködését a szemének, egy tenyérynél rossz fénykép is többet mond nekem annál az ötven lapnál. S hiába írja le nekem az amerikai kakasviadalt, vagy spanyol bikaviadalt, vagy párizsi lóversenyt, vagy oberammergau-i passiójátékot, azokat én már untig elégszer olvastam. Mit mondhatnak még újat?

Ellenben, ha valaki szóval mondja el, akár a tájat, akár a várost, akár a templomot, palotát, zuhatagot, viadalt, lóversenyt, tehát akármit, amit látott, ami tetszett neki, ami nem tetszett neki, amin nevetett, amin haragudott, hogy mi jó és rossz hotelekben forgott, vagy hogy hol, hogyan csalták-lopták meg honnan távozott nagyobb örömmel, mint ahogy odament, - mondjuk így: mik a kellemes emlékei? És mik a kellemetlenek? - az mind érdekes. Akármilyen regénynél is érdekesebb.

Tűnődtem én ezen, hogy mi ennek az oka?

Hiszen a szó csakaz: ha mondjuk, ha írjuk.

Végre aztán rávilágosodtam.

Hát így van:

Amit az útleíró megír, nem magának írja, hanem a világnak. Szedeget hozzá a lekszikonokból, bédekkerekből, történelemből, sőt más tudós utazók könyveiből is.

És kihagyja az írásából éppen azt, ami legérdekesebb: *az életet*. Az idegen ember életét, ahogy a maga kövei között, maga fái alatt, a maga valóságában, porában, szennyében, becsületes-ségében, huncutságában vagy egyéb leveiben, páráiban, szagaiban látta.

S kihagyja a legeslegfőbb érdekességet: a maga mindenféle köznapi érdeklődéseit és egyéb izgalmaikat, történeteiket.

Már pedig ez az igazi érdekesség: az embernek az ember.

Aki ír, nem erről ír.

Aki beszél, erről beszél. Akár magáról beszél, akár másról beszél.

S még valami:

Aki élményekről beszél, elsősorban is magának beszél, - mert hiszen beszélve újra végig éli az utazását, vagy az utazásának egyes izgalmaikat, gyönyörködéseit, bámulásait, okulásait, okosodásait, szívének és elméjének nagyobb rezgéseit. Az ő izgalmai a hallgatóknak akkor is kellemes izgalmak, ha neki kellemetlenek voltak. Ő boszankodott - s tán mikor elmondja, akkor is

boszankodik, - mink meg mosolygunk vagy nevetünk a történetén. Örülünk, hogy nem velünk történt.

Summák summája:

Az élmények elmondásában az az érdekes: amit voltaképpen a magunk kedvére mondunk el. Az írás is elmondás, csak hogy szemnek. Tehát az írásban is az az arany, amit igazában magunknak írunk meg. A többi csak réz, meg pakfon, meg ócskavas.

Ezt nem tudják az útleírók.

Ha tehát valaki úgy írja meg az utazását, - akárha tízkötetes könyvben is, - hogy azt hallgatná el mind, amit megírni szándékolt és azt írja meg mind, amit az írásában elhallgatott volna, hát az a tízkötetes munka lenne a legérdekesebb útleírás a százezernyi sok mindenféle útleíró könyv között.

OLÁHORSZÁGI TÖRTÉNETKE

(A következő megszólaló egy csontosarcú öregúr. Barna, mintha valahol füstön lógott volna, utána meg kitámasztották volna kis időre oda, ahol hó esik: a haja, bajusza, szemöldöke fehér.

Valamikor konzuli tisztviselő volt Szófiában, később alkonzul Kairóban. Csontos, vén keze bizony már reszketős.)

- Igaz, - bólogat, - igaz. Dehát mégis csak sok lenne a szalmája annak az írásnak. Kinek volna kedve például arra, hogy Oláhországról írjon? Ha járt is benne. Én még sohase olvastam Oláhországról könyvet és én se írok róla. Pedig hát én is jártam benne. Sőt többet mondok: magam is voltam egyszer oláh, - hálistennek, hogy csak egy éjszakára.

Damaszkuszba kellett akkor utaznom, s persze Konstantinápolyon által. A jegyet nem váltottam meg előre, mert nem terminusra utaztam és hát tapasztalásból tudom, hogy útközben különféle okok téríthetnek jobbra vagy balra s akkor csak boszúság, hogy az előre megmondott úton kell járnom. Vagy pedig pénz tekintetében károsodunk.

Hát én mingyárt az utam elején örülhettem annak, hogy a Kuk-irodát mellőztem.

Pesten ugyanis, ahogy az állomáson ebédelek, egyszerre csak hallom, hogy beharsog a portás:

- Kolozsvár, Brassó felé: ellső sínpár!

A gondolatom arra villan, hogy az unalmas belgrád-szófiai út helyett mehetek én Konstan-cának, a Fekete-tengeren.

A jegyemet még akkor nem váltottam meg, merthiszen a belgrádi vonat egy órával később indult volna.

Gyerünk Brassónak, a Fekete-tengeren!

Erdélyben egy barátommal találkozok a vonaton: Gopcsa Lászlóval.

Kérdi:

- Hova?

Mondom neki.

Csodálkozva rázza a fejét.

- Hát miért? Nem jó arra az út?

Vállat von:

- Oláhországba senki se megy maga jókedvéből. Legfeljebb ha Sinajáig.

Brassóban egy másik ismerőssel találkozom: Komjáthy színészdirektorral. Az is jóbarátom.

Az is csodálkozik, hogy Oláhországon utazok Konstantinápolyba.

- Dehát miért? Nem jó arra az út?

Az is vállat von:

- Manoleszku hazája.

- Dehát mindenki nem Manoleszku?

Megint vállat von:

- Mindenkit nem zárhatnak fegyházba.

- Ej, - gondoltam, - nem járnak az oláhok a színházába.

Mégis hát némi kedvetlenséggel váltottam oláh pénzt vagy száz koronányit a predeáli állomás folyosóján. Este érkezek Bukarestbe és csak török pénz van nálam, meg néhány francia arany. Ha előbb gondoltam volna útra, bizonyára Pesten váltok oláh pénzt is.

Csak egy napot időztem Bukarestben.

Az is elég volt arra, hogy lássam, milyen egy kis szláv pásztornép a művelődés elején?

Maga a város neve, mintha csúfneve volna Budapestnek.

A város képe meg valósággal kicsinyített karrikatúrája.

Az oláh hölgyet a félrecsúszott szemöldök, festett arc és rövid lábszár jellemzi.

Az oláh urat a lakkcipő s vastag ujjakon vastag aranygyűrűk. Nálunk is a cigányok mikor elhagyják a vályogvetést és először öltenek úriruhát, az első cipők mindig lakkból valók, első pénzükön ők is gyűrűt vesznek. Beszédjüket sajnálatomra nem értettem. Jobban mondva: sajnálatom nélkül nem értettem. Nyomtatványaikon láttam, hogy leggyakoribb hangzójuk az *u*. Majdnem minden szavuknak a vége *u*. Elmosolyodtam, hogy eszembe jutottak a nagyváradi oláh kispapok: nemrégiben hetvenkedtek kissé a magyar kispapon szemináriumában, - ahol ingyen tanítják őket és élelmezik őket, - a magyar beszédet kutyaugatásnak mondták.

Ők!...

No mingyárt ahogy odaérkeztem, történt velem egy kis kedvetlenség:

A királyi palota közelében van az a vendéglő, ahol vacsoráztam. Ott, ahogy fizetnék egy húsz leies bankóval, a pincér szigorú arccal veti vissza s uhog valamit oláhlul.

A szót nem értem, de az arcáról leolvasom, hogy a pénz rossz.

Előveszem a száz koronányi oláh pénzt és eléje teszem: válassza ki a jót, - ha van közte. Hát lám, milyen becsületes a predeáli pénzváltó: A többi pénz mind jó volt!

Nagyobb kellemetlenség aztán nem is történt velem azon a rövid időn. Csak éppen, hogy reggel a hotel cipőtisztítója semmit sem tudott a cipőmről. A hotelos meg az ajtón függő nyomtatványra mutatott:

- Tessék elolvasni. Ott a figyelmeztetés. Franciául is, németül is: a vendég ne tegye ki a cipőjét.

Még aznap hátat fordítottam az oláh fővárosnak. De vasárnap meg szombaton nem utazok, ha nem muszáj. Hát ez jó is volt, mert a kisebbik táskámat csak másnap lopták el útközben. Szerencse, hogy a konzulátus iratait a nagyobbik kufferomba pakkoltam.

Az ügy mégis bosszantott.

Rendőrrrel se beszélhetek, mert csak oláhlul ért. Aludni se merek a vonaton. A hotelben ugyanis valami oláh hurkát vacsoráztam, - azóta nem is eszek hurkát, - hát hiányos volt az alvásom, - véltem, hogy majd délután pótolhatom valamelyik konduktornak a barátságából. De mingyárt az első utas, aki beszállt, - egy cylinderkalapos öregúr, - egy kis rézlakattal erősítette a poggyászos polcra a kofferjét. Bizony nem gondoltam én alvásra többé.

Az utasok különössége szórakoztatott azután valamennyire.

A cilinderkalapos öregúr: jól öltözött ember. A kofferja is jóművű, amerikai záras. De a koffer tetején egy zsíros marhakötél hever.

A kezében volt mikor belépett és odadobta fel.

Egy másik öregúr, potrohos, szintén cilinderes, de sárga cipő van a lábán s nagy tajtékcsibuk a kezében.

Ül még a kupéban egy magasrangú katonatiszt is. Nyakán a blúzát kigombolta. Az ingén látszik, hogy a fejét csóválja majd rá a mosóasszony.

S ül egy fehér nyakkendősi siheder is. S a siheder azonnal elaludt, ahogy elhelyezkedett.

Fekete este tíz óra tájt, az utazástól, a hurkától, az álmatlanságtól betegen szállok ki végre. Konstancában.

S nézem: hol a hajó?

A tengerparton kevés lámpás világol. A megmaradt kofferomat nem merem már hordárra bízni. Csak annyit tudok, hogy a hajó megvárja a vonat utasait s mingyár indul.

Eltökélem, hogy magányos kabint váltok: többbe kerül, de legalább alszom.

A hajót látom is már: mint valami kivilágított vizipalota.

A parton egy sötét faépület körül csoportosulás.

Látom, hogy ott kell váltanom hajójegyet.

No, kellemetlen ügy. A kofferomat odacipelnem, tartogatnom. De nem bízhatom senkire, merthiszen míg én a jegyért ácsorgok, a megbízottam eltűnhetik a sötétségben.

Nézem a pénztárt: sokan vannak. Ember ember hátán egy szennyes farács előtt. A helyiségben csak egy félkoronás függőlámpás világít úgy-ahogy és undorog a beléje töltött oláh petróleumnak bűzétől. A rácson belül egy valamivel vidámabb lámpáskánál egy agár soványságú fekete ficsúr ül. Cigányosan elegáns. És olyan méltósággal firkálja a hajójegyeket, mintha királyi kitüntetések volnának.

Nagysokára odajutottam a katroc-ablakhoz. (A karom már majd leszakadt a koffertól.)

Beszólok neki franciául:

- Konstantinopl, első osztály, ágygyal. Olyan fülkét kérek, ha lehet, amelyikben csak egy ágy van.

Feleli vállról:

- Ágy nincsen. Csak második osztályú. Adok első osztályú jegyet, s második osztályú ágyat. Negyven frank.

S nyújtja a tenyerét.

Beadok neki négy tíz frankos aranyat.

Megolvassa egy tekintéssel. Belecsúsztatja a fiókba.

Azután két jegyet percent elő. Firkál, bélyegez. Vakar a fején. Megint firkál. Aztán megint nyújtja a kezét. Szól németül:

- Negyven frank.

- Már odaadtam.

- Nem adta oda, - felelte hidegen.

- De odaadtam. Négy aranyat adtam önnek.

- Nem igaz.

S rámkarikásodik a szeme.

Pillantok magam köré, de csak daróckabátos oláhok és unatkozó képű iparosfélék állnak mellettem. Az arcukon látszik, hogy nem értik a beszédünket.

Már a zsebembe nyulok a másik négy aranyért, mikor egy recsegő német hang megdördül mögöttem:

- *Sie gemeiner Schurke!* Micsoda gazság ez! Ez az úr beadta önnek a négy napoleont. Itt, a mi szemünk előtt. *Lausker!*...

Az agárképű ifjú meglippedt: szótlanul nyujtotta ki a jegyeket.

Megfordulok, hogy ki az én mentőangyalom? Hát egy haragtól vörös képű szőke óriás, ötven éves forma germán.

Megköszöntem a segítségét.

Én nyugodt voltam, de a német tovább háborgott.

- Átkozott gazkutyák ezek! Vigyázni kell itt uram: *Keleten vagyunk!*

Oly hangosan mondta, hogy mindenki hallhatta.

S beordított:

- *Zweite Klasse! Ohne Bett!*

Siettem a hajóra.

Mármost csak jó ágyhoz segítsenek az Egek!

Fehérfényű lámpások: valami új hajón vagyok. Mindenütt szeplőtelen fehérség és friss kaucsuk szag. A korlátokon és kilincseken aranyként csillog a sárgaréz.

A hajó neve: *Regele Caroliu*.

No, hála Istennek, csakhogy valami kis öröm is ér már Oláhországban.

A hálófülkék folyosóján nyüzsögnek már az utasok. Bepillantok egyik-másik fülkébe: mindenütt fehérítő tisztaság, de mindenikben két ágy, egyik a másik fölött.

A pénzesztárcám nyugtalankodni kezd a zsebemben. Hivatalos iratok is rejlenek nálam. Ezért nem küldtük póstán, mert a konzulátusok leveleit már abban az időben is ugyancsak röntgenezték útközben a gyanakvó államok.

No kutyateremtette, ki tudja miféle emberrel kell töltenem az éjet?

- *Keleten vagyunk!*

Félre szólítom a kamarást:

- Egy aranyat kap tőlem, ha magamban hálhatok.

A kamarás felvonja a vállát a füléig:

- Nem lehet uram: minden ágy le van foglalva. Ha száz aranyat adna, akkor se lehetne.

S fáradt arccal mutatta a kabint, amelyikre a jegyem szólt.

- Ne bolondozzon kamarás: öt aranyat adok. Érti: öt aranyat. Maga tudja, melyik fülke marad üresen. Beteg vagyok, láthatja. A maguk hurkája patkányirtásra jó, nem eledelnek.

A kamarás arca oly fájdalmasan vonaglott, mint akit spanyol csizmában készítenek vallo-másra.

- Uram, most megyen a hajó másodszor: tele van utassal.

- Miféle ember a hálótársam?

- Nem tudom, uram, még nem jelentkezett.

S búsan nyitotta meg a kabin ajtaját.

Két ágy és egy díványka.

Az ágy olyan tiszta, hogy tán sohse feküdt még benne senki. De én fáradt vagyok, beteg vagyok, alszom, mint a holt: hová tegyem pénzemet, iratokat?

A kapitányra bízom?

Hiszen a kapitány is oláh.

Ülök a díványon kókadtan, keserűn.

Ime itt a jó ágy, s nekem az ágy helyett a kofferomon kell kucorognom mind reggelig. Mehetek majd egyenesen a kórházba.

De hátha valami jóképű német lesz a kabinos társam?

Irgalom istene, segíts rajtam!

A hajó sípol, mozdul, indul.

Végre megnyílik az ajtó, bebámul rám egy pirosfezes fiatal kövér török. De csak éppen, hogy a fejét dugja be.

Bámul nagy kerek szemmel.

Visszahátrál a folyosóra.

Hallom, amint franciául epés nyersen szól a kamarásnak:

- Ezzel az oláhval nem hálok egy kabinban!

BECSÜLD A ROSSZ PÉNZT IS

(A megszólaló igazgatója egy fővárosi reáliskolának.

Nyarankint más-más országokba utazik.

A költsége azonban mindig megtérül, mert fényképeket hoz haza. Eladja a kultuszminisztérium azon osztályának, amelyik a földrajz szemléltető oktatásán is dolgozik.)

- Az semmi, mikor csak tolvajok iránt kell vigyázatosnak lennem: jó szem és jó lakat, s a tolvajnak nincs rajtam üzlete.

Tolvajoknál sokkal veszedelmesebb a csaló. Bizonyíthatja, aki valaha Sziciliában járt, Bédekker is ugyancsak kevés hotelt csillagoz meg a sziciliai fejezetében. De ott még a csillagos hotelgazda is kötélből érdemelne nyakravalót. Az egyik ilyen csillagos hotelnek, a palermói *Hotel de France*-nak, a számláját magam küldtem el Bédekkernek. Tíz tételt kellett benne töröltetnem, valami 80 lírányi summát. Koholt bejegyzések voltak.

Dehát azok a sziciliai huncutságok se boszantottak annyira, mint egyszer egy milánói főúrnak a csalása.

Szűkecskén volt akkor a pénzem, és egy százlírást váltottam a *Galeria Vittorio Emanuele* egyik kávéházában. A pincér csupa ezüst ötlírást pengetett vissza, s az egyik ötlírással rászédett.

Tovább utaztam abban az órában Genuába, és a vasúti állomás trafikjában hallottam rá először a Sziciliából már oly igen ismert *non vale* ítéletet.

Visszadobta a trafikos:

- Non vale!

Nézem a pénzt.

Hát nincs azon se pénzsám, se évszám, se helynév, csak valami címer az egyik lapján, kétbetűs monogram közé fonottan, s valami allegorikus kép a másikon, egy-két érthetetlen betű alatta.

Ett a boszúság persze.

Ha Magyarországon vagyok, rögtön írok Fényes Lászlónak és abba a kávéházba másnap már nem lép ember. Dehát Olaszországban nincsenek Fényes Lászlók.

Egy becsületes képű vén fizetőpincérnek mutatom aztán Genuában a pénzt másnap ebéd után, hogy hűsítőért fizetek. (Pokoli meleg volt aznap.)

- Nézze, hogy megkárosított egy milánói huncut. Sziciliában meg szoktam nézni a pénzt, ha váltottam, de már Milánóban nem gondoltam rá.

Az öreg pincér sajnálatot kifejező arccal veszi kezébe a pénzt.

Szemléli mind a két felén.

Szemléli felráncolt homlokkal.

- Bizony, szinyore, - biceget, - sok gazember jár szabadon, nemcsak Sziciliában, hanem Milánóban is.

- Dehát semmit se ér ez a pénz? Hiszen ezüst.

Vállat von.

- Másfél lírát ha ér az ezüstje.

- Nem érne többet?

Fölemeli a terítő sarkát s rápendíti a pénzt az asztal márványára.

- Nem ér ez, szinyore, annyit se. Mert ez csak vas, ezüstözött vas.

- No a rozsdá egye meg, akkor hát hazaviszem gyerekjátéknak.

- Gyerekjátéknak?

- Annak. Sziciliából úgyis hozok vagy ötven különféle cín-ezüstpénzt, és vak nikkelt. Csak mégishát egyszerre ötlírás rosszpénz kissé fájdalmas.

- Hát bizony, szinyore, kevés az akasztófa, - bólogat felrándolt homlokkal az öreg.

S hogy másik asztalhoz hívják, elsiet.

Kedvetlenül kevergettem a limonátámat, és szivarozgatok.

De mégis valami jó érzéssel nézem az öreget: annyi giz-gazember, annyi zsebkerülgető után mindig vigasztaló egy becsületes arcnak a látása. Mert olyan volt az öreg pincér, mintha Ribera valamelyik oltárképéből lépett volna ki, olyan életefáradt, komoly, igaz-arcú ember.

Mennyi gond és mennyi munka lehet egy ilyen élet mögött!

Az öreg térül-fordul. Közben rám is fordítja felrándolt homlokú vén arcát, mintha kérdezné:

- Rendelek-e még valamit?

Egyszercsak hozzám jön:

- Szinyore, hogy ne legyen kára: én ismerek egy gyűjtőt, aki éppen ilyeneket gyűjt. Madár-kereskedő, és idejár kávézni. Hamisítványokat gyűjt. Adok egy lírát azért a rossz pénzért.

S megvette négy lírán.

OLÁHOK SE MIND FEKETÉK

(A megszólaló az aggleány, - meredekderekű elegáns hölgy. Lehet hatvanéves, de még fiatalosan mozog. Szürke útiruha van rajta, nagygombú angolos. Bő kabátujja alól vastag aranykarperec csillan elő, valahányszor a cigarettát az ajkához emeli.)

- Hát azért nemcsak tolvajok és csalók és huncutok vannak a világon. Én is jártam Oláhországban: a hugom ott van férjnél. Birtokos az ura. Éntőlem sohse loptak el még egy hajtút se. Igaz, hogy vonaton éjjel nem járok.

De hugomékat se károsítják meg a tolvajok. A sógorom őket szegődteti öröknek, csőszöknek, - jó bérrel, de közös felelősséggel. A fizetés egyrészét magánál tartja biztosítékkul: meg is mutatja nekik időnkint a takarékpénztári könyvüket.

- Itt a pénzetek: ebből fogom le, ha valami károm történik.

És hát adogat abból is, ha éppen soronkívül szakad rájuk valami költség: temetés, adófizetés, keresztelés, lakodalom stb. Sohse vesz el ott egy cső kukorica se. És így szegődteti a házicselédeket is: jó bér, közös felelősség.

De Olaszországban se csalt meg engem soha senki.

Rossz pénz került ugyan hozzám is nem egyszer, dehát az nem csalás, az szokás ott. Elmegy az szépen: belevetjük Velencében a szerenád-énekeseknek a kalapjába. Nekünk is jó, nekik is jó, merthiszen túladsz rájuk: nincs rájuk veszteségük.

És ha éppen ötlírás a rosszpénz: visszaadatunk belőle. Teljesen bizonyosak lehetünk affelől, hogy ha nem lámpásnál váltja el a pénzt: amit visszaad, mind a négy líra hamis.

Minek is volna az ilyet az útleíró könyvbe beleírni! Ez már nem *út*, hanem csak az árka az útnak.

Bocsánatot kérek, de nő vagyok: természetemben van, hogy mindig átellenben a véleményem. És én útleíró könyvet nem is olvasok soha. Tanároknak való az ilyesmi, meg az ifjúságnak. Én ha már könyvet olvasok, ha könyv, hát legyen regény, szép regény: sok szenvedés benne, hogy sírhassak rájuk, s a végén házasság, hogy örüljek a végén. A többi könyv tanároknak való.

És én előttem ne szólják meg se az oláhokat, se az olaszokat. Olaszok közt, oláhok közt is csak úgy találkoznak nemesek, mint más nemzetek között. Már hát nem a királyok nemeseiről beszélek, hanem azokról a nemesekről, akiknek szívükben a nemesség. A pápa is olasz, a legjobb festők is olaszok. Maszkanyi is olasz, és Verdi is olasz volt. És Paolo Toszti is olasz, aki a *Vorrei morire* dalt komponálta.

Az oláhok közt nincsenek ilyen nevezetességek, de azért nemes lelkek ott is teremnek, ott is virágzanak:

Egyszer például, - mikor először utaztam ottan, - egy leány ült velem szemben a kupében. Húsz éven fölül való. Ritka szép, egykedvű, szinte hideg arc, mintha nem is meleg vér folyna az ereiben, hanem hűtött tej. Csak oltárképeken láttam olyan hideg, kifejezéstelen, de különben telt, fehér női arcot. Csak épp annyi hibácska volt rajta, hogy az ajka fölött kezdődött már az oláh nők faji szerencsétlensége: a bajusz. Dehát csak közről és csak női szem láthatta meg még akkor rajta.

Ült unatkozó nyugalommal.

Igen szimpla fekete posztókalap volt a fején, csupán egy fekete selyemcsokor a dísz rajta. És a ruhája is szimpla fekete szatin. Szobalánynak való ruha, nem úrihölgynek. A cipője azonban finom gödölyebőr. De se függő rajta, se gyűrű, se karperec. Csupán a nyakán egy arany Mária-érem, de akkora, mint a mi százkoronás aranyunk, s egy gyönyörűn festett bizánci Mária-arc rajta, szimpla fekete selyemzsinóron. Sohse láttam olyan képecskét. Két gyémántocska volt a két fényes könnyecsepp a két szem belső szögletén. Megért az érem legalább is ötezer koronát.

Egyszer levette a táskáját, - finom fókabőrtáska az is, kétaraszos, elegáns, - és a zsebkendőjéért nyult. A keztyűje is ott hevert, - igen finom fekete keztyű. De egy nagy zöld papiroszacskó foglalta el a táskában a legtöbb helyet, s a zacskóból néhány szem közönséges bolti bonbon tarkállott elő. Lehetett egy kilónyi.

Ki lehet?

Mi lehet?

Szökő szobalány? Vagy szökő királykisasszony?

A keze finom volt, de nem manikűrözött. Lehet azonban, hogy csak az utóbbi héten nem gondozta.

Sokáig nem szólhattam neki, mert angolok is ültek a fülkében, petróleum-fűrók, vagy búza-angolok, - nem tudom, - csak mikor végre magunkra maradtunk.

Elővettem ekkor a cigarettás szelencémet s megszólaltam németül, hogy nem ellenzi-e, ha füstölök?

- Éppen ezt akartam kérdezni én is, - feleli nyugodt elmosolyodással s azon a kellemes női hangon, amely sötétben is megéreztetni a női szépséget.

S elővesz ő is egy finomművű ezüst szelencét.

Rágyujtunk.

Beszélgetünk.

Kérdezem:

- Hogyan, hogy leány léteére egyedül utazik?

- Oh már nem vagyok annyira fiatal? - feleli ismét elmosolyodva, - magam lábán járó diplomás hivatalnok vagyok én.

- Hivatalnok?

- Már hát ha hivatalnak tekintjük, hivatalnok. Tanító vagyok én, néptanító.

- Tanító? És Oláhországban első osztályon utaznak a tanítók?

- Dehogyan is szegények, még harmadik osztályra is alig telik nekik, asszonyom. Én persze nem a tanítói fizetéséből járok első osztályon.

S hogy olyan franciásan mondta az *asszonyom* szót, franciául kérdezem:

- Hát más hivatala is van akkor?

- Hogyan lehetne más hivatalom is, - feleli franciául, - hiszen én reggeltől estig munkálkodok az iskolában. Nem is nézem az órát sohse: mikor kivilágosodik, jönnek a báránycáim. Mikor sötétedik, hazatérnek. Ámbátor némelyek déli harangszókor is hazafutnak, de mingyárt ebéd után megint vissza. De a nép télen csak reggel meg este ül asztalhoz. A gyermekeknek reggel

egy kis kenyeret vagy sült tököt, vagy szalonnácskát dug az anyjuk a tarisznyájába vagy kosárájába, hát mondhatom, hogy reggeltől estig bent vannak az iskolában. Én is többnyire velük ebédelek. Egy tojást, egy karaj kenyérkét. Hétfőn süteményt is. Mert vasárnaponként süttetek vagy sütök magam. A gyermekeim igen szeretik a hétfői napot.

Mosolyogva nézett a cigarettája füstjére. Aztán elmosolyodott:

- Eléggé vagyonos vagyok arra, hogy első osztályon utazhassak.

- Dehát akkor mért tanítóskodik?

- Gondoltam, hogy kérdezni fogja. Hát: kedvem van rá.

- Furcsa passzió.

- Lehet. Lóháton táncolni még furcsább. De olyan is kell. Pénzért énekelni is furcsább. De olyan is kell. Naphosszat henyélni, frizurán tanácskozni, szabásmintán gondolkodni, korzón illegni, - olyan már nem kellene. Hát mi a nő? Emberképű macska? - férfiak mulatságára? Angyalképű tyúk? - családok tovább-tenyésztésére! Lélektelen és gondolattalan díszállat? Nem, én nem olyan fán termettem. Az én apám pap volt, de nem a papi jövedelmeért. És én is szeretem a népet, a szegényt, elhagyott, ma is rabszolga népet. Testvéremnek érzem a legpiszkosabb bocskoros oláht is. És úgy érzem, mintha nekem is bűnöm volna, hogy olyan piszkos és bocskoros és neveletlen, mondhatnám: emberarcú barom. De látná az iskolámat, a gyermekeimet: milyen szépek! Csak úri ruha kellene rájuk és csupa gróffi volna és csupa grófkisasszonyka. Sajnos, hogy annyira már nem terjed a vagyonom... Csak éppen hogy szappant adhatok nekik. Az én gyermekeim tiszták, hogy az Ég angyalai se lehetnek tisztább képűek.

- Mégis hát hogyan...

Vállat vont és szomorú mosolygással bocsátotta ki a füstöt az ajka szögletén.

- Hogy hogyan keveredhettem közéjük? Hát kissé csodálatos: A Boldogságos Szűz kegyelméből. Úgye, hogy: mi köze a Boldogságos Szűznek a népneveléssel? Van köze az emberi szívvel? Minden emberi szívvel, amely feléje fordul. Hát az én szívemmel is, a nép szívével is. Szívesen elmondom, ha látom, hogy nem únja.

- ???

- Mikor húszéves voltam, a szüleim már nem éltek. A nagynénémnél laktam, volt egy fiatal-ember ösmerősöm, - nem éppen előlkelő ember, csak levéltári tisztviselő, - de léleknek bizony előlkelő lélek. Elvett volna szegényt, de beteges volt. Sorvadás... Meg is halt. Bocsásson meg, hogy így elérzékenyülök, de nem tudok rágondolni könnyek nélkül. Ahányszor együtt láttak bennünket, még idegenek is azt mondták:

- Ezeket Isten is egymásnak teremtette.

Vagy négy könnycsepp csillant elő egymásután a szeméből.

Hosszan nyomta a szemére a zsebkendőjét.

- Akkor azt hittem, - folytatta remegő ajakkal, - azt hittem: magam is meghalok. Dehát... Éreztem, hogy valami nagy rendtörés, az élet szent rendjének a megtörése, ha valaki a maga kezével végez... És csak a templom... a templom volt az egyetlen hely, ahol éreztem, hogy az én fuldokló szívem valamelyes levegőt talál.

A mi templomunkban függ egy régi Mária-kép. Leglentebb van a falon, mert csak térden imádkoznak hozzá. A nép csodatevő Máriának ismeri. Néha százával ég a gyertya előtte. És akik ott térdelnek, azokat mind a szívük kétségbeesése hajtja oda.

Ott könyörögtem én is:

- Csak vigasztatást adj legalább Mária! Csak annyi kis napsugárt a szívemnek, hogy élhessek! hogy tudjam: mért éljek tovább?!

Mert amint mondtam: sem apám, sem anyám nem élt már akkor. Testvérem se maradt egy se. Csak az apai nagynéném. Jó lélek volna szegény, de... afféle fös vénységbe belesavanyodott vén uborka. Féltojással gyurja a tésztát és lakattal zárja a cukortartót.

Hosszan szívott a cigarettáján és a hamutartóba nyomta.

- Hát olyan szerencsétlennek éreztem én magamat, hogy már a miatyánkot se bírtam imádkozni. Minek nekem az a hét kérés? Nekem csak egy kérésem volt esténként a Mi Atyánkhoz:

- Engedd, hogy ne virradjak meg holnapra!

Merthiszen semmi értékét, semmi útját nem láttam már az életemnek. Olyan voltam, mint a vitorlája-vesztett hajó: minek a hajó, ha nincs útja többé?

Egyszer amint megint Máriához menekülök, és széttekintek a térdelőkön, hogy hol találhatnék egy térdeletnyi helyet közöttük? - a szemem egy hosszú-orrú zsidóasszonyon áll meg, egy ismerős zsidóasszonyon.

Térdel a kép előtt.

Az, valósággal az: Kohn Adolfné.

Kefeboltocskája van neki a Kalea Plevnein, de mosdószappant is árul, és kölnivizet. És néhány hímzés is lóg mindig a kirakatában.

BETŰK, MONOGRAMOK HÍMZÉSE ITT OLCSÓN RENDELHETŐ.

Hogy a bolt előtt kellett eljárnom, mindig tőle vettem a mosdószappant.

Hát ott látom.

Térdel és csügg a szeme Márián, hogy a könny is görgedezik a szeméből.

Annyira elcsodálkoztam rajta, hogy nem is imádkozhattam a keserveim szerint. Egyre csak ő zavargott az eszemben:

Megkeresztelkedett-e ez a zsidóasszony?

Mért keresztelkedett meg?

És ha megkeresztelkedett, mért nem látom a leánykáját is a templomban??

És keresztcskét vagy keresztény érmet se láttam soha a nyakukban, - pedig a megtért zsidónők ugyancsak szembeötlően viselik az efféle ékszereket. Láttam volna már rajtok, hiszen a leánykáival gyakran beszélgettem is. Sára az egyik. Anna a másik. Sára tízéves. Anna nyolc. Okos szemű, csinos leánykák, azok is hosszacska orrúak. Az anyjuk mindig édes szemmel tekint rájuk. De talán beteg valamelyik leánykája, halálosan beteg? - azért könyörög Máriának.

Másnap, ahogy a bolt közelében járok, találkozok a leánykákkal, ahogy az iskolába sietnek.

Tehát egyik se beteg.

Hát akkor tán az anyja beteg Kohnnénak?

Meg is szólítom őket:

- Beteg tán az öregmama?

- Nem, - felelik elnyíló szemmel, - nem beteg.

- Hát ki beteg?

- Senki se beteg, kisasszony, minálunk senkise. Gott sei Dank.

Csinosan voltak aznap öltözködve, széles szép fehér gallér a nyakukon, és a hajuk gondosan ondolált. És nekem megint a szívembe sajgott a fájdalom: én sohasem fogom a gyermekem haját ondolálni, én sohasem illeszthetek a gyermekem nyakára széles gallért. És nekem senkise fogja mondani:

- Anyukám!

A bolt előtt is el kellett mennem.

Betértem.

Megkérdezem már: mi történt vele?

Az élete különben sem lehet valami rózsás: a boltocska jövedelme csak éppen megélésre ha elég, - mindig valami különös szomorúság halványkodik azon a hosszúorrú zsidóasszonyon. Az anyja is ottgubbaszt néha, - ráncosnyakú és zsacsós szemű vénasszony. Valamikor kövér lehetett, azután megapadt, megtöppedt, mint a szőlő. Az is olyan szomorú képű.

Kohnné mindig dolgozik.

A monogramokat is ő varrja.

Az anyja csak ül, mint a vén sfinksz a sivatagban.

Betérek.

Maga van benn.

Zsebkendőbe dolgoz monogramot kis kézi himzőárral.

Nem látszik rajta az a különös szomorúság. A szeme szinte vidám, hogy rámtekint.

- Kérek szappant.

- Tessék, kisasszony, válasszon. Itt egy újfajta is. Igen finom illatú. *Haute nouveauté!*

- Láttam magát Kohnné tegnap a templomban. Nem is tudtam, hogy keresztény maga.

Az asszony elmosolyodik, de a szeme elnedvesül.

- Nem vagyok keresztény, bocsánatot kérek, de én nem...

- Nem keresztény? Hát akkor hogy járhat oda?

- A templom mindenkinek nyitva van, kisasszony. A zsinagóga is nyitva van. Én is csak Mária-hoz mentem be. Iszen tudja: kicsoda a boldogságos Szűz Mária az asszonyoknak.

- Dehát hogyan imádkozott?

- Csak úgy: magam nyelvén. Megért ő engem: régi ismerősök vagyunk. Ő adott engem férjhez is.

Rábámulok.

- Ez mégis különös.
  - Vétettem talán? Bocsánatot kérek, ha vétettem: nem tudtam...
  - Nem vétett Kohnné, nyugodjon meg. A mi templomunk csakugyan nyitva van minden hívő léleknek, akár meg van keresztelkedve, akár nincs. Dehát hogyan hogy: ő adta magát férjhez? Érdekes.
  - Ő, kisasszony, ő. Hiszen éppen azért jártam nála tegnap is. Tessék: üljön le... Érdekli? Nem titkoltam apám előtt se.
  - Jaj, mondja el hamar! Igen érdekel.
  - Szívesen, kisasszony. Mert nekem örömöm is ez. Igaz, szomorúságom is, de már nem is vagyok szomorú. Láthatja, hogy nem vagyok szomorú. És nem is leszek többé. Óh, csókolom még a lábát is gondolatomba és érzésembe ennek a csodatevő Szent Szűz Máriának.
  - Meghat engem, hogy így beszél róla.
  - Egy zsidóasszony, úgye?
  - Tehát csodát cselekedett magával?
  - Csodát. Kétszer is.
  - Jaj, mondja hát már el, borzasztóan érdekel.
- Vevő lépett a boltba. Egy úriember. Gyökérkefét kért, fürdőbe valót.
- Aztán egy asszony is jött mingyárt. Ez meg fogkefét vett és alkudozott, rútul alkudozott.
- Én csak ültem és vártam azzal az izgalommal, amelylyel azok érdeklődnek, akik maguk is segítséget kértek Máriától.
- Hát az első csodát mondom el először, - kezdte azután, hogy magunkra maradtunk. - Az úgy volt, hogy engem is férjhez kényszerítettek volna a szüleim, mint ez a zsidóknál szokás. Már tizenöt éves koromban elkezdték: társaságba hordoztak szombatunkint, és ki-ki választottak egy-egy fiatalembert.
  - Nyájaskodj vele, - mondták, - ez nekedvaló.
  - Nekem azonban volt egy gyermek pajtásom: Rozenberg Regina nevű, - tavaly költözött el Erdélybe, Szászrégenbe. Kocsmát nyitottak ottan. Az szegény a szülői parancsa szerint ment férjhez. És ahányszor találkoztam vele, sírva mondogatta:
  - Malvin, csak vörös emberhez ne menj. Csak vöröshöz ne!
- Sajnáltam is, nevettem is szegényt. Mintha bizony a vörös ember azért volna vörös, hogy lássák a lányok kihez ne menjenek feleségül. Annyi haszna mégis volt a figyelmeztetésnek, hogy nem nyájaskodtam a szülőim óhajtása szerint se vörös emberrel, se sárgával, se feketével, hanem csak olyannal, aki nekem is tetszett.
- Nekem mindig csak fekete tetszett. Ha már férfi valaki, legyen fekete, - ez a gusztusom.
- De mi haszna volt ez is gusztusom: szegény rongyszedő apám legfeljebb ha négy ezer leit adhatott volna velem.
- Ki házasodik négyezer lejjel?
- Kis kóser vendéglők szolgája legfeljebb vagy falusi sakter.
- Maradok inkább leány.

Hát a fiatal emberek nem is igen tekintettek az ablakomra.

Mi történik azonban?

Meghal a nagybátyám Bukarestben, az apai nagybátyám. Agglegény volt, ami zsidóban ritka állapot, dehát fiatal korában nem kapott kedve szerint való pénzes leányt, szegény meg nem kellett neki. Azután az idő muldogált: kimaradt a házasságból. Egy kis piszkos kávésháza volt neki a külvárosban, a vasúti állomás mögött, afféle napszámos kávésház, - abból élt. Se szolgálja, se gazdasszonya: maga főzte a kávé, maga szolgált ki, maga mosogatott, maga sepregetett.

Apám siratta:

- Szegény Mózes! Ó, szegény Mózes! Talán inge sincs jó, amelyikben eltemethetik.

Anyám is megijedt, hogy a mi költségünk lesz a sírhely, meg a temetés.

Hát mi esik az égből?

Kétszázezer leinél is többet találtak a hagyatékában. Csupa jó részvény és állampapír.

Hej, érdekessé vált nekem egyszerre az ablakom. Kérőm csakhamar lükken kettő is. Egy szeszgyártó az egyik, Adler nevű. Teakereskedő a másik, Spitzer nevű.

De mind a kettő veres! Spitzernek még a keze is szeplős.

Sírtam, gyötrődtem. Mert apám igen kapott rajtuk, különösen Ádleren, a szeszgyártón.

- Ilyen szerencse nem gurul többet eléd! - mondogatta, - a szeszfőző aranyfőző. Ilyen szerencse...

- Inkább megölöm magamat, - makacskodtam, - az nagyobb szerencse lesz nekem.

Apám igen haragudott. Toppogott, átkozódott, minden gonosznak elmondott.

- Akkor hát Spitzerhez, a teáshoz, - parancsolta végre, - láthatod hogy micsoda életrevaló ember: nyolcvan percent nyereséggel dolgozik.

- Inkább a halál!

- Két szerencse van a kezeden, Isten is megver, ha engedetlenkedel. Hallgass atyádnak tanácsára, s anyád intését meg ne vesd! - vágta a fejemhez Salamont. - Szombatig választanod kell: melyiket tartod meg?

Sírtam, gyötrődtem.

Apámat is sajnáltam.

Anyám se volt a pártomon:

- Majd megszokod, - mondta, - minden férfi megszokható, szerethető.

- Akinek föcsög a nyála? Nem, inkább meghalok.

- Hát menj Spitzerhez, annak nem föcsög. Gondold meg, hogy már húsz éves vagy és Spitzer finom ember. Már mikor az utcába befordul, teailatot érezek.

- De igen vörös, még a szempillája is fehér. És olyan a szeme mint a tevéé. Irgalmazzatok! Igérem nektek, hogy akárki lesz a harmadik kérőm, ha olyan vörös lesz is, mint az egyiptomi sáfrány, hozzámegyek. Vagy ha úgy föcsög is a nyála, hogy esernyőt kell eléje tartani, hozzámegyek. Csak ezt a kettőt ne erőltessék reám.

Apám akkor gyapju-szenzálságba kezdett a pénzzel és egyúttal szerezte ezt a boltocskát is, hogy mink se tétlenkedjünk. Hát azt mondta, hogy hét napot vár, addig ügyis dolga van vidéken, de mikorra visszatér: legyen vőlegényem. Vagy Adler, vagy Spitzer. Ha harmadik is jelentkezik, és jó üzlet, nem bánja: legyen az. De bolond házasság nem zsidónak való.

Szörnyű éjszakám volt ez nekem.

Csak fetrengtem, sóhajtoztam, nyögdécseltem, mint aki beteg.

- Csak most az egyszer segíts meg Istenem! az élet többi bajaiból kimászok én aztán magam is.

Reggel a piacra küld anyám, én járok minden pénteken a piacra.

Ahogy a nagytemplom elé érek, látom, hogy egy kutya befut a templom ajtaján.

Megállok, mintha mellbe löktek volna. Annyi csodálatos mindent hallottam már Máriáról, és ha a kutya bemehet oda, mért ne mehetnék be én is? És akárhányszor láttam már, hogy csak úgy piaci öltözetben, kosárral is befordulnak néha reggel az asszonyok.

Ki nézi az arcomat?

Mégis reszketett a lábam, hogy ott álltam az ajtó mellett.

Hátha kilöknék?

Hátha rámkialt valamelyik pap:

- Ni, az a zsidóleány!

De aztán eszembe jutott, hogy egy Rosenberg nevű öreg zsidó minden évben bemegy egyszer a keresztény templomba nagycsütörtökön. Jeremiás próféta könyvét éneklik akkor ott, meg azt az éneket, hogy:

Én nemzetem zsidó népem, te ellened mit vétettem?

Az igen tetszik neki.

Megbátorodok, belépek.

Egyszerre látom a gyertyalángok erdejét a Máriakép előtt és a térden könyörgő asszonyokat. És az a sok szép kép, az a méltóságos csend, finom tömjénillat, - még a lábam is remegett.

Egy asszony akkor vett gyertyát az ajtóban. Meggyújtotta és vitte Máriához.

Én is vettem, gyújtottam, vittem.

De mikor már letérdeltem, nekem is özönlött a könny a szememből.

- Mária! Mária! - könyörögtem, - hiszen te is zsidóasszony vagy: nem tagadhatod meg a fajtádat. Bízok te benned a szívemmel és minden reménysége te vagy az én szenvedő lelkemnek Mennyei Asszonyom! A könnyeim szavával könyörgök: csak azt az egyet tedd meg, hogy olyanhoz csatolhassan életem sorsát, akire szívesen nézhetek. Adj nekem akármilyen férjet, csak fekete legyen és ne goromba. Holtomig viselem a képedet a szívemen Mária, mint a keresztény asszonyok, és a te nevedben táplálok holtomig egy-egy keresztény árvát.

Azon éjjel azt álmodtam, hogy egy fehér galamb suhan be az ablakomon, égő gyertyával. A két lába úgy fogta az égő gyertyát, ahogy gallyon szokott ülni a madár.

- Szent Isten, - ijedek el, - hogy jön be ez a madár! még bizony felgyújtja a házat...

A galamb röpdös a plafonon, egyszercsak látom, hogy két tűz-betű ragyog ott:

A. K

Zsidó betűk.

A gyertyával írta oda.

De úgy fénylett az a két betű ottan, mintha égő parázsból volnának.

A galamb mingyárt el is múlt onnan a gyertyával együtt. A betűk ott égtek még egy, percig, aztán azok is eltűntek.

Reggel, hogy ébredek, mingyárt a plafont néztem.

Persze, nem volt ott semmi.

No majd megbolondultam, hogy mi lehet az az *A. K.*

Ausdauer? Altar? Achte? Ankunft? Abketten?

Kusz? Kranz? Kronstadt? Kirchen?

Minden *K.* és *A.* kezdetű szó megfordult a fejemben.

Az *ade* is: *Isten veled van.*

Ez különösen tetszett.

A *K.* nem lehet egyéb, csak *Kind: mein Kind.*

Depersze nem állhattam meg ennél az értelemnél. Tovább hánytam-vetettem, forgattam az *A* és *K* jelentőségeit.

Szinte gőzölgött a fejem a sok tűnődésben.

- *A. ., a. K. A. K. a. K...*

Mesélem anyámnak is, hogy álmodtam. Persze a templomi látogatásomról nem szóltam neki, csak a két betűről.

Ő is tűnődik.

Mondom a szavakat is:

- *Altar, Kopf, Kranz, Kusz, Abschied, achte.*

Gondolkodik. A fejét rázza.

- Hallod-e, - mondja, - egyik se lehet az, amit gondolsz, mert a betűk, mondd, hogy zsidó betűk voltak, hát akkor az értelmüket a héber szavakban kell keresnünk.

- Héber szavakban?

S majdnem kiszaladt a számon, hogy mért izenne nekem Mária héberül? Tudhatja, hogy én nem értek héberül, sem anyám. Csak egy-két szólás, egy-két imádság minden héber tudományunk, azt se értjük teljesen.

- Meg kell kérdeznünk a rabbit.

- Eh, - legyint rá anyám, - álom: bolondság. Még pénzt is költsünk rá?

Vagy három napig mégis igen foglalkoztatott bennünket a két rejtelmes betű.

- *A. K. a. k.* - mondogattam minden percben, - *A. K.*

Anyám száján is gyakran láttam, hogy azon a két betűn mozog:

- *A. K. a. k.*

Aztán magam is kételkedtem, hogy van valami jelentősége. Megint Spitzer és Adler kérdése nehezítette a fejemet. Ültem a boltban, mint az ólomtyúk. Választanom kell, hogy két béka közül melyiket egyem meg?

A hetedik napon hintó áll meg a bolt előtt. Egy fiú ugrik le meg egy fiatal úr. Egy tizenötéves forma leány is van velök. A fiún rézgombos livré, az úron cilinder. A leány nem éppen elegáns.

A fiú behoz két kékposztó lótakarót és egy drappszín lábtakarót.

Mingyárt tudtuk, hogy monogramot rendelnek nálunk.

A cilinderes úron mingyárt láttuk, hogy fajunkbeli, - fiatal, legfeljebb harminc éves, cvikkeres, igen megnyerő, becsületes szemű ember, fekete göndör-bajuszú, fekete göndörszakálú.

A leány künn maradt a hintón.

- Mennyi idő kell a három nagy monogramnak a behímzésére? - kérdi a cilinderes úr.

- Holnapra meglehet, - felelem.

- Mi az ára?

- Nézek anyámra, mert bizony az efféle munkát a megrendelő szerint szoktuk taksálni. Öt-hat leit szoktunk kérni.

- Ha nem nehéz a két betű, - feleli anyám, - tíz lei egyenkint. Ha nehéz tizenöt lei.

- Az sok.

- Hát legyen tíz lei, - felelem nyájasan, - mivelhogy fajunkbeli az úr és először rendel nálunk. Meg fog elégedni a munkánkkal.

Az úr rám néz. Látom a szemén, hogy tetszik neki az arcom.

- Ha kitalálja a betűmet, - mondja tréfásan, - megadom.

S leteszi szép udvariasan a cilinderét a pultra.

Akkor, hogy azt mondja: a betűmet, nekem egyszerre az álmom lobban az eszembe.

Szent Istenem!...

És csak nézek rá, mint valami kísértetre.

- A. K. - rebegem.

Látom a szeme csodálkozásán, hogy eltaláltam.

Én is csak meresztettem rá a szememet.

A kezére is tekintek: nincs rajta karikagyűrű.

Akkor egyszerre elvesz előlem a világ. Csak azután mikor fellocsoltak, mondták, hogy a székre hanyatlottam, s onnan bizony a földre, ha az idegen úr meg nem kap.

Nem értette persze, hogy mi történt? mért történt?

Másnap egy kis virágcsokrot hozott kárpótlásul az ijedelemért, és faggatott, hogy honnan tudtam a nevét? Honnan ösmerem őt? Aznap éjjel érkezett Moldvából. Sohse járt azelőtt Jassziban.

Én csak sülttem-főtttem, igen zavart voltam. Végre nagy szemérmesen megmondom:

- Megálmodtam.

- Hogyan?

Elmondom, csak épp a keresztény templomot másítom zsinagógára, és Mária helyett Istent mondom.

Igen csodálkozott, gondolkodott.

Nézett rám, gondolkodott.

Attól fogva mindennap belátogatott a boltba.

Két hónapra rá felesége voltam.

Persze az ügy nem folyt le olyan símán, ahogy elbeszélem: Dolfinak nem volt üzlete, csak petróleum-közvetítéssel foglalkozott. A rokonai tincses szegény zsidók. Őmaga se tudott vagyont mutatni elő. Hintója volt és inasa, de apámnak az nem imponált. Az a leány, akit akkor a hintóban hozott a boltunk elé, szobaleány volt: abban az órában hozta a cselédszerző-intézetből.

Apámnak sehogyse tetszett az ember.

Beszélt pedig óriás jövedelmekről: milliókat remélhető üzletekről. Igen komoly, igen becsületes képpel. Depersze a magunkfajta ember nem igen hisz egymásnak. Ha becsületes a képe, annál gyanúsabb.

A vége mégis csak az lett, hogy apám megúnta a sok sírásomat, sóhajtasomat, toppogott, csapkodott, szitkozódott, de végre is hozzábocsátott.

- Magad lásd: micsoda üzletet kötsz ezzel az Adolffal!

Eh, sok lenne azt mind elmondani... Elég a csoda, a Mária csodája, hogy megszabadított Ádlerből és Spitzertől.

No és most hát itt következik a második csoda, - tíz évre rá az első csodára. Tegnap jártam megint Máriánál, ahogy maga is látta. Sírva és szívem szakadozásával néztem rá!

- Mária! Mária! Mért cselekedted ezt velem? Te bizonyosan tudtad, hogy Dolfi micsoda akasztófáravaló, kutyahájjal kent kártyás semmiházi! Tudhattad, hogy azt a hintót is kártyán nyerte, amelyiken először jött hozzám. Te bizonyosan tudtad azt is, hogy el fogja kártyázni a móríngomat. Tudtad, hogy később váltókat hamisít majd az én szegény özvegy édesanyám nevére: ház, minden elmegy, csak alig hogy a boltocskánkat tarthatjuk meg. S végül a gonosz el is ugrik a törvény keze elől valahova Amerikába. Mária! Mária! Micsoda üzletbe vittél bele engem! Az én szép nagy vagyonom: kerek kétszázezer koronám!... és most szegényebb vagyok, mint mikor apám rongyot szedett.

Úgy sírtam ott a kép előtt, hogy még rám is néztek. De énbelőlem csak szakadozott tovább is a fájdalom:

- Mária! Mária! Nem a te fajtádból való asszony vagyok-e? Könyörülj rajtam: tedd jóvá valahogy ezt a rossz üzletet! Add vissza az előbbi állapotomat és kétszázezer koronámat! Nem a fiatalságomat! Azt a semmirekellőt, azt se kérem vissza! Csak a vagyonomat! A vagyonomat. Csak a kétszázezer leiből téríts valamicskét, ha már ilyen rossz üzletbe sodortál! Tégy csodát velem, hogy álomná váljék az a keserves tíz év, amelyet végig szenvedtem. Könyörülj rajtam, Mária!

S másefféle bolondságokat zokogtam ottan. Hiszen látta maga is kisasszony...

Hát mi történik?

Képzelve: Szűz Mária könyörült.

- Nohát ezen megáll az eszem.

Éjfélkor mintha valaki megrázott volna, - mint ahogy zsákot ráznak meg:

- Kelj fel, siess a boltodba!

De csak olyan volt a hang, mint a szellősugár. Még azt gondoltam: anyám szól.

Felugrok nagyijedten. Rámkapok egy szoknyát meg egy kabátot. Lódulok csak úgy papucsban, fészületlenül.

Véltem, hogy betörők pusztítanak a boltban.

Hát amikor belépek, csak elámulok: nappali világosság. Anyám ott ül a pultnál és veszekedik egy pópával, fehérszakálú vén pópával, hogy a szeme is dülyedez belé. Veszekedik rá kétségbeesett rekedt szóval:

- Nem, nem! Csak menjen innen, menjen!

S a két kislányomat ijedten szorítja a keblére.

- Mi történik itt?

A pópa hozzám fordul:

- Jó, hogy jön, Kohnné. Megbízásban járok itten: tessék, itt van a kétszáz ezres. Olvassa meg: kereken kétszáz. A magáé.

- Az enyém?

- Persze, hogy a magáé. Vagy nem ennyi volt a móríngja?

Csak tátom a számat.

- A móríngom, - rebegem, - a móríngom csak nyolcvanezer lei volt, de a vagyonunk körülbelül csakugyan ennyi volt.

- Hát tessék. Nem kell?

- Nem kell! - sikoltja anyám, - nem kell. El ne vedd!

Csak hüledezek.

- Mért ne venném el? Nem rossz pénz talán?

- Nem, - feleli a pópa, - tessék: nézze meg.

S a kezembe adja.

- Maga tudhatja ki küldi.

- Oh tudom, - rebegem örömmel, - áldott legyen az ő szent neve.

- Hát akkor el van intézve az ügy?

- El. Gott sei Dank.

Anyám megint sikolt:

- Nem! Nem! Add vissza azt a pénzt! Nem kell!

Csak nézek rá: megbolondult-e?

- Már hogy adnám? - mondom, - jogos tulajdonom ez nekem.

S bámulok, hogy mért ájuldoz? A leánykáim mért sírnak rajta?

- A gyermekeidet, - lihegi, - eladod a gyermekeidet?!

- A gyermekeimet?

- No igen, - mondja nyugodtan a pópa, - hiszen a gyermekeid nem voltak meg akkor. Te egy régi üzletet akarsz visszacsinálni: a hajadon-korodat és mőringodat kívántad vissza. Vagy megvolt már akkor az a két gyermeked? A két gyermeknek meg kell semmisülnie.

És csontos vén kezével átnyult a pulton: megragadta a két leánykát. Letépte őket anyám kebeléről.

Akkor sikoltottam aztán én is:

- Nem! Nem! A gyermekeimet nem!...

És az arcába csaptam az ezreseket a pópának.

Mikor felocsudtam, hideg verejtékben feküdtem, mint a holt. Az ágyamnál anyám állt gyertyával. S bámult ijedt szemmel:

- Mi bajod?

Én csak kiugrottam az ágyból: a leánykáim ágyához, és felragadtam, csókolgattam őket, sírva-nevetve csókolgattam őket, mint valami örült.

- Nem, nem egy millióért se!...

A zsidóasszonynak ez az elbeszélése zavargott a fejemben, hogy hazafelé mentem. Szinte borzadoztam belé.

Dehát az én mélységes gyászom, szívem fenekén örök éj nagy gyászom: az én vőlegényemet Mária se pótolhatja semmiképpen: Mária nekem nem adhat vissza semmit.

S amint így fájong a lelkem, megállok az utcasarkon, mert egy csapat kékruhás, apró gyermek fogja el az utat előttem: lépigélnek négyesével, szótlánul.

Nézem őket.

S egyszerre arra gondolok: mennyi ilyen árva és elhagyott gyermek tengődik szanaszét a világon. Annak a zsidóasszonynak olyan vagyona a két gyermeke, hogy nem adta volna oda kétszáz ezresért és nem adná oda a világ semmi kincséért se. S ime mennyi ilyen eleven kincsnek nincs felkarolója?

Egy vékonyarcú fiucska felnéz reám. Néz, mintha ismerőse volnék, tisztatükrű nagy fekete szép szeme abban a fehér arcban...

Nagy mozdulat kelt a mellemben.

Csak néztem-néztem a sápadt kis ártatlan arcokat, vékony kezecskéket, lábacskákat.

Leghátul egy fehér-kornétás apáca.

Hozzá csatlakoztam.

- Mondja, kedves testvér: szereti maga ezeket a kis lurkókat?

- Ó, hogyne, - feleli elmosolyodva, - mind a magaménak érzem. Úgy is szólítanak engem: *anyám*. Az életem minden öröme ez a sok kis gazkópé. Mer csintalanok is ám. Dehát már az ilyen gyermek-féle olyan természetű.

S mosolygott.

- És mondja, kedves testvér: mi útja módja van annak, hogy én is... ilyen elhagyott gyermekeknek szeretnék én is anyja lenni.

Az apáca kérdezte, hogy micsoda iskolákat végeztem?

- Hát, - azt mondja a végén, - magának kár lenne ennyi iskolával ilyen dedósokat gondoznia. Magától csak egy évi tanulást kívánnának a preparandián, aztán kimehetne falura. Mert azok ám az igazi árvák: a nép gyermekei, - a gondozatlan, civilizációtól ezer évnnyire elmaradott szegénysorsú népnek, szegénysorsú gyermekei...

A tanító-kisasszony kitekintett az ablakon.

Fölkelt.

Fogta a táskáját, napernyőjét. Megint kinézett, s megint leült.

- Mingyárt odaérünk. Sajnálom, hogy nem beszélgethetünk tovább. A husvéti szüneten voltam odahaza: Jassziban, a nagynénémnél. Ha látná ön, mily kedves az én iskolám. A legapróbbak járnak hozzám; és én valamennyit úgy szeretem...

S a szemét mélyen behúnyva mosolygott maga elé.

A vonat fütyült és lassudott.

A bédekkerem mellett hevert a díványon.

Fölvettem.

- Írja bele a nevét, - mondtam, - hogy el ne felejtsem.

Mosolyogva írta bele gyönyörű vonásokkal:

Elisa Zamfirescu.

A vonat megállt.

Elbúcsúzott.

Kinéztam az ablakon.

Egy terebélyes nagy községet láttam. Csupa zsuppfedelű ház, s nagytestű templom a község közepén. Az állomáson sok apró gyermek bözsgött. A fiúk a kalapjokat lengették. Zászló is volt náluk, - már nem tudom milyen színű, - és két úriember velük. Azokra emlékszem, hogy redinogtban voltak, s puha kalap a fejükön.

A fülkémbe egy oláh család nyomakodott be. Egy kövér asszonyság: két kilónyi mindenféle aranyékszerrel diszítetten, és három kövér kisleány, - azokra is jutott mindenféle nyaklánc, karperec és gyűrű. A táskájukból mingyárt szalámit és kalácsokat bontottak elő.

Mikorra megint kinézhettem, már akkor Zamfirescu kisasszony ott hajladozott a köréje tolongó, éljenző, lármázó gyermekrajban.

Csókolta sorban valamennyit.

JÁRT KONSTANTINÁPOLYBAN...

(A megszólaló egy magányos életű, felvidéki öregúr, a fővárosi kaszinóknak hol kellemes, hol unalmas tagja.

Kellemes ugyanis a műveltsége, beszélgetése, meg hogy friss szegfű sohse hiányzik a kabátja hajtókájáról, - olyan elegáns, mint valami húszéves mágnásfiú.

De kellemetlen, mikor asztalnál ül.

A zsebe ugyanis japáni papirossal van tele. Minduntalan elővon egyet, s azzal törli meg a tányérját, pohárát, evőeszközöket, - a száját is, asztalkendő helyett. Összegyűri s veti az asztal alá.

És télen-nyáron hamvas selyemkezyűt visel. Enni is kezyűs kézzel eszik. Kezet se szorít senkivel másképp, csak kezyűs kézzel.

- Pardon, - mondja olyankor, - de az ittlelvő kilincsek miatt húztam kezyűt.

Nyáron kastélyában él, valahol a Kárpátok alján. Csak télre száll Pestre, mint a cinegék. De a Kárpátokban is unatkozik, Pesten is unatkozik. Ennélfogva igen szereti a társaságot, - tisztagallérú embereknek a társaságát, - ahogy ő szokta mondani.)

- Hát én ugyan nem írtam soha semmit az utazásaimról, meg nem is írok. De azért azt gondolom: mégse lehet mindent megírni, amiről azt mondjátok, hogy az volna az érdekes az útleírásban.

Én például két napot töltöttem Konstantinápolyban. Azt ugyan megírni nem lehetne. Sok mindenféle akad az életben, amiről betű nem szólhat, noha női társaságban is elmondható és érdekes. Ezt is még akinek elmondtam, hogy miért nem láttam Konstantinápolyt, noha két napig benne jártam, bizony érdeklődéssel hallgatta és velem szörnyülködött. Ámbátor olyanra is találtam, aki nevette.

De még az se mondta, hogy irassam le valakivel ezt a történetet. Nem, ez nem papirosra való. Beszélni is irtózat róla.

Hát úgy történt az, hogy negyven éves koromban találtam végre egy olyan leányt, akinek az arca elfintorodott a macskára, - elfintorodott, hogy egy leánytársa macskát vett az ölébe.

Macska a világ legszebb mozgású állata. Mindig gyönyörködök benne, - ablakon át. De ha valaki felveszi, szinte megfagy a vérem.

Hát nem tudják, hogy a macska a padlásoknak a vadásza! Ahol a gyermekek tifuszosak, kanyarósak, himlősek, az ágyneműjüket először is a padlásra rakják. A macska szereti a puhát, meleget: ráhever, elviszi a szőrére a nyavalyák csíráit az egészséges házba. A halottak ágyneműjét, fehérneműjét is a padlásra viszik.

A nők azután:

- Icuskám, cicuskám, ölembe kedves kis állatom!

Még meg is csókolja némelyik.

Utána aztán gyermeket simogat és gyermeket csókol. Vagy éppen tésztát gyúr. Vagy cukros szelencébe nyul és azzal kedveskedik, hogy a kávémba, teámba ő teszi a cukrot.

A kisasszony huszonnégyéves volt, tisztképi és tisztakönyökű. Se nem púderozó, se száját nem festő. Kissé büszkenyakú és komoly. De a kanálával vette ki a cukrot a szelencéből, úgy rakta a kávéscsészémbe.

Még aznap mondtam neki:

- No, magát elvenném, Boriska, ha hozzámjönne.

- Én meg hozzámennék, ha elvenne, - felelte szimplán, nyugodtan.

Csak épp hogy el is mosolyodott.

Két hét múlva elvettem.

Az esküvő előtt persze arról is beszélgettünk, hogy hova menjünk nászútra?

Ő Velencébe áhítozott.

- Hogy szép emlékeink legyenek a házasságunk első idejéből.

- Velencébe? Abba a döglött-hal szagú városba? Nem is divat ma már, Boriska. Csak kereskedőfélék viszik már oda az új asszonyt. Flóriánnál légyipizkos a tálca. A Kvadriban ragad a bőrszék. És a nép Velencétől Palermóig mindenütt vakarózik.

- Hát nem bánom, - sóhajtott, - akárhova. Csak mégishát olyan helyre, hogy teljes életünkre kellemes emlékünkhöz legyen.

Nem tudtam még akkor, hogy Boriska teljes életében kellemes emlékeket gyűjtöget. A naplója is csupa kellemes emlékekkel volt teleírva. Az úton mutatta a naplója legutóbbi kötetét. Abban nem volt egyéb, csak kellemes emlék. Neki a tél első hava és kappanja, a tavasz első hóvirága és kalapja, egy új keringő, egy új cipő, egy premier, de csak egy olyan vendéglő is, ahol még nem járt, - csak azért volt leginkább becses, hogy kellemes emléke legyen teljes életére. Vélem, hogy hozzám is csak azért jött feleségül, mert kellemesen érintette, hogy olyan egyenesen, röviden intéztem el a házasságunk kérdését.

- Hát hova?

Körülnézgelődtünk a mappán.

Én a Riviérára gondoltam: ott már ismerek minden hotelt, mind a két Riviérán.

De mivel a házasság új életet jelent, valami újat kívántam ebben is: másfelé is nézgelődtem a mappán.

Egyszer csak Konstantinápolyon áll meg a szemem. Ott még nem jártam.

És színes délibábként jelent meg egyszerre a szemem előtt a pálmafák alatt nyugalmasan csibukozó török, ahogy a datolyás és füges skatulyákra és cigarettás dobozokra festik. Pálmafák, kék ég, kék tenger, fehérpatyolatos turbán, illatos csibukfüst.

Boriskának is tetszett a gondolatom.

Félkiló új filmet vett a kodakjába, hogy a szemmel látható kellemes emlékek se maradjanak megörökíttetlenül. Én meg egy hosszú telegrammot bocsátottam előre egy ottlakó barátomnak, Székács Gyulának:

Kérlek nézz el a legjobb, legtisztább hotelba s rendelj a jövő hét szerdájának estéjére egy kétágyas szobát. Szeretném, ha olyan szobát találnál, amelyikbe ritkán szállásolnak vendéget. Lehet akár a legfelső emeleten is. A fő az, hogy tiszta és csendes legyen.

Zenész volt az a Székács, zongoraművész, zeneköltő is.

Meghalt azóta, szegény.

Szöke fiú volt, nagyváradi, tisztagallérú kedves ember.

Mink persze nem utaztunk a kassai oltártól egyenesen a konstantinápolyi szobába: kiszálltunk két napra Pesten, hogy néminemű bútorokat vásároljunk. Nekem ugyanis női bútoraim nem voltak. Amik anyámról maradtak, azoknak az asztalosa már Rákóczi korában is vén gyalú lehetett: a szű olyan likacsosra furkálta a munkáit, hogy Boriskának nem adhattam. És hát asszonynak való tükrös asztalka se volt a házamban, termetnéző. Asszony annélkül nem tudja reggel a hátát se megvakarni.

Az a két napi félbeszakítása az útnak bizonyára szerencsés gondolat volt. Mert mind a ketten megismertük, hogy nem vagyunk összevalók.

Ő ugyanis mingyárt az első este kedvetlenkedett, hogy a falat szemlélem és nem őt.

- A Hungáriában,- mondta, - semmi ok nincs arra, hogy a falat nézzük.

- Már pedig én olyan vagyok, - feleltem, - nem bízik semmiféle falban, amelyikre kívülről azt írják, hogy *HOTEL*. Még a párizsi Rajna-hotelben is, a *Hotel du Rhin*-ben is órákig égettem este a villamos lángot. Pedig oda csak hercegek és királyok szállanak. Már hát afféle facér királyok.

- Dehát micsoda kellemetlen emlék, - duzzogott, - még ilyenkor is az van az eszében.

- Hát persze-persze...

De nem tehetek róla: ez az egyvalami az, amitől, ha göndör volnék is, felegyenesedne a hajam, mint a kefe serteszőre.

Én falun nőttem fel. Húsz éves koromig csak a tanulókönyvemből tudtam róla valamicskét. No meg a Nincs többé-kezdetű hirdetésekől az ujságok hátán, és másefféle százaranyos kiáltású reklámokból.

Jogász voltam már, mikor először találkoztam vele élő-eleven rút valóságában. Azóta aztán már előre viszket mindig a lábamszára, ahányszor ki kell mozdulnom a kastélyomból.

Nem tehetek róla: ilyen a természetem.

Nekem valami elviselhetetlen gondolat az, mikor este belépek a hoteli szobába, hogy ott talán már *várnak*... A tapéták mögött, a matracban, a képkeretben, a padlóhasadékokban, mindenféle rejtkehelyeken a belépésemre mozzalom keletkezik. Hallani vélem, hogy örvendő *ah!*-lehelettel fogadják az ajtóbenytást és a belépésemet. Mint mikor a paraszti lakodalom ebédjén tortával jelenik meg az uraság inasa.

Csakhogyt itt én vagyok a torta.

Mert talán napokig, hetekig nem hált a szobában senki, és a nemzetség már inségről sóhajtozott. A jöttömre aztán már délelőtt öröm rezgett végig a rejtekeken.

- Végre! - susogták, - végre!

Vén potrohosok körülnyalták a szájukat.

Ifjak homloka kiderült.

Anyák biztatóan tekintettek a kisdedeikre, gyermekeikre:

- Viduljatok: megszűnt a böjt.

Dehát nappal annyi mindenféle foglalkoztatja az utas agyát, hogy nem is gondol rájuk. Csak este.

No, nekem szörnyű a legszebb holdas éj is Pesten, vagy akár Velencében is, akármennyi mandolinó zeng is a csillagfényes vizen, szörnyű mikor hazatérek, s vetem a kabátom.

Csak fordul eszembe, hogy talán nem vagyok egyedül! Hogy vannak a világon teremtmények, amelyek azt vélik, hogy nagy állatóriás, az ember, semmi egyébre nincsen teremtve, csak arra, hogy őket táplálja. Mint ahogy mink gondoljuk a marháról, szarvasról, disznóról s egyéb szárnyatlan és szárnyas állatokról, hogy semmi egyébért nincsenek a világon, csak hogy nekünk eledeleink legyenek.

No és ezeknek én vagyok a szarvatlan szarvasuk, kétlábú disznójuk, kabátos marhájuk, behemotjuk, leviatánjuk, - Isten ajándéka!

Én: *Isten ajándéka* önekik!

Már bizonyára elő is dugják a fejüket és értő szemmel vizsgálnak: fiatal vagyok-e? vagy öreg?

A tapasztaltabbak az arcomat is kémlelik: veszedelmes vagyok-e? vagy buta egykedvűen bocsátkozok az ágyba.

Fiatal párok tán szerelmesen hunyorítanak egymásra!

- Együtt!

Még fiatalabbak csupán erre az alkalomra halasztották a nászukat.

- Valahára!...

S valamennyien ízeket éreznek a nyelvükön.

Talán csettintenek is.

Vagy csupán néma tetszéssel pislognak reám.

- Mingyárt, mingyárt! - tolja hátrább az anya a türelmetlen gyermekeket. - Maradhassatok már! Ezek a kölykök nem ismernek illedelmet!

S némelyik rendetlen tán rúg is egyet.

Hát itt bizonyosság kell! Másképp én le nem fekszek.

- Micsoda emlék! - fanyalgott Boriska, - micsoda emlék a házasságunk első estéjéről!... Beírhatom a naplóba: *férjem az első órában félig levetkezetten villamos-zseblámpással bujkál az ágy alatt és ágaskodik a falra.*

- Éppen azért, - vigasztaltam, - hogy kellemetlen emlékünknél ne legyen. Emberi méltóságommal ellenkezik, hogy énreám itt fogyasztási szövetkezetek alakuljanak.

- No de itt nem...

- Itt is. Járhatott előttem olyan vendég, aki behozta. Ha nem vendég, hát maga a takarító-asszony. A nagykendőjén vagy a szoknyáján. Megfordulhatott olyan rokonánál, ahol...

- Ugyan ne képzelődjön...

- Ez nem képzelődés. Sajnos, nagyon is kézzelfogható valóság, - ámbátor csak szerencsén lehet, aki kézzel is megfogja. Ha rinocerus bőré ember volnék, akkor is magára való tekintetből mérgelődnék így. Mert felháborítana az a gondolat, hogy magán itt turista-gyakorlatokat rendeznek bankettel és talán tósztokkal is.

S bizony tovább vizsgálódtam. Megemelgettem a falon lógó képet is a botommal.

Ha a falat Pesten is meszelnék, mint faluhelyen, félórán se telt volna, bizonyára végeztem volna, de azok a fene cifra virágos tapéták...

Boriska még másnap is kedvetlenkedett emmiatt.

Én meg azért kedvetlenkedtem, hogy ő kedvetlen.

Szinte szótlánul jártunk-keltünk, vásárolgattunk, ebédeltünk, vacsoráztunk, - vélni lehetett volna, hogy legalább is negyedéves házasok vagyunk.

Harmadnap már könnyezett is a reggelinél.

- Micsoda nászút! - szipogott, - micsoda emlékek! Első este még csak elszíveltem, de hogy minden este... Mikor lefénnyépeztettük magunkat, önnek egy lámpást kellett volna tartania, vadászruhában, légycsapóval.

- Nálam nincs légycsapó. Nem értem magát. Minek volna nekem légycsapó? Én ha olyan állatot látok, nem csapom agyon: futok a hotelból. Mert ha olvasta *Brehmet* valaha, tudhatja, hogy az állatok kétfélék: magányosak vagy társasak. Az oroszán magányos, a galamb társas. A bálna magányos, a birka társas. A szarvasbogár magányos, a bodobács társas.

- Már az első este láthatta, hogy tiszta helyen vagyunk.

- Az sohse bizonyos. Délelőtt tiszta, délután már lehet, hogy behozta valaki. Lehet, hogy éppen maga hozta be azon a nagyszélű kalapon.

- Már hogy gondol olyat!

- Hm, mintha a maga kalapja valami különvaló kalap volna. Az emeleten rongyot ráznak ki: a rongyból lehullhat, az ilyen nagyszélű kalap felfogja.

- Sohse történt velem: semmiféle állat...

- Nono: nem szemlélődött-e maga is este...

- Az más. Királyné szoknyájába is beleugrik.

- De a királyné nem foglalkozik vele annyira szorgosan: beleveti a lavórjába, beleönti onnan a mosdóvederbe. Nem akartam szólni Boriska, de most már megmondom, hogy a hátamon jégborsók futottak végig. És az se kerülte el ma a figyelmemet, hogy maga ki se törülte a lavórt. Én férfi vagyok, de ha hotelbeli lavórban kell mosdanom, nekiállok a törülközővel és úgy megtörölgetem, hogy szinte beleizzadok. Bocsásson meg, de ez az oka, hogy ma nem csókoltam meg.

- Nem vettem észre.

- És tegnap nem akartam szólni a reggelinél, hogy az ujságtartót a nyelénél fogta meg és nem akartam szólni az ebédnél, de láthatta, hogy én megtöröltem a kanalamat, késemet, villámat...

- És én nem akartam szólni, hogy nem mi vagyunk a hotelnek az eszcájgpucolói.

- Sajnálom, hogy ily érzékenyen fogja fel, de most már azt is megmondom, hogy miért ettem olyan keveset.

- Ha véli, hogy mulattat...

- A férjnek nemcsak mulattatás a kötelessége. A maga zsemlyéjén egy légy ült. Maga látta azt a legyet, mert ellegyintette. S megette azt a zsemlyét. Br!

- Már csak az utolsó mondat érdekel.

- Az utolsó mondat?
- Az utolsó. Prédikációkban engem csak az utolsó mondat érdekel.
- Ez nem prédikáló, csak mivel férjnek és feleségnek azonos gondolkodásúnak kell lennie...
- Mondja ki nyiltan: csalódott bennem.
- Ebben a tekintetben...

Már akkor vizes volt a szemepillája is.

- Micsoda emlék! - kesergett remegő ajakkal, - ilyen beszélgetés a házasság harmadik napján!... És egyre engem vizsgál, mint valami detektív... Én is csalódtam magában... Viszonozom a nyíltságot: csalódtam magában!

- Énbennem? Mi a hiba énbennem?

- Hortyog!

- Én?

- Hortyog!

- Én?!

- Teljes leánykoromban azon imádkoztam, hogy olyan férjet adjon az Ég, aki nem hortyog. Mert édesatyám is hortyog. Nem lehet meghálni a szomszédszobában se. Mintha vásznat repegetne. Maga nálánál is csúnyábban hortyog.

- Én?!

- Maga. Mintha lóbórt repegetne.

Szó szóba egyre fagyosabban: a vége az lett, hogy váljunk el. Jobb most, mint később.

Ő mondta ki a szót, s én hamarabb rámondtam az igent, mint három nappal előbb az oltárnál.

Mert különösen bökött az a *lóbőr*. Mondott volna legalább medvebőrt, vagy párdubőrt, vagy ha éppen erős bőrt akart mondani, mondta volna a krokodilust. De lóbőrt...

- Jó, váljunk.

A holtomiglanra aztán egyikünk se gondolt, pedig hát igazán vallásosak vagyunk mind a ketten.

- Dehát hiába, tisztelendő páter... - mondtam később a papunknak, - benne van a csontunk-vérünk igazságában: addig az egység, ameddig a szeretet. A többi csak elmélet, hibás följegyzés a bibliában. *Hültömiglen hültödiglen* az ég törvénye, nem *holtomiglan holtodiglan*.

- Váljunk. Isten látja a lelkemet, hogy szerettem magát Boriska, de nem egyezik a természetünk.

- Váljunk, - szipogta büszkén, könnyes szemmel.

- Jobb most, mikor még nincs gyermek...

- Jobb, - rebegte, - hogysem életem végéig hallgassak hortyogást.

- Váljunk.

Mégis hát visszavinni resteltem, csak éppen hogy elkísértem az állomásra a vasuti kocsijáig. Még meg is csókolódtunk, mikor elváltunk.

- Isten vele, - mondotta könnyezve.

- Isten vele, - mondtam könnyezetlen.

Mert én olyan nővel nem élek, aki megeszi a zsemlyét, amelyen légy ült, és aki nyugodtan fekszik le akármilyen ágyba.

A vonat elment.

Zsebkendővel már nem intett ki az ablakon, sőt ki se nézett többé.

A naplójába bizonyára be se írta már az esküvő után a nevemet.

Hát magam vagyok megint.

Egyetlen gondolatom, hogy telegrammot küldök Székácsnak, ne várjon.

De aztán, mintha valaki azt súgta volna, hogy ebben a lelki zavarodásban legjobb, ha utazok valahova.

Hát csak annyit telegrafáltam:

Ha van egyágyas szoba még tisztább, azt foglald le szerda estére.

S a mondott estén testileg-lelkileg eltörődötten érkeztem Konstantinápolyba.

Mert ha okosan cselekedtem is, hogy mingyárt az elején megszüntettem egy előreláthatóan töviskes házasságot, éreztem, hogy én már házas ember soha nem leszek. Tiszta nő nincs a világon, már hát magáért a tisztaságért tiszta, - bocsánat nagysád, magát elkülönböztetem tőlük, - de a többi... Nincs, nincs tiszta nő, hogy a tisztaság kedvéért volna tiszta, de Boriskát talán mégis lehetett volna szoktatnom, magamhoz igazgatnom. Csak azt ne mondta volna, hogy *lóbór*. És nem is igaz, hogy hortyogok, s még rá, hogy csúnyán hortyogok. Ámbátor szépen hortyogni maga Adonisz se hortyoghatott. De nem is igaz, hogy hortyogok: dühében találta ki.

Hát mondom: mégis megviselt az ügy. Se étvágyam, se álmom az úton. Nem láttam se Belgrádot, se Szófiát, se Drinápolyt. Csak ültem, mint a beteg darú a kútkáván.

Este hét óra tájt gurult be a vonatom a sztambuli pályaudvarra.

Székács elővált a sokaságból.

- Hát csak magad?

- Magam, hálaistennek. Van-e tiszta szállás?

- Az egekben se lehet tisztább.

- No, hála az Istennek és tenéked! Végre hát megpihenhetek. Az élet legnagyobb kincse az éjjeli nyugalom. Mióta kimozdultam a kastélyomból, annyit se aludtam, mint a vonatom fűtője.

- No itt akár holnap is ágyban maradhatsz. Majd csak délben kérdezlek, hogy fölkelte-e már?

- Köszönöm, pajtás, köszönöm.

- De nem a Pelészben van ám a szállásod. Az tele van most. Így május elején mindig sok az idegen.

- Sok az idegen?

- Sok. Tudom, hogy te nem szívesen fekszel olyan ágyba, amelyikből aznap kelt ki a másik. Találtam én neked jobbat.

- Jobbat?

- Jobbat. Van énnekem egy kis hoteltulajdonos ismerősöm, a Péra utca mellett. Özvegy-asszony. A leányait én tanítottam zongorára. A hotel arról lehetne nevezetes, hogy sohse száll bele senki. Van úgy, hogy hónapokon át nincs vendége. A kis család mindazonáltal megél. Az asszony ugyanis kitűnően főz. Magyar ételeket is. Van vagy tíz európai itt, aki hozzá jár. Igen kedves társaság.

- Engem csak a szoba érdekel.

- Hát azt is elintéztam. Mondtam az asszonynak, hogy magányoskodó ember vagy és olyan a háza, mint a habtorta, nagy a gondom, hogy hol talállok neked való szállást? Én bizony nem bízik még a Pelészbe se. Gondolkozik az asszony. Végre azt mondja: van neki egy szobája, amelyik a fiának a tanulószobája volt valamikor. Kissé magasan van, de tiszta és csendes szoba. Tíz éve nem is járt benne senki.

- Az való nekem! - örvendeztem.

- De igen szimpla.

- Nem baj.

- Nem engedtem, hogy más szobából vigyenek be bútort.

- Mindenben zseniális vagy, Gyula! Inkább csupasz legyen a szoba, csak tiszta.

A fiáker átdörgött a Galata-hídon, felvitt a török temető mellett a Péra városrészbe.

No, kutya zökögős utak!

Egy nagy utcából bekanyarodott egy szűk sötét közbe. Egy petróleumlámpás alatt megállt.

- Helyen vagyunk.

A ház bizony régi és kicsiny.

A fogadásunkra egy vén portás sántikál elő. Leszedi a kofferjaimat.

Szűk lépcsőn megyünk fel gyertyával.

A harmadik emeleten benyitunk egy egyablakos szobácskába. Valóban diákgyereknek való. Az ágy, mint a hó, olyan. Dívánágy. Dehát tíz éve nem hált rajta senki. A tisztaság a fő. Az pedig van. Látszik, hogy készültek rá. A padlót is megsurolták: érzik a szaga. Az ilyen szag kellemesebb nekem akármilyen párizsi parfönösbolt minden illatánál.

Szerettem volna mingyárt megfürödni és lefeküdni, csak éppen hogy egy csésze teát ittam volna meg, de Székács annyira örvendezett a megérkezésemnek, hogy fenn kellett vele maradnom.

- A vacsora vár bennünket, - sürgetett, - ne sokat késsünk. Tabldot. De nehogy szmokingot végy: csak ahogy vagy. Itt polgáris, családias az élet.

Nagyjából hát megmosdottam, s mentünk le az első emeletre az ebédlőbe. Vagy tizen ültünk ott az asztalnál, - hölgyek is vagy hárman. Valóban kedves társaság lehetett, - a háziasszony valamennyinek bemutatott, - de bizony én annyira el voltam törődve, hogy a csevegéseknek jobban csak hallgatója voltam. Székács mellett ült, s a hazai ismerősökről kérdezősködött. Oly kiszakadottnak érezte magát Magyarországból, hogy szinte lobogott a szeme örömeiben.

- Innen elmentünk, - mondta, - egy török sörházba. Meglátod, hogy mennyire érdeklődnek irántad.

Nem értem a szavát, tehát rábólintottam. Meg kell tennem, hogy még vagy egy órát töltsék vele.

Hát mikor lemegyünk, odaszólok a portásnak:

- Fürdőt kérek, mikorra visszatérek. Úgy egy óra múlva.

A portás rámbámul.

- Az nincs itten, kéremásson...

- Itt, - mentegetődzik Székács is, - csak közfürdők vannak. De hiszen bizonyosan hoztál mosdókeзtyűt: azzal lavórban is megfürödhetsz.

No ez nem tetszett.

Kedvetlenül léptem ki vele az utcára, vagyishogy a kisköзbe. Székács elől. Én utána. Mert bizony az az egy petróleumlámpás csak magamagának világított.

- No, - mondtam is, - itt igen becsületes emberek lakhatnak, hogy az utcákra ennyi világosság is elég.

- Hát bizony, - felelte Székács, - éjjel nem tanácsos, hogy egyedül járjon akárki is itten. A mult héten gyilkoltak meg egy török katonatisztet amoda lejjebb, Galatában. Ma se tudják: kik. Órája, pénze hiányzott. De most már hát itt a főucca: a *Grande rue de Pera*.

Csakugyan széles utcára érkeztünk, de bizony az se volt sokkal világosabb. Szinte jólesett a szememnek két fehér lámpásnak a látása, az útca bágyadt petróleumlámpásai között.

Ahogy előtte elmentünk, láttam egy tekintettel, hogy hotel. A két lámpás a *Metropol* névre világított, s még valami görög névre, - nem tudom már micsoda - *idesz*, - *adesz* vagy *pulosz*, - *kulosz*, - *rulosz*.

- Ide görögök szállnak, - mondta Székács.

S még vagy száz lépés: valami sörszagú vendéglőbe érkeztünk. Török és görög urak üldögéltek benne sör mellett csöndesen.

- Nohát sört nekünk is.

Beszélgetünk.

Szakács néhányszor körültekint.

- Nézz oda majd, - mondja, - az ajtó mellett való asztalra, balról. De ne mingyárt. Öt detektív ül ott. Látni fogod, hogy téged figyelnek. Gondolom: az a fiatal vastagszemöldökű fog téged kísérni, amíg csak Konstantinápolyban lész.

Elmosolyodtam, aztán nem érdekelt többé.

Még Abdul Hamid szultánkodott akkor.

A beszélgetésbe belemelegedtünk. Egy órából kettő is lett, mikor hazajuthattam. Az utcákon már akkor egy lelket se lehetett látni. A lámpások mégálmosabban világítottak. Sötétség, ló-hulladék-szag, kóbor kutyák.

Székács elkisért az ajtóig.

Nézem az órát: pont éjfél.

Alig állok a lábamon a fáradtságtól.

No, vetközzünk hát, mosakodjunk és azután omoljunk a nyugalom boldog puhájába.

A csend, az ágy fehére szinte már előre altat.

A kabátot és a mellényt egyszerre vetem le, hogy mentül előbb belejuthassak az álomba. Se fogas, se ruhaszekrény, hát csak a szék karjára kanyarítom. Oldom a nyakkendőmet.

De akármilyen álmos voltam is, azért végignéztem a falon. Már hát csupa szokásból. Se kép, se faliszőnyeg a díván mögött, csak a fal puszta fehérsége. Csupán egy nagy pont a díván fölött egy arasznyira: láthatóképpen rajzszőg. Rozsdás régi rajzszőg.

Oldom a nyakkendőmet.

S ahogy ágynak fordulva oldom a bogot, álmos szemmel is feltűnik nekem, mintha a rajzszeg feljebb volna, mint előbb láttam.

Bizonyosan rosszul néztem az előbb, - vélekedtem, - fáradt és álmos szememmel: a rajzszeg csak ott volt előbb is.

Letettem a nyakkendőmet a szék vállára. Gombolom a galléromat is.

S ahogy megint a falnak fordulok, látom, hogy a rajzszőg mozog.

Mozog a rajzszőg: halad fölfelé.

Kapom a gyertyát:

- Mi lehet?

Az első gondolatom abban a percben különösképpen a teknősbéka volt, hogy valami apró fajta teknősbéka.

Csak a második gondolatom korrigálta az elsőt:

- Teknősbéka nem mászkál a falon. Csak bogár mászik falon. De micsoda bogár hát?

Teljesen ez volt a gondolatom: *micsoda bogár*? Merthiszen ismerem én a kertemnek minden bogarát, s tudom, hogy kerek bogár csak egyetlen egy él a zöldvilágban: a katicabogár. De ez sötétebb a katicabogárnál, és ekkora katicabogár nincs még tán Indiában se.

- Mi lehet?

Mondom: hogy hirtelenében mindenre gondoltam, csak arra az egyre nem, a százaranyas szörnyűsége nem. Akkor volt, hogy arra nem gondoltam.

Még akkor is, hogy a gyertyát közelebb viszem hozzá, még akkor se hittem a szememnek.

Mert a bogár megállt a falon. Megállt dacosan. Mintha még ő botránkozna meg én rajtam.

S én szinte kővé meredtem az iszonyattól, kővé meredtem azon rogyón, ahogy álltam: a kezemben a gyertya és a szemem bizonyára karikás.

Nohát Vörösmartyként:

Nem érez az, ki érez szavakkal mondhatót.

Csak álltam és meredtem, mint falusi mészárszék falán a mészároscímer. Még pillantani se tudtam a szememmel. Hogy ami nekem kicsinyben is irtózat, most ime itt az óriása! A Góliát! És áll és néz az is nagy voltának nyugodt tudatában. Szinte várom, hogy rámkialt:

- Ilyen későn kerülsz te haza?

A következő percben már öltöttem a kabátomat, gomboltam a galléromat és kötöttem a nyakkendőmet. S álltam, mint Herkules a kettős út előtt.

- Hova?

- Akárhova, csak itt nem!

Eszembe villan a görög hotel. A főútcán van és nagy hotel. A lámpása legalább nagy.

Fogtam a gyertyát, - mert a lépcsőn nem volt már világosság. Az öreg sánta csodálkozva dugta elő a fejét. De semmit sem kérdezett, csak fogta a kulcsot és illesztette az ajtóba.

Kint vagyok ismét a kisközből.

Jobbra a világa-únt petróleum-lámpás. Balra sötétség, amelyen által kell haladnom, hogy kijussak a Péra-útcára. A köz olyan hajlott, mint a kifli: nem láthatok rajta végig.

Megindulok csaknem tapogatózva.

Mikor túl vagyok a hajláson, meglátom a Péra-útca bágyadt világosságát. De azt is látom, hogy az utcám végén egy török áll.

Már hát csak az árnyéka.

A törököt nem látom.

De a falnak az árnyékán ott a fez, meg a botja.

Tehát török.

Ámbátor Konstantinápolyban a görög is fezt visel. Láttam az állomáson, meg a hídon, hogy mindenki fezt visel. A perzsa is, örmény is, kurd is, úr s paraszt egyenlőképpen. Talán még Allah is a török csillagok fölött.

Az árnyék csak áll. Áll, mint valami szobor.

Én is megállok.

Eszembe jutott, amit Székács mondott, hogy egy török tisztet meggyilkoltak azokban a napokban éjjel. A mi sötét kis utcánk éppen alkalmas az efféle barátságtalan műveletekre.

Állok. Nézek.

Jobb volna tán, ha az útca másik végére kerülne?

De milyen az a másik útca?

Hátha még sötétebb?

Hátha éppen csatornát ásnak benne mostanában, s tele árokkal, gödörrel?

Állok. Nézek.

Csak legalább revolver volna nálam. Elvették tőlem a török finácok az állomáson. Egy ujságpapíros volt a kofferemben, azt is elvették. Abdul Hamid idejében még a Bédekkert is elvették az idegentől.

Állok. Nézek.

Végre is azt mondom: itt csak kettő közül választhatok: vagy visszatérek a hotelembe, vagy nekimegyek annak az embernek. Lehet utonálló, gyilkolásra is kész, de lehet, hogy csak az a detektív, akire Székács figyelmeztetett. Ha utonálló, meglátom a mozdulatáról. Van botom: kiáltok és ütök. Ütök a szeme közé. Beütöm a legközelebbi ablakot is ha kell, és kiáltok:

- Hej, segítség!

Hogy is lehet törökökkel *segítség*?

Akárhogy, megérti a kiáltó embert az állat is.

Dehát lehet, hogy csak detektív.

Ha detektív, megmondom neki, hogy igen hálás vagyok, ha tovább is kísér.

Megindulok.

A lábam alatt nagyot csörren valami bádög, tán szardiniás szelence. (A török minden szemetet kihány az utcára, ahogy Székács magyarázta. Ami rágható, megeszik a kutyák. Ami nem rágható, ott várakozik a kövön a legközelebbi felhőszakadásig. A Péra-városrész csupa domb.)

Mikorra megint fölnézek, az embert nem látom.

Behúzódott valami zúgba? Onnan les?

Visszatérjek-e?

Nem, vissza nem!

Én még ülni sem ülhetek abban a szobában.

Még állani se.

Még az a ház is iszonyat nekem. Ha majd reggel kihozatom belőle a kofferjaimat, odaadom a kulcsokat a szolgának: előttem nyissa fel, és rakjunk ki mindent egyenkint kellő forgatással, megütögetésekkel az asztalra. A koffert is megvizsgáljuk aztán, s megverettetem a folyosón.

Megindulok az útca közepén. Fülelve persze jobbra-balra, hátra. A botom is sujtásra készen a markomban...

A végére érkezek, meglassúdok. Vajjon a szögletéről fog-e megrohanni?

És szinte imádkozok: bár kopogna erre még valaki, hogy az utonálló ne csak rám gondoljon.

Senki.

Az utcák csöndesek. Csak a kutyák visonganak, veszekednek a szomszéd-uccában.

Megállok.

Még visszatérhetek...

- Nem: megfojthatnak, leszúrhatnak, agyonüthetnek, de abba a szobába nem térek vissza!

Törökverő őseim legyetek velem!

S kiléptem nagy bakalépéssel a nagy utcába.

A rabló, a gyilkos nem mozdul sehonnan.

Akkor aztán már csak hátrafülelve siettem az útca közepén. Csakhamar elő is fehérlett a görög hotel két acetilénje, és könnyebben lélegzettem.

Az ember ma sem tudom hova lett.

A kapuban persze már nem gondoltam vele többet. Becsengettem, mintha siketnek csengetnék.

- Van-e itt olyan szoba, amelyikben háborítatlanul aludhatok? Érti, hogy mit mondok? Itt egy medsigye-tallér, hogy jobban megértse: egy tiszta szoba kell! Mert énnekem az a nyavalyám, hogy iszonyodok minden olyan teremtestől, amelyiknek több a lába négynél. Ha olyan szobát nem adhat, adjon akkor egy széket ide a kapu alá: itt fogok ülni reggelig a maga ajtaja előtt.

A portás, - szakálás, borzas komoly görög, - álmosan és megbotránkozva rázta a fejét:

- Itt minden szoba tiszta.

A tenyerébe pillantott, a tallérra. A zsebébe ejtette.

- Itt csakis tiszta szobák vannak.

- Nohát a tiszták közt is a legtisztábbat nyissa meg nekem. Dupla a borra való.

A portás lekaszt egy kulcsot, s megindul előttem: fölvezet egy dobogós falépcsőn az első emeletre vagy félemeletre. Megnyitja a legelső ajtót. Meggyújtja a maga gyertyájával a gyertyámat. Otthagy.

A szoba petróleumszagú. A fal pompéji vörösre festett tapétázott. Az ágy vasból való. A mosdó fehér márvány. Kép nincs.

Nézem a gyertyával a falat.

Nem látok semmit.

Levetkőzők, lefekszek, de a gyertyát égve hagyom, azon fáradtan és aggódva kémlelem egyre a falat.

Valahol a szomszédban verő óra ketyeg, vagy hogy a folyosón vagy a portásnál.

A szememhéja mintha kilónyi ólomsúlylyal nehezedne a szememre. De azért fel-felnyitom és nézek a falra.

Még a hármát hallottam, hogy verte.

De nem aludtam én másfélórát se: pokoli dübörgés ébresztett fel. Mintha egy ezerhektós üres hordót gurítottak volna végig kiálló köveken a szobám padlásán.

A gyertyám még égett. De csak hűnyt szemmel látom, hogy ég.

Hallgatódzok:

- Mi az?

Megismerem, hogy a lépcső dübörgése. Falépcső. És épp a szobám alatt, és feljebb is a szobám mellett. Szőnyeg nincs rajta. Szeretném megnézni a falat, de szinte ájultan fekszek. Csak a fülem él.

Néhány perc múlva megismétlődik a dübörgés, aztán egyre gyakrabban.

Aztán az utcán különös kiáltások kezdődnek, - mint mikor vásárban kiáltoznak az árusok. S nagy csodálkozásomra ezt a kiáltást is hallom:

- Kutya! Kutya!

Fülelek, hogy magyar ember is van-e az árusok között?

De másik hang is kiáltozott:

- Kutya! Kutya!

Később tudtam meg, hogy a babnak a neve *kutya* törökül, az ott kedvelt magazánbabnak. Májusban azt árulják ott a kertészek.

Az alvásról persze szó se lehet többé.

Megnyitom nagynehezen a szememet, - mintha zsindeleyszegekkel volt volna leszegezve. A gyertya ég, de a világosság nappali.

Nézem az órát: négy és fél.

Nézem a falat. Ócska, vörös tapéta.

Legjobb, ha fölkelek s elmegyek a fürdőbe. Tán ott is alhatok. Vagy hogy majd délután.

Ahogy az ablak csipkekárpitjához nyúlok, hogy elvonjam, egy lencsényi pont megmozdul a kárpít mellett és futton igyekszik az ágy mögé...

Nohát olyan gyorsan még nem öltözött fel senki abban a hotelban.

Hétig a szomszédos kávéházban búslakodtam. Akkor megindultam a szállásom felé. Találok tán egy bérkocsit: megyek egyenesen az állomásra.

Tudtam hogy a hotelem a tenger felé menet jobbra van a főútcától, de szélesebb utcát találtam, azon tértem le.

Az utcákon már csak tejárosok, halárosok és zöldségárosok nyüzsögtek. Azok kiabáltak olyan veszettül. S közben, közben azt is, hogy:

- Kutyaa! Kutyaa!

Egy-egy ház ajtaja megnyílt és cselédféle vásárolt tőlük. Másutt szemetet dobtak ki az utcára. A töméntelen sok rókasínú kutya éktelen dühvel verekedett össze a kidobott utálatosságokon.

De mondom, ez még Abdul Hamid idejében történt.

Egy széles utcába jutottam. A kövezet abban is egyenetlen, régi, szemetes. Egyszercsak egy szép nagy házat látok, sárgát. A kapuja széles fehér márvány. A házon méltóságos aranybetűk:

Hotel Bristol.

No hála Allahnak: ez bizonyosan elsőrendű hotel!

Mingyárt be is lépek. Szép előcsarnok, európai képű portás, aranygalléros, tekintetes atléta-ember.

- Van-e rézágyas szobájuk?

- Másféle nincs is.

Egy frakkos ember is kitekint a büro ajtaján:

- Nálunk kérem minden réz és márvány.

- Ez kell nekem!... De legelőször is fürdőt adjanak.

Meg se néztem aztán a szobát, csak siettem a szolgálával a kis hotelbe. Megfizettem ott is az egy napot. S vissza.

A harmadik emeleten választottam szobát. Szeretem, ha a levegő tiszta. A kutyák ugatása se hallatszik talán annyira fel a magasba.

A szoba hát csakugyan nekem való: rézágy, réz éjjeli asztal, eperszín plüss díván, márvány mosdó, hamuszín tapétás fal, kétméteres ablakok.

Az álmoságtól szinte tápolyogtam. A fürdő is jóval melegebb volt, mint kellett volna. A hideg csapon nem jött ki semmi víz. Hát szinte tápolyogtam, mint aki reggelig dorbézolt.

Bizony lefeküdtem én megint.

Aludtam volna tán estig is, ha a török nap be nem süt az ablakon, s épp az arcomra, - s egy török légy is nem érdeklődik irántam, épp az arcom iránt.

Nézem az órát: a kettősön a mutató.

Akkor már hogy pihent szemmel nézek körül a szobában, látom, hogy a bútorok kopottak és a tapéta helyenkint fakó. Az ágy mellett látszik, hogy újítottak a tapétán vagy két méter magasan. De az újítás is avult már. Ahogy a nap oda is tűz, gyanus szeplőket látok a tapétán. A térdem egyszerre remeg, mint villán a kocsonya. Vizsgálom a rézágyat, a lepedő alatt: sárga port látok a matracon. Csakúgy felhődzik ahogy mozdítom.

No, méltóságos Bristol, te se látsz engem többé!

Búsan bandukolok le a lépcsőn.

- Mikor indul a vonat vissza Európába?

- Este nyolc s háromnegyedkor, - feleli a portás.

- Elutazok.

Arra már nem emlékszem, hogy hol ebédeltem, vagy hogy egyáltalán ebédeltem-e? Csak arra emlékszem, hogy amint kifelé bódorgok úgy négy óra tájt a Bristol utcájából az útca végét szinte elrekeszti egy karcsú emeletes ház, amilyen sok van Konstantinápolyban, - hogy csak 5-6 méter a szélessége, de négy emeletre is felnyúlik.

A ház nem fogta volna meg a szememet, régi, dísztelen, vakulata fakult, de az egyik ablakon a földszinten magyar szót látok arasznyi piros betűkkel:

Magyar vendéglő.

No ide betérek: megnézem miféle magyarok élnek itten? Éshát írok itt egy sort Székácsnak is, hogy elutaztam.

Benyitok az ajtón egy vörösterítékes kocsmaszobába.

Sehol egy lélek.

Csak mikor már leültem az egyik asztalhoz, búvik elő valahonnan egy hosszú fiatalember, - már hát nem éppen zöld fiatal: harmincéves forma, - de olyan hosszú, hogy csakis az öntöző vászoncsövek varrója varrhatja neki a nadrágot.

Nézek rá: formájára nem magyar, de azért lehet.

- Maga a kocsmáros?

- Szolgálatjára.

- Hát egy pohár bort. Vagy ha adhatna teát...

- Van az is.

- Vagy legjobb lenne, ha kávét adna, tejes kávét.

- Az is van. Itt minden van.

És bekiált a belső ajtón:

- Tejes kávét!

Tetszett a fülemnek a magyar szó, s hogy magyar házban ülhetek. A kocsmáros cigarettát sodor a mellénye zsebéből. Áll és hallgat egykedvűen, de úgy szemszögből vizsgálódik rajtam.

Megszólítom:

- Hát hogy került maga ide ebbe az idegen világba?

Elmosolyodik:

- Hát bizony...

S leül az asztalhoz és elmondja, hogy még pincér korában sodorta ide a szél, Oláhországon át.

- Tíz krajcárom volt, mikor a partra léptem, - tizenöt éve annak, - és bizony hetekig a puszta földön háltam a hamálok (zsákhordók és egyéb partimunkások) között. Most már a saját hajlékomban lakom: ez a ház az enyém. Müller Béla a nevem.

Jóképű ember volt, nyugodt fekete szemű és fekete bajuszú. Magyarul úgy beszélt, ahogy csak magyar föld szülötte beszélhet.

Én is elmondom neki, hogy hogy jártam.

Hallgatja komolyan, velemérzőn, sajnálón.

- No, - azt mondja a végén, - hát ne tessék emmiatt elutazni. Adok én olyan szobát, amelyikben olyan nyugodtan alhatik az úr, mint otthon. Énnálam már öt éve lakik egy nyugalmazott angol ezredes is. Csak városnézőbe jött az is, aztán megtetszett neki a szoba, a magyar konyha is: itt maradt énnálam.

Hallgatom.

Arra gondolok, hogy az angolok tiszta népek. És ha már Konstantinápolyban vagyok, szét is nézek kissé benne. Már csak hát megnézem a törököt, a fehér-turbánosat, ahogy csibukozik a pálmafa alatt.

- Mégishát, - mondtam, - lássuk azt a szobát.

- Tessék.

- Mert nekem bizonyosság kell.

- Kérem az a bizonyosnál is bizonyosabb. Dehát azért tessék. A második emeleten van. Ámbátor hát nem tudom mit nézünk rajta: nincs most benne semmi. Éppen azért is kezeskedek érte olyan határozottan. De egy óra se kell, berendezem. A padláson hever egy vaságy, lehozatom és...

- Semmi egyebet, - szakítottam félbe, - legfeljebb egy mosdót még, de azt is csak úgy, ha vasból vagy rézből van. Semmi fabútort ne tetessen bele!... Tapétás a szoba?

- Nem. Meszelt.

Mentem a Brisztolba. Fizettem. Hurcolkodtam.

Útközben találkozok Székácsal. Mondja, hogy éppen engem keres. Csodálkozva hallgatja, hogy az ő gondoskodása nem vált be, de egyben sürget is, hogy menjünk a kerengő barátokhoz, ha látni akarok valamit: mingyárast kezdődik is az ájtatoskodásuk. Itt van a klastrom a harmadik utcában.

Hát nem sokat időztem a harmadik szállásomon, csak éppen hogy megtekintettem a szobát. Már benne volt a vaságy, meg a vasmosdó, meg egy vas ruhatartó, meg egy súrolt szék és fenyőfa asztalka a szoba közepén.

- Itt, - biztatott Müller, - nyugodtan alhatik akár a római pápa is.

- Bizonyos?

- A bizonyosnál is bizonyosabb.

Megint későcskén vetődtem haza. A kocsmán volt a bejárat. Ott poharazott még egy magyar társaság: egy Kovács nevű negyvennyolcas őrnagy vagy ezredes is közte, - még az emigráció idejéből maradt ottan, - igen kedves öregúr. Meg egy Wellisch nevű magyarországi eredetű orvosra emlékszem, - a török belügyminisztériumban a közegészségügyi osztály vezetője. Hát ott is leültünk még s elbeszélgettünk. Akkor, ahogy ott ültünk, láttam meg csak, hogy a kocsmaszobának nincs menynyezete. Azazhogy van, de a harmadik emelet fölött, hát voltaképpen udvarka, depersze tetőzött udvarka. Minden szoba ajtaja abba nyílik az emeleten is.

Törökországban vannak ilyen különös épületek.

Megint éjfél tájt juthatok ágyba, - az utcai kutyák ugatása kissé zavart az első órában, de aztán ugathatott éntőlem akár a kövezet minden köve is, aludtam reggeli kilenc óráig, mint a tej.

A pihentség kellemes érzésével ébredek. A szobám nyomorúságos, de aludni lehet benne, s ez a fő.

Kelek, mosdok, szinte boldogan. Amint a mosdóhoz lépek, a mosdó fölött két kis vörhenyeges pont mozdul meg a falon...

Nem akartam hinni a szememnek. Dehát hiába: a két kis irtózatoss pont bizonyosnál is bizonyosabb valósággal ott volt és mozgott. S lomhán haladt fölfelé.

Nyitom az ajtót s leszólok nagyboszusan a kocsmaszobába:

- Müller úr! Győjjön egy kicsit!

Hallom a falépcső dobogását, hogy jön. Bizonyára ötlépcsőnkint hágt a emeleiteit.

Benyit.

- Jó reggelt.

- Jó a fenét.

S nézek rá, mint valami gyilkosra.

Mutatok a falra:

- Mi az ott? Nézze meg! Nem biztosított-e arról, hogy ez a szoba abszolút tiszta.

Müller bámul a falra, mint valami csudára.

Bámul rám is, mint valami csudára.

Vonja a vállát.

S nagy indignálódva felel:

- Nohát kérem, hogy egy se legyen...

*

Még abban az órában robogtam ki az állomásra.

Ő AZ!

Magyar szó Madridban!

Nézem mifélék? Két férfi, három hölgy. Egyik hölgy gyászruhás, koros asszonyság. De az a lógóbajszú ember... Akármilyen legyek, ha nem Lukács Elemér!... A Párizsban lakó pesti háziúr. Az valósággal. (Azért lakik Párizsban, mert ott olcsóbban él. Agglegény: teheti.)

A Prádónak egy kis kávéháza előtt ültem, a terraszbabérfás hűvösén. Csaknem a szomszédságomba telepedtek. Fagylaltot, jegeskávét rendeltek.

Lukács megállott és hozzámjött:

- Magányosan?

- Mindig. De örülök, hogy magyar szót is hallok itten.

- Hát jöjjön: bemutatom a társaságomnak.

- Köszönöm: talán inkább este, vagy holnap. Éppen fölkeltem volna: meg kell még ma néznem a *Palacin Real* kertjét, mert az időm szinte órákra van beosztva. Itt lesznek még este?

- Holnap is. Dehát este, ha tetszik. A színház mellett jobbra van egy kertes vendéglő... vagy mégjobbat mondok: spiritiszta szeánszra megyünk ma este. Jöjjön el velünk. Ön érdeklődik az efféle mesterségek iránt. Valami híres médium lakik itt, és az a gyászoló asszony csak ezért jött át Franciaországból.

- Miféle?

- Egy főispánnak a felesége. A lánya a múlt hónapban halt meg. Rokonom. Szép nagy lány volt már, húsz éves.

- Minden lányért kár.

- De azért különösen. Meg fog vele ismerkedni a halála után. Ez a médium nem csal. Engem ugyan nem állít falnak semmiféle cigánydáma. De erről komoly emberek mondják, írják... Maga Flammarion is készül ide. Szegény kuzinom... Képzelterti, hogy összetörte... Ha a komornája mellette nincs mindig, - az a bibircsós állú kis feketeruhás, - hát utána vesz a leányának.

- És az a másik fiatal hölgy?

- Annak a fehérkalapos úrnak a felesége. Professzor mind a kettő. Mézeshetek s egyúttal tanulmányhetek.

- A tanulmány a kenyér, a szerelem a méz, - okosan!

S azzal az érdeklődéssel tekintettem rájuk, amelylyel minden új házaspárt nézünk. A férfi duzzadt trombitásképpű kis ember. A nő nyúlánk madonna-arc. Még a nyaka is olyan hosszúkás. Csak épp hogy a nézése férfias. Hogy kerülhettek össze?

- Máris disputálnak, - mondta Lukács, - hát még később? Dehát a főispánné szereti őket. Az asszonyka tanította a leányát zongorázni. Ők is érdeklődnek, hogy megjelenik-e Lenke vagy nem jelenik meg? Önt bizonyára nem fogja izgatni ez a kérdés, de a médium érdekelheti.

- No, nem igen. A spiritiszta ülések mulatságnak unalmasak, foglalkozásnak meg nem érdekesek. Többször a saját együgyű fantáziáját játszatja a médium. De ha jelentkeznek is szellemek, azok csak efféle tréfakedvelő suszterek: készséggel nyilatkoznak már Napoleon nevé-

ben, akár Shakespeare nevében. Petőfi, Goethe, Hugo Viktor, - mind-mind a víg suszterek. De akárki más köznapi emberek nevében is szívesen nyilatkoznak.

- Hát este hétkor, - mondta Lukács. - Itt a cím is: felírom. Aztán együtt vacsorázunk, - ha tetszik, - ahol mondtam: a kertes vendéglőben.

Megigértem.

Följegyeztem a médiumnak a címét.

S este én is odamentem.

Lukácsék már ott voltak. Kis nyílt ablakú szalónban ültek, s vártak a médiumra is. A cselédlány azt mondta, hogy csak a templomba ment.

Lukács Elemér bemutatott a társaságnak s a gyászoló anya mingyárt ki is öntötte elém a siralmait. Egyetlen leány volt, a legszebb, legokosabb a világon. S mindig vidám, mint a madár.

- Úgye, Klotild?

A bibircsós állú komorna bús szemmel bólogatott.

A főispánné mély sóhajtással folytatta:

- Három nyelven beszélt, és négykézre zongorázott. A bosztont úgy táncolta, mint valami amerikai leány. Úgye, Klotild? S ilyen véletlen betegség! Tífusz, - talán egy hitvány osztrigától...

És a szeméhez emelte a gyászszegélyű zsebkendőt. A szava elfulladt. A feje lecsüggedt.

Sajnálkozva néztem. A szeme már oly vörös volt a sírástól, hogy a pillái is kihullottak. De lehet, hogy csak azért látszott annyira vörösnek a szeme, mert az arcát puderozta. Minek a puder ötvenéves asszonynak? A gyászruháján is látszott a fehér por hulladéka. Igen elegáns volt különben a ruhája: a felhőként rajt sötétlő hosszú fátyol, a matt fekete gyöngy fülbevaló, a széles angol krepp gallér és mansetta, és a csuklóján csillogó gyémántos fekete karperec.

- Ön úgye, hívő? - kérdezte reám fordítva könnyes két szemét. - Én is mindig hívő voltam. De mikor szegény Lenkém ott feküdt a ravatalon, és akárhogy szólítottam, nem mozdult... Jójó, hiszen nem mozdulhatott. De micsoda vigasztalás az, amit az egyház ad? A pap a templomban azt prédikálja, hogy *halálunk után azonnal Istenhez megyünk*. A temetőben meg azt mondja: *Nyugodjék békében a feltámadásig*. Ez zavar engem, ez úgy-e, Klotild? Ön hogyan igazodik el ebben a kétféle beszédben.

- Nekem megvan, méltóságos asszonyom, a magam külön véleménye. Én azt hiszem, hogy a testünk csak föld. Ha már visszaadtuk a földet a földnek, nem érdemes többet vele foglalkoznunk.

- És a lélek?

- A lélek, a mi igazi valónk, tovább él. Úgy vagyunk, mint mikor alszunk. A testünk fekszik az ágyban, és csak lélekző gép. Mink meg járunk, kelünk, cselekszünk, beszélünk, nevetünk vagy sírunk. Szót ne szaporítsak: élünk a földi testünk nélkül is, a földi testünknek a tükörképi másában.

A főispánné pillogva gondolkodott. Láttam rajta, hogy többet mondtam, mint amennyit egyszerre megérthet.

- A tükör, - mondtam tovább, - csak emberi készítmény, s mégis ott van benne a testünk. Mért ne lehetne, tükör nélkül is olyan második testünk, amely ezzel a testünkkel hajszálalig azonos?

- Így van, így, - bölintott a főispánné, - nem lehet másképp. És mégis szeretnék valami bizonyosságot. Úgye Klotild? Hacsak egy hajszálnyi is, de az bizonyosság legyen! Bizonyosság! És akkor én nem sírok többé.

A főispánné elővette a zsebkendőjét, és beleborult. Künn valami kisgyermek trombitát fujogatott. Lukács ásított.

- Dehát ez a médium megbízható? - kérdeztem, hogy ne merüljön mélyen a sírásba.

- Azt mondják, - szipogta a könnyeit törölve, - könyvet is írtak már róla.

A társaság unatkozott a beszélgetésünkön. A tanár fölkelte és a képeket nézte. Az alkonyati világosság bíborfényével elárasztotta a fali képeket. Szentképek, s köztük egy olajfestményű Loyola-fejkép. Alatta aranykeretű fotográfiák.

- Nini, - csodálkozott a tanárné a fotográfiákra, - osztrák főhercegek. Itt jártak volna?

- Nem, - mondta a főispánné, - hanem ő volt komorna, vagy mi, egy főhercegünk családjában. Talán nevelő.

- Vagy pesztra, - biggyesztett Lukács.

A mellékszoba ajtaja nyílt.

- A bizonyosság már hazatért, - susogta kissé gúnyosan a tanárné.

Görnyedt asszonyka lépett be. Nem vén még, s már is két mély ránc az arcán. De a szemén látszik, hogy nincs még negyvenéves. A fején holló-tollas fekete szalmakalap. A derekán fehér-fekete csíkos blúz. Az öve is fekete. A vállán az elmaradhatatlan rojtos spanyol kendőcske. Szép bizonyára nem volt, virágzásakorán se. A homloka férfiasan magas, és az orra gyermekien rövid, az ajka meg vénesen keskeny.

Olyan nyugodt-szívesen fogadott, ahogy az orvosok szokták a pácienseiket. A tekintete csak a tanárné arcán futott át valamennyire érdeklődően.

- Azonnal szolgálok, - mondta. - Csak a kalapomat teszem le.

Franciául mondta, mivelhogy Lukács is ezen a nyelven beszélt vele.

S a belső szobába lépett.

- Jóarcú nő, - mondta a főispánné.

- Jóarcú, - mondta Klotild is.

- Eszes nem, - elmélkedett a tanár.

Néhány perc múltán ismét megjelent a szibilla, fekete kabátban. A balkezén gyöngyházzemű szent olvasó.

Meggyújtotta a háromkörtés villamoslámpást. Az ablaktáblákat becsukta s a sűrű zöld nádkárpitokat lebecsátotta. Papirost és ceruzát tett elének az asztalra. Középre viaszosvászon ábécét terített.

- Egyikök olvassa majd hangosan a betűket, amelyeket megérintek.

Leült.

Imádkozott.

Mink is keresztet vetettünk.

Behúnyta a szemét, s féloldalt fordult. A kezében fehér pálcika volt. Azzal koppantott a betűkre.

Eleinte csak lassan, aztán szaporábban. Lukács Elemér egyenkint és hangosan mondta a betűket. Mink írtuk:

Üdvözlét a földieknek!... Dragonyos hadnagy vagyok. A nevem Bandi. Itt van velem Erzsí is.

Bámulva pillantottunk össze. Magyar szavak!

A szoba levegőjében misztikus szellőáramlatot éreztünk. A médium pálcájának árnyéka remegett az asztalon, ahogy emelten tartotta, mintha várná a szellemerőt, amely a kezébe gyűlik. Az arca halavány volt, mint a kórházi betegeké.

De ki az a hadnagy? S ki az az Erzsí?

A gyászoló anyára tekintettem.

Sápadt volt. A szeme szinte elmerült a várakozásban, ahogy a misztikus igéket leste. A keze a szíve fölött remegett.

- Ő az, - susogta, - ő az.

A médium pálcája újra lekoppant. Lukács betűnkint diktálta a következőket:

... Ott kezdem, hogy egy nyári reggelen átlovagoltam Pestről Budára.

Ahogy a Lánchíd térre érek, valami nagy tükröt cipel arra két hordár. A lovam megijed. Bizonyosan a tükörbe pillantott, s azt vélte, hogy rádől a háromemeletes ház.

A következő percben fejjel voltam már lefelé. Estem, mint a zsák. Nagy ütés a fejemen, - de fájdalomtalan ütés, - s egyszerre eltűnt előlem a világ.

Mikor megint eszmélkedek, nagy csoportosulásban vagyok.

- Meghalt, - mondogatják.

- Csak elájult talán?

Kábult vagyok, mintha dorbézolásnak volnék másnaposa. Mégis odanézek, hogy mit bámulnak?

Egy dragonyostiszt hever a kövezeten. Orrán, száján, fülén vér zsinórzik.

Elámulva látom, hogy a dragonyostiszt én vagyok.

Hogy lehet? Egy ember két példányban hogy lehet? Részeg vagyok én, vagy mi, hogy itt állok, meg ott fekszek egyszerre?

Végignézek magamon, hát csak mintha ködúvegen át látnám magamat, olyan ködúvegen, aminők irodákban vannak. Árnyék vagyok, fehéres, könnyű árnyék. Könnyű, mint a pára. A szélnek egy halk lehelete fölemel a csoport fölé. Buda fölé. Szállok egyre feljebb, mint a toll-pehely.

Messze zöldellett már a világ alattam mikor egy öreg urat látok, a magam lengő valójához hasonlóan. Három gyermek leng mellette.

Kettő a kezét fogja, harmadik a két lábát öleli. És mintha emelné egyre feljebb és feljebb.

- Jancsikám, Ferikém, - mondogatja boldogan az öreg.

A gyerekek is vidáman csevegnek.

Egy asszonyság is ellibben mellettem. Két férfi és négy gyermek lebegi körül. De oly könnyen szállnak, mint a cigaretta-füst.

Csakhamar elhagynak.

Pedighát szeretnék tudakozódni, hogy hol vagyunk? Micsoda különös változása ez a világnak, hogy egyszerre mindenki a levegőbe kerül?

No, ilyesmi még nem történt velem!

Visszapillantok:

A Föld már nem látszik, de a Hold akkora, mint egy aréna-porond.

S egy nagy társaság közeledik alulról. Ezernyi ember és hölgy és gyermekek is köztük. Az ének zsoldári. Ismerős. Angol szavakat hallok benne. Tudom már: A Közelebb hozzád Isten éneke.

- Honnan, ha szabad kérdezni? S hova?

Elmosolyodva néznek rám.

Egy tisztforma ember felel, bizonyára kollegiális szivességből:

- A Végtelenségbe. Amerikába váltott jeggyel.

- Váltott jeggyel?

- A Titanikról.

Titanik? Mi az? Hajó?

Míg ezen tűnődtem, a társaság elszállt, mint valami nagy galambraj. Gyermecksoport jelenik meg ismét. Egy nyúlánk férfi van velök, mint bárányok közt a juhász. De csak távolról látom őket. Azok is csakhamar fölém kerülnek. Oly könnyen szállnak, mint mikor a májusi szél pitypang-pelyheket visz a magasba.

Gondolkodva szállok én is feljebb és feljebb. Sokáig nem látok senkit, vagy hogy nem is vizsgáltam. De egyszer, hogy oldalt tekintek, hogy egy szép fehér árnyék vonul el mellettem. Egy bájos fiatal leány!...

*

(A főispánné összerázkódott. A szeme könnyel telt meg:

- Ó!

A társaság szinte dermedten bámult.

Rajtam is borzongás futott végig.

A lélekzetünket visszatartva lestük a további elbeszélést).

*

... Ruhája fehér. A fején is fehér rózsakoszorú. A haja kibontottan leng. Komoly és méltóságos. De mondom, csak olyan, mint egy széllengette fátyol.

- Kisasszony, - szólítom meg, - látom, hogy magányos utas ezen a különös úton. Engedje meg, hogy bemutatkozzak...

Bólintott.

Néhány percig szótlanul szálltunk. Aztán ismét én kezdtem:

- Nincs, kitől kérdezhetném a nevét.

- Erzsébet, - felelte elmosolyodva.

*

(A főispánné megrándult.

- Ez ő! - susogta könnybe lábbogó szemmel.

Csodálkoztam. Hiszen Lenkének mondták a leányt.

A médium tovább kopogott a betűkre:)

*

- Hogyan van, hogy ilyen korán, ilyen fiatalon. S honnan?

Erzsike mosolygott:

- A Balatonból. Csónakon indultam s nem gondoltam, hogy a másvilágra.

A hangja olyan volt, mint az eolhárfa zengő lehelete. A tekintete olyan volt, mint az alvajáróé.

*

(A főispánné megrázkódott, mint akit villamos áram ér. A szemére nyomta a zsebkendőjét.

- Ez ő, - susogta sírva, - ez ő!

Láttam, hogy Lukács is érthetetlenül tekint rája. Hiszen a leány tifuszban halt meg: tehát ez nem lehet az ő leánya. S pláne a neve is más.

A médium ismét fölemelte a vesszőjét.)

*

- Oh, szegény anyám!... Hiába ölelgettem, hiába vigasztaltam. Nem látott, nem hallott. Csak ott ájultozott a víz partján. Végre is elhagytam. De ugye, különös, hogy meghaltunk, s mégis élünk?

- Oh, - feleltem udvariasan, - a Teremtő nem engedhet elveszni ilyen bájos lelket.

Hallgattunk.

Aztán ő szólalt meg.

- Ön hova?

- Ahova parancsolja.

- Oh, én nem is tudom, - felelte elmosolyodva, - én csak úgy, vaktában megyek. Vaktában. Mint a daru, amelyet zárt udvaron neveltek fel, aztán egyszer csak itt az ősz, s a daru felrepül, elszáll. Azt se tudja, hova megyen s mégis egyenesen Afrikának tart.

- Hát akkor Erzsike, engedje meg, kísérem... A mi Afrikánkig.

Rámtekintett és kedvesen bölintott:

- Kérem...

*

A főispánné annyira zokogott, hogy a médiumot is felébresztette a révületből. A pálca kiesett a kezéből. A szemét dörzsölte, mint aki hosszú álomból ébredett.

- Köszönöm, - rebegette sírva a főispánné, - köszönöm.

S megragadta az asszonynak a kezét.

- Merci, madam, grand merci...

És szinte fulladozott a hála-szavakban. Egy hirtelen mozdulattal megcsókolta a kezét is.

- Ezrest adj neki, Elemér, vagy legalább is százast.

Lukács kissé savanyú arccal egy százpezetás aranyat tett az asztalra. Mink is hagytunk ott valamelyes pénzt, s hallgatva sétáltunk a vendéglő felé.

Az útca zajos volt. Villamoskocsik búgtak, csink-csinkeltek. Elegáns hintók lovai csattogtak. Egy-egy vendéglő terraszáról gitáros bandának zenéje hangzott bele a lárma szünetébe.

Hallgatva haladtunk a vendéglőnk felé, mint a templomból kilépők hallgatnak percekig, míg a tömjénillat rajta van ruhájukon.

Én azt a szellemtörténetet sehogysem tudtam összeegyeztetni a logikával.

A médium volt logikátlan, vagy a szellemek?

Az bizonyára a legérdekesebb volt, hogy a szellemnyilatkozat magyarul történt.

Ért az a médium magyarul?

Nevelő vagy mi volt egy osztrák főhercegi családban. De hátha ott valamelyik gyermeket magyarul nevelték.

Hátha Magyarországon is jártak.

A nők könnyen megtanultak akármi nyelvet is. Talán Jókait is végigolvasta?

Talán nem is templomban időzött, míg mink várakoztunk reá, hanem ott volt a szomszéd szobában és hallgatódzott?

A vendéglőbe értünk. A főispánné még mindig könnyezett, de mosolygott is. Mint vihar után, mikor a nap kisüt a vízgyöngyös világra. Az ő lelkében is vihar kavargott azon a rövid félórán.

Az udvar tele volt vacsorázókkal, a teremben senki, de az is ki van világítva, s minden asztalnál teríték.

- Gyerünk be, - mondta a főispánné.

Lukács megállt az ajtó előtt:

- Nem értem, - szólalt meg a fejét rázva, - én nem voltam megelégedve a médiummal.

Nekem mondta, de meghallotta a főispánné is, és csodálkozóan fordította reá könnyező két szemét.

- Hogy-hogy?

- Mért jelent meg nekünk egy idegen hadnagy? Mi közünk vele?

A főispánné szinte megbotránkozva nézett Lukácsra:

- Hát Lenke kérte rá, hiszen ez igen érthető. Ha csak magam voltam volna a médiummal, bizonyára csak Lenke beszélt volna. Ugye Klotild?

Klotild hunyorított Lukácsnak, hogy hallgasson. Lukács azonban nem látta, vagy igen böszült volt.

- Dehát akkor is, - fortyorgott tovább, - mit érdekel bennünket, hogy ő leesett a lóról stb.

- De érdekli magát a hadnagyot - felelt megbotránkozva a főispánné. - S nem azt beszéli-e mindenki, ami őt magát érdekli? A valóság hangja volt az, Elemér. Itt nincs semmi csalafintaság. Hogyan megmondott mindent! De mily híven!

- Erzsinek mondta a Lenkét.

- Erzsinek, mert Lenke nem szerette a nevét. Nem egyszer mondta, hogy mért kereszteltették német névre? Igaz-e, Klotild? Egyszer a klastromban valami színművecskét játszottak és ő Erzsébet volt benne, Szent Erzsébet. Emlékszem. Hiszen ő mindig játszott, amíg növendék volt. Lássá, én mingyárt megértettem, hogy a másvilágon Erzsébet akar lenni. Azt a nevet vette fel, amelyik neki kedvesebb volt. Ugye Klotild?

Meglököm Lukácsot: hagyja már abba.

Meg is értett.

Elhallgatott.

Helyette azonban a professzor szólalt meg:

- De azt mondta, hogy a Balatonba fult.

A főispánné mosolyogva vont vállat:

- Hát hazudott szegény. Szépítette. A tifusz oly ordináre betegség. Csak nem mondja egy hadnagynak, hogy gyomortífuszban halt meg, mint valami napszámos. Ugye Klotild?

S mosolyogva rázta a fejét, szinte csörgött a két fülbevalója.

- Mindig hazudott szegény, ha férfiakkal beszélt. Én rögtön megértettem.

A professzor azonban nem azért volt professzor, hogy az igazából engedjen. Hiába rángatta a karját a felesége, hiába hunyorgatott neki Klotild is, nem tágított:

- A Titanik utasai... Hiszen két hónappal előbb süllyedt el a Titanik.

A főispánné a fejét rázta:

- Ez éppen a való igazságot bizonyítja nekem. Lenke tiszta lélek volt, azok az utasok bűnnel terheltek. Rögtön megértettem, hogy miért érte utól a hadnagyot is. Vagy ön jobban ismeri a másvilági közlekedéseket?

A professzor nem tágított:

- A hadnagy komolynak mondta Lenkét. Vidámabb leányt soha se ismertem...

- De tudott komoly is lenni, - csapott vissza a főispánné. - Hát csak nem fog mingyárt szincerizálni egy hadnagygyal! Volt öneki őrnagy kérője is. Egy kassai őrnagy. Ugye Klotild? Azzal is csakúgy félvállról beszélt. Az igaz, hogy veres volt az orra az őrnagynak, az volt a főoka, hogy nem ment hozzá.

A pincérek már körülöttünk álltak és csodálkoztak a nekik idegen beszéden. Letelepdtünk egy nagy kerek asztalhoz. Az ablak nyitva volt. A kertben gitáros banda játszott. A villamoslámpások nappali fénnyel árasztották el a terem fehér asztalait, s a falat takaró babérfákat és puszpángokat.

A főispánné már nem könnyezett. Az arca boldog volt. Fölvette az étlapot és érdeklődéssel lornyettezte fölülről lefelé.

- Mit eszünk, Mariska? - kérdezte vállról a professzornét.

- Amit a férjem óhajt, - felelte az asszonyka unatkozón.

A főispánné levonta a kesztyűit, s mosolyogva fordult hozzám:

- Önnek mi a véleménye?

- Én mindig a levessel kezdem, - feleltem egykedvűen. - S utána csak egy tojást, legfeljebb halat.

- Nem az ételre kérdelem, a médiumra.

- A médiumra? Én teljesen a méltóságod véleményén vagyok.

- No ugye? De a férfiak oly kételkedők...

Bífszteket rendelt és jóétvággal evett. Vidám volt.

A professzorné a zenére fülelt:

- Micsoda szépek ezek a spanyol melódiák!

- Ez véletlenül nem is spanyol románc, - mondta komolyan a tanár, - *Paladilhenek* a románca. *Paladilhe* olasz szerző.

- Spanyol, - makacskodott az asszony.

- Olasz, - makacskodott a férj.

Lukács mosolygott.

- Se nem olasz, se nem spanyol, hanem francia. Ismerem.

A főispánné kifelé hallgatott, aztán hátradőlt a székén és nevetésre fakadt, mint akinek valami jó anekdóta jut az eszébe. Megrázta a fejét s diadalmas szemmel, vidáman tekintett Klotildra és a professzornéra:

- Az is mennyire rávallott az én Lenkémre, hogy mingyárt az első órában fogott magának udvarlót...

AZ ORVOSSÁG

Amikor Erdélyben jártam, a Szent-Anna tavához egy székely ember kalaúzott.

A tó mellett leheveredtünk és tüzet raktunk. A tűz nem a melegért kellett, hiszen augusztus elején voltunk, hanem, hogy Antal Ferenc szalonnát piríthasson.

Hogy az úton a hideglelésről beszélgettünk, itt a tűz mellett is erről volt még mondanivalója.

A fiát lelte ki a hideg, meg a feleségét és kapotnyak főzettel gyógyították ki magukat.

- Máskor, - mondom az embernek, - ne hallgassanak holmi vénasszonyokra. Mert lássa, a kapotnyak mérges növény. Meg is halhattak volna tőle. Legjobb orvoshoz menni.

A székely nyugodtan nézett reám, aztán így szólt:

- Dejszen instálom, nem hiszek én a doktornak. Mer a doktor olyan, hogy egy kis papiros, egy kis írás, aztán mingyárt ötven grajcár.

Elővette a pipáját és egy fenyőágacskával tisztogatva, folytatta:

- Az igaz, hogy olyan most a törvény, hogy orvost kell hivatni a beteghez. Aki nem hivat orvost, megbüntetik két pengő forintra. Az én ipamat is annyira büntették.

Előpiszkált egy mogyorónyi kis paraszt és rákotorta a pipájára.

Én nem szóltam többet. Arra gondoltam, hogy a Szent Anna tava mégiscsak szebb, mint a csorbai tó. A csorbai tónak délfelől nincs partja és a fenyőfák is aprók körülötte. Itt mindenfelől magas hegyoldal. Óriás lombos vén fenyők. És az emberjárásnak semmi egyéb nyoma, mint egy rozzant kis kápolna, amelyikbe csak éppen a pap fér be. És köröskörül madárhangtalan, mély csöndesség.

- A mult nyáron én is beteg voltam, - folytatta az emberem félkönyökére dőlve. - De nemcsak én, hanem a feleségem is, fiam is, sógorom is. Mert valami gombát találtam az erdön, úri gombát, egye meg a lidérc. Megettük. Hát lássa a tekintetes úr, úgy előfogott a görcs, hogy majd rosszul járánk.

- De hát hogyan lehet az, hogy maga erdei ember létére nem ismeri a bolondgombát?

- Nem vagyok én erdei ember, instálom, csak két esztendő óta. Azelőtt borvizet hordtam, míg a lovam meg nem döglék.

Hallgatott vagy két percig. Azt hiszem, a lovára gondolt. Valami rossz vén ló lehetett, de lám, a szegény embernek az életét egy ló halála is hogy elcsavargatja.

Visszatalált aztán az elbeszélése fonalára, mert így folytatta:

- Ahogy ott kéllődünk, ki a falnál, ki az udvar közepén, azt mondja a sógorom: - Muszaj, hogy elmenjünk a doktorho. Hogy az asszony is jajgatott, a gyereknek meg a szeme is kidölyvedett, mondok hát, egye meg a lidérc azt a pénzt, inkább mink maradjunk meg, mint a pénz.

- Lássa, okosan gondolkozott kend.

- Pedig én jóformán eszömnél se vótam, - felelt rá jóízűen megszíva a pipáját. - Mer én öttem legtöbbet a gombából. Hát csak rámadták az új ruhát, új kalapot, oszt eltámolyogtunk a doktorho.

- Meg is halhattak volna kendtek, ha nem mentek volna idején oda.

A székely pislogott egyet erre a megjegyzésemre. Lehet, hogy még senki se mondta neki, micsoda veszedelem a rossz gomba megevése.

- A doktor otthon vót. Az is azt mondta, hogy éppen jókor találtunk hozzá. Írt oszt egy recét, de olyan sebösen, csak úgy sörcögött a tolla.

- No, azt mondja, vögyék be, amit erre adnak a patikába, oszt feküdjenek le, takaródzanak be jól dunyhával. Föl se keljenek holnap reggelig.

- Izzasztót rendelt.

- Lehet, - felelte egykedvűen a székely. - Mink csak megindultunk nagybúsan a patika felé. Az asszony a kezibe tartotta recefet. - Mutasd, mondok, mit írt olyan sokat? - Mutatja az asszony. Nézzük mind a hárman. Mert a sógor is tud olvasni, meg a fiam is. De egy szó nem sok, annyit se értöttünk belőle.

- Hogy is értették volna. Hát nem tudja, hogy az orvos diákul levelez a patikussal?

- Nem tudtuk, instálom, de ha mán az embör mögfizet, írhatná böcsületesen azt a recét, nem úgy elkapkodva. Hát csak apróztuk ott az útcasarkon, hogy mi lehet az a sok, amit fölírt? Már mondok, akármi, de rámegyen erre tán két pengő forint is. Azt mondja a sógor: - Még jó, ha annyi is futja. Mer azt mondja, Szabó Mózeséknek is ilyet írt a doktor, oszt egy forint negyvenkét grajcárt vettek rajtok a patikába, pedig az fele írás sincsen. Mondok egye meg a lidérc azt a doktort, nem is bízok én benne, mert lám, azt is mondta, hogy dunyha alá kell feküdni. Csak húzzák a szegény embert, ahol lehet.

- Itt nem értem kendet: miért ütődött meg azon, hogy dunyha alá kell feküdni?

- Hát instálom, hogy feküdjön négy ember egy dunyha alá? Mert nincs több, csak egy a feleségemnek. Itt mán hogy nem is fogott a baj bennünket, mondok, egye meg a lidérc azt a doktort, nem többet használna-e nekőnk ekkis keserő pájinka? - Debeon, aszongya rá a sógor. Az asszony is szintazonképpen. Hát csak megfordultunk. Be a koszoróba. Rendelek egy hatos ára pályinkát. Megisszuk jóézüven, hát csak elgyalúdik szépen minden szenvedésőnk.

- És meggyógyultak?

- Nem vót nekőnk instálom, azóta se semmi bajunk.

Fölálltam, hogy visszainduljunk.

A székely is fölcihelődött. Leveregette a tarisznyájáról az odatapadt sáros mohát s az elbeszélése befejezéséül még ezt mondta:

- Így higgyen az ember a doktornak. Egye meg a lidérc. Csak az ötven grajcáromat sajnálom, akit nagyhiába a recéért fizettem.

A VÍZ MINT ITAL

Mikor már indulóban voltunk a Szent Anna-tóhoz, a vezetőm azt kérdezte tőlem, hogy nem viszünk-e valakit az útra?

- Mit vinnénk?

- Talán egy kis vizet.

- Hát mennyit megyünk a tóig?

- Két és félórát.

Az órák kilencet mutatott. Gondoltam, délig sétálva megfordulunk. Azt feleltem, hogy:

- Nem viszünk semmit.

Mindössze egy könnyű köpönyeg volt, amit átadtam neki, meg egy csomó szivar. Szíhat ebből ő is, amennyit akar.

Antal Ferenc vállára vette a köpönyeget, és megindult előttem a hegyen fölfelé. Nálam csak egy könnyű ernyő volt. Jó az efféle botnak is.

A hegy így alólról tekintve kétszer akkorának látszik, mint a Szent Gellért-hegy. De meredekebb. Az út csigásan kanyarog fölfelé. Mindenfelől fák: alól fenyőfák, följobb nyárfák, nyírfák, meg mogyoróbokrok. A levegő friss, és fenyőillattal teljes. És lám, a bolondos székel még vizet akar hozni.

Minek néz ez engem?

Nem vagyok én se kacska, se gólya.

Lassan sétálva megyünk fölfelé. Antal Ferenc pöfékel, mint egy lokomotív. Körülbelül ötvenéves, szikár, barna székel ember. A fején fölhajtott szélű fekete posztókalap: az öltözete durva vászonkabát, amit ő *ujjasnak* nevez és fehér szőrnadrág, amit ő *harisnyának* nevez.

A lelkemet régen nem érzett nyugalom tölti el. Az üde, zöld fák között lépkedve boldog képeket forgatok az elmémbe: meglátom valahára a bájos hegyi tavat, amelynek hullámaiból a nép képzelődése tündéreket vél fölmerülni és amelyet járkélők (vagy amint magyarul mondják, turisták) évszázadok óta messze földről fölkeresnek.

Csend van körülöttünk. Csend és árnyék. A fenyőfák rojtos ágai az út fölé hajolnak. A székel vastag bőrcipője alatt megroppanik olykor a sziklatörmelék, vagy az úton heverő száraz galy.

De csakhamar elhagyjuk a fenyők hűvösét. A hegyoldalt itt már fiatal nyárfák sűrűje lepi be. Antal Ferenc elmondja, hogy ez alig húsz éves erdő. A régi leégett. Annak a hamvából nőtt ki az új.

A nap éppen ide tűz. Egy darabig csak várom, hogy újra hűvösbe jutunk, aztán megteszem az ernyőmet napernyőnek.

Vajjon mennyi ideje jövünk már?

Félórája lehet.

Megnézem: éppen egy órája.

Furcsa: egy pohár friss vízre gondolok. Milyen szép azokban a hétszögletű kristályüveg poharakban a jéghideg tiszta víz. Ha egy figyelmes pincérkéz kinyúlna itt a mohos hegyoldalból és a szokott alpakka-tálcán ilyen friss vizet nyújtana, bizony Isten elfogadnám.

Különösnek találom, hogy amint emelkedünk, a nap heve is emelkedik. A falevelek meg se mozdulnak. Antal Ferenc gépiesen, egyforma lassú lépésekben megy előttem. Még csak bot se kell neki.

Beszélgetünk egyről-másról. Milyen színes, gazdag nyelv a paraszt ember nyelve. Ha akad majd egy második Semsey Andor, aki a szívét is az erszényében hordja, össze fogják szedni a nyelvünknek szétszórtan heverő kincseit és meglátja majd a világ, hogy még az angol nyelv gazdagságára is szánakozva nézhetünk. Közbevetőleg majd csaknem azt mondom a széke-lyemnek, hogy mégis jó lett volna egy palack borszéki vizet hozni, de nem mondom ki.

Másfélóráig haladunk már pihenés nélkül, mindig fölfelé. A hegy virágzata nem változik, csak a sziklák mohája szárazabb. Valami vékony piricskelő csörgést hallok. Látom, hogy egy vörösszárnyú szöcske cirpel így a kétméteres, céltalan röppenései közben. Máskor megállanék és figyelemmel kísérem a sziklás hegynek ezt a kis lakóját, most arra gondolok, hogy ez a cifraeszű székel reggel bizonyára nagyot ivott.

- Messze vagyunk-e még?

- Nem, istállom, már nem vagyunk messze.

- Furcsa, hogy ezekben a hegyekben nincsenek források. Másutt minden lépten-nyomon akad az ember valami csorgóra.

- Ezen a földön is, istállom.

- Hát érünk útközben valami forrásfélét?

- Nem, istállom.

Itt már arra gondoltam, hogy az Andrássy úton mégis csak könnyebb sétálni. A kabátomon úgy égett a nap, mint a tüzes vasaló. A fű is száraz már idefönn. A vörösszárnyú szöcskék minden lépésünkön csörögve röppennek föl. A levegőben a vad csombor illatát érzem. A hegytető nincs is már messze. Milyen türelmes vagyok és milyen nyugodt! Azt hiszem, hogy nagy testi szenvedéseket tudnék kiáltani.

- Nem szomjas? - kérdem a székelőtől.

- Nem istállom, - feleli a szivarfüstöt jóízűen fujkálva, - nem vagyok szomjas.

Magam is rágyujtok.

A szivar jó találmány. Élvezet is, vigasztalás is. Azonban ősapáink, azt hiszem, nemcsak szivarral utaztak, hanem kulacscsal is. Ez mutatja, hogy okos emberek voltak. Igaz, hogy Budapesten furcsa volna, ha az emberek kulacscsal járnának, de itten, - itt legalább a fürdő-igazgatóságnak kellene intézkedni, hogy a vezetők kulacsot hordjanak.

Node valahára a hegy tetejére érkezünk. Irtás van itt. A rövid, sűrű fűben fák és száraz galyak hevernek. A szöcskének barna légioi lomha és ügyetlen röpüléssel térnek ki az útunkból. A hegy széles vállairól meg lehet látni egynehány falut. Micsoda apró házak és micsoda apró emberek! Nem csodálom, hogy az óriások bogaraknak nevezték az embereket. A hegyeken laktak és a magasból nézték őket.

Azonban most már a vadon vidék szépségeiben csak egy-egy percig tudok gyönyörködni. A tóhoz! Csak mielőbb a tóhoz!

Antal Ferenc megindul a hegy gerincén lefelé. Itt újra fenyvesek világába lépünk. Sötétzöld, mozdulatlan faóriások ezek. A legfiatalabb is van százesztendős.

- Mennyit megyünk még?

- Félórát.

- No de ideje is már, hogy a tóhoz érjünk.

- Nem jó ám annak a vize istállom.

- Nem jó?

- Bizony nem, istállom.

- De csak van tán ott valami vendéglő?

- Nincs ott, istállom, semmi.

- No, akkor rendbe vagyunk. Nekem víz kell Antal Ferenc, akárhol vesszük is.

- Erre pedig nem igen találunk, istállom.

- Hát merre találunk?

- Amarra balra volna egy kis kút.

- Kút? Mennyire van ide?

- Félórányira.

- Hát odamenjünk.

A Szent Anna tava felmosolygott rám a hegynek mindenütt zöld öléből. Ezért jöttem el Budapestről ide az ország sarkáig, ezért tettem kétnapi utat, hogy ezt lássam és ime most, hogy már csaknem a szélén állok, bármely közönséges kút jobban érdekel. Ez a vőlegény esete, akinek tüzes tapló van a csizmájában.

Antal Ferenc egy nyírfás ligeten át tört utat, figyelmesen félrehárítva előtte a galyakat. Milyen különös, hogy ebben a szép erdőben nem szól a madárdal. Csöndes és elhagyott. Ez a Jókai Kokoszsása különben, amiről azt a szép tündérregét írta, amelyből a Viora készült. Most már beszáradóban van ez is, csak a talaj ingásáról lehet érezni, hogy az alatt víz rejtőzik. Beljebb, amint a székelyem mondja, akadnak még olyan helyek, amelyekben az odatévedő lovak és marhák elsülyednek, elvesznek.

Félórai botorkálás után megáll a vezetőm egy bükkfa előtt és azt mondja:

- Itt van, istállom.

- Hiszen ez nem kút.

- Mink annak hívjuk, istállom.

Egy tót kalap nagyságú kis vízgyülemmlés volt ott a fa tövében. A víz alján narancsszínre megrothadt levelek. A lágy földben a kis tócsa körül lábnyomok feketélenek. No már inkább pusztuljak el a föld színéről, de ebből nem iszom.

A vezetőm egykedvűen hallgatta a lemondásomat. Ő bizony négykézlábra helyezte magát és a bajuszát kétfelé törölve belehajtotta a fejét a vízbe.

Szürcsölt.

- Jó? - kérdeztem némi irigységgel.

- Nem éppen jó, istállom, - felelte lélegzetet véve, - de münk már össze vagyunk szokva.

Azzal visszahajolt és olyan jóízűen ivott, hogy alig bírtam rajta tartani a szememet.

- Hát hol van itt még valahol valami kútféle?

- Itt istállom sehol sincsen, hanem lenn a völgyben vagyunk egy másik kút.

- Jóvízű kút?

- Vagyigen, istállom.

- Mennyire van ide?

- Egy jó órajárásnyira.

- Fáradt vagyok már. A levegőt a nap mindenütt forralja.

Soha, mióta élek, nem történt velem, hogy vizet nem kaptam volna. Nem is ittam délelőtt talán soha, délután is ritkán. De hegyre se szoktam mászkálni.

Hirtelenlejtésű hegyoldalon megyünk lefelé. Szomorú vagyok.

- Ha egy pásztort találnánk útközben, - mondom a vezetőmnek, - annál lenne víz is.

- Nem, istállom, - feleli, - azok nem hordanak magukkal vizet.

- Hát mit isznak?

- Ott isznak, istállom, ahol én ittam.

Egy deszkabódéféle építmény szűrkelik a völgyben. Kénszag száll olykor felénk. A vezetőm azt mondja, hogy:

- Az a vallató.

- Mi az?

- Fürdő.

- Ott a kút?

- Odább.

A fürdőben senki sincs. A víz forttyogva és bugyborékolva forr a bekerített helyen. Sárga iszapos, kénszagú víz. Azt hittem forró. Belenyulok, hát jéghideg. Gyerünk tovább.

- Messze vagyunk még?

- Nem, istállom.

Körülbelül száz lépésnyire megáll és egy fa alá mutat:

- Ihol a kút, istállom.

Szakasztott olyan tótkalapnagyságú kis tócsa, mint az előbbi. Az alján rozsdavörös falevelek. Körülötte fekete nyomok. Még csak lefolyása sincsen. De most már nem bánom, akármilyen, csak hogy víz. Most már meg tudom érteni, hogyan lehet kiinni az ökörnyomot és hogyan lehet leoltni a tevét, abban a reménységben, hogy annak csakugyan van víztartója.

Antal Ferenc azt kérdi, hogy van-e nálam pohár?

- Dehogyan van barátom, úgy jöttem én el, mintha otthon sétálnék Budapesten.

Leveszi a kalapját és annak a szélébe vizet merít.

Jóleső meglepődéssel látom, hogy a víz kristálytiszt és ki gondolná: jéghideg! pompás! könnyű! borvíz!

Nohát ittam életemben sokféle drága és nemes italt, de ilyet csak az angyalok isznak a mennyországban. Mintha nem is víz volna, csak egy hűsítő, levegőkönnyűségű, égi jó valami: eszményített víz, aminőt az Isten csak a maga számára teremthetett. Szinte könnybe lábadtak a szemeim a gyönyörtől. Adjon még, adjon, amennyit csak lehet. Fájdalom, csak háromszor merít tisztán a nagyszélű posztókalap. Azontúl már csak a zavarosa marad. Annak neki hasal az én székeltem és kiissza kalap nélkül az egészséget.

Azonban nekem semmiség volt az, amit ittam. Egy harmatcsepp a Szaharának! Bár ne lett volna annyira isteni, inkább közönséges és nehéz nyeletű, mint a budapesti víz. Ez, amit ittam, csak felingerelt. Érzem, hogy nem lehet nagyobb gyönyörűség a világon, mint ilyen vízből annyit inni, hogy akár meghaljon tőle az ember.

- Pihenjünk, - mondom, - várjuk meg, hátha újra teleszivárog.

Leheveredtünk a pázsitra. Csak most gondolok arra, hogy az a víz, amit a furfangos székeltem odafenn ivott, éppen ilyen hideg és éppen ilyen borvíz lehetett, mert ugyanilyen tócsa volt, ugyanilyen rozsdás faleveleken. Ez a rozsdaság a borvíz rendes nyoma. A kópé csak azért nem biztatott rá, hogy ő maga ihassa meg.

Várunk egy jó negyedórát, azonban hiába. Ami kis víz előszivárgott, az még zavaros. Estig is eltartana, míg újra ihatnám.

- Hallja, - mondom, - nekem ez a víz nem elég. Jobb volt, mint aminőt kívántam. Majdcsak nem szomjasabb vagyok, mint azelőtt voltam. Nekem sok kell: egy egész Óceán. Tudja maga: mi az Óceán?

- Nem, istállom, nem tudom.

- Az Óceán akkora víz, hogyha az egész Magyarországot beletennék, meg Muszkaországot, meg minden országot, ami van a világon, hát nem látszana ki belőle egyéb, mint a Csomád tetejében egy öklömnyi, meg azon egy béka.

- Jó nagy lehet, istállom.

- Hát hol van ide megint a legközelebbi forrás?

- Itt a másik hegyen, istállom, a Torjai fürdőnél, ott van egy jó vendéglő is.

- Ahol a kénbarlangok vannak?

- Ott, istállom.

- Mennyire van az?

- Ide már csak két óra járás.

- Két óra!

- Vagy igen, istállom.

- Induljunk.

MIKET BESZÉL ANTAL FERENC

Antal Ferencet ott találtam én az egyik tusnádi nyaraló udvarán. A farakás mellett ült egy tuskón, és szalonnázott.

- Jól esik? - kérdeztem előtte megállva.

- Vagyigen, - felelte, fölemelve a szemét.

- Megfizetik-e jól a favágást?

- Nem éppen, istállom, de, ha nincs kit vezetni, ráfanyalodom.

- Hát kit szokott maga vezetni?

- Urakat, istállom, a Szent Anna-tóhoz.

- Az jobb kereset?

- Hát pénzt nem kapok többet, istállom, azért se: a favágás is két forint, meg a vezetés is két forint, csakhogy instállom, a vezetés mégiscsak sétálás.

- Fölvezetne-e engem?

- Föl istállom.

- Mikor?

- Akár mingyárt is istállom.

- Mennyire van az a tó?

- Két és félóra, istállom.

- Hát induljunk.

Magára vette a vászosujjasát; általbújt a tarisnyaszattyíngon, azzal megindultunk a sötét fenyőfák között föl a meredek hegyoldalra.

- Vannak-e itt medvék, atyámfia?

- Nincsenek, istállom, nem szeretik azok a *szózatot*, azok csak afféle *csúf erdőkben* élnek, a *romlásokba*, ahova a madár se jár.

- Mi az a *romlás*?

- Az olyan nagy rengeteg erdő, istállom, ahol a fák meg a sziklák össze vannak romolva. Némelyik olyan sítét, mint a timlec.

- Hát tarajos kígyó van-e erre?

- Vagyon istállom, de ritkán lehet látni. Az megöli az embert ha bántják. Csak olyankor lehet agyonverni, mikor *össze van kalácsosodva*.

- Micsoda hegy az amott jobbra tőlünk?

- A várhegy istállom.

- Micsoda vár van rajta?

- Nem tudjuk, istállom; azt mondják, hogy az óriások rakták.

- Óriások?

- Vagyigen, istállom. Még az apám beszélte, hogy egyszer az egyik óriás áttette az egyik lábát a Csomád tetejére, a másikat meg a Sólomkőre, aztán lehajolt az Oltba vizet inni. Egyszer csak fölemelkedik az óriás, aztán azt mondja az apjának:
- Idesapám micsoda bogarak azok itt a mezőn, éppen olyan a ruhájuk, mint a műen.
- Hagyd békével őket fiam, - mondja az öreg óriás, - mert azok miatt a kis bogarak miatt kell nekünk elvesznünk.
- Hát azok laktak ott?
- Azok, istállom, mert más emberi erő nem is rakhat össze akkora köveket.
- Szoktak-e ott kincset ásni?
- Szoktak, istállom.
- Maga is ásott már?
- Ástam, istállom, de nem találtam.
- Hogyan fordult arra a gondolata, hogy ásson?
- Úgy, istállom, hogy a bátyám egyszer egy nyáron feküdt a lócán. A nap már leáldozott, de őneki még a szeme se volt *békoppadva*, csak feküdt mondom. Hát egyszer csak előáll egy ősz ember, aztán azt mondja neki: - Kelj fel fiam, eredj a várhegyre, ott vagy egy *összeduhadott* pince, abba találsz egy sinórt; ássad azt, mígcsak a végére nem érsz, ott annyi kincset találsz, hogy te is gazdag leszel, meg a nemzetségednek minden nemzetsége is meg fog abból élni. Avval eltűnt. Azt mondja nekem a bátyám: - Hallod-e, ezt meg azt láttam, fogd az ásót, aztán eredj, mert istállom, ű betegen feküdt, össze vót *kucorodva* a lába.
- No mondja csak tovább.
- Hát istállom azt feleltem neki, hogy én bizony álomlátásra nem megyek. De ő váltig erősítette, hogy nem álmodott. Hát aztán fölmentem.
- Mikor volt ez?
- A mult esztendőben, istállom.
- Hát aztán hogyan élne most kelmed, ha talált volna ott egy zsákra való aranyat?
- Akkor istállom egyebet se tennék, mint sétálgatnék, aztán meg a vendéglőkben jól tartanám magamat.
- Lássá, nem tudja a módját, hogyan kell kincset keresni.
- Az meglehet, istállom.
- Azt mondják, hogy a lidérc mutatja azt meg. Tudja-e mi a lidérc?
- Vagyigen, istállom.
- Hát mi az?
- Nem tudok egyebet arról, mint ami Csik-Tusnádön történt.
- Mi történt?
- Hát istállom vót nálunk egy *heckeficke* legény, akinek az ég csillagja alatt semmije se vót, csak a teste, meg a lelke, mégis mindig kárinkodott, meg kocsmázott, aztán azt szokta volt mondani, hogy nem hiszen sem a lüdercbe, sem a halottban.

- Micsoda halottban?
- A kirekesztett lélek az, istállom, akit nem eresztenek bé a mennyországba. Az ilyen istállom, éjféltűt szokott bolygani.
- Hát éjféltűt?
- Éjféltűt csak az idvezűlt lélek jár, istállom.
- Már minek bolygana az idvezűlt lélek?
- Nem tudom istállom, de az úgy van egyszer én is láttam.
- Milyennek látta?
- Hát istállom, ahogy megyek egyszer éjjel hazafelé - lovat vezetem - az út vizes volt, mert *essegetett* és hallom, hogy *szakgatnak*.
- Mi az a szakgatás?
- Mikor valaki meghal, szakgatnak neki.
- A haranggal? csendítenek?
- Vagyigen. Nálunk úgy mondják a csendítést, hogy szakgatás. Hát mondom éppen szakgatnak, mikor visszapillantok, látom ám, hogy utánam egy lámpás magában, de se mellette se mögötte nem volt ember, a sáros vizes úton sem látszott, hogy valaki lépkedne. Megállok. Az is megáll. Elindulok. Az is elindul.
- Ej mi az isten jön utánam, - mondok. Arra, istállom, hogy az istent említettem, tova lebegett a lámpás egy másik dűlőút felé, és egy földön kiment.
- Azt hiszi lélek volt?
- Vagyigen, istállom.
- Lidérc volt az.
- Nem, istállom, nem az volt, jól láttam, hogy lámpás volt.
- Hát mi történt azzal a legénnyel?
- Hát, istállom, ahogy egyszer megyen hazafelé a szeretőjével, hát egyszer csak tűzbe borul előtte az egész világ. A legény szaladásra fogja a dolgot, de a tüzes lidércek is szaladnak utána. Mikor hazaérkezik, az ajtóban úgy vágják pofon, hogy egyszerre kiszottyant mind a két szemvilága. Aztán azt mondják neki: - Hiszed-e hogy van lidérc is, meg van halott is? - De az istállom csak ott maradt, ahova lebukott: nem tudott felelni. Máig is kódul. A fia vezetgeti.
- Az beszélt magának ezt a történetet?
- Az, istállom.
- Hát táltos van-e maguknál?
- Az nincs, istállom, hanem egy mondó járt nálunk is.
- Mi az a *mondó*?
- Az, istállom, olyan ember, aki mindent tud.
- Mi mindent?
- Hát azt, hogy mi van a másvilágon. Mert az, istállom, mán egyszer meghalt, és fenn volt a menyországban, hanem visszatért és elmondotta, hol járt, miket látott. Mindig *vecsernyézett* az öregasszonyokkal. Annak a szavára építették fel újból itt a tónál a kápolnát is; aztán azóta meg is állt, mert azelőtt mindig leromlott a teteje.

- Miféle ember volt az, ismerte?
  - Hogyne ismerem volna, istállom. Kászon-ujfalusi magyar ember volt. Nagy szakálú, ősz ember volt, istállom, szigorúképű ember.
  - Hát mi a különbség a *táltos*, meg a *mondó* között?
  - Az, istállom, hogy a táltos mindenkinek a gondolatát tudja, de a mondó azonfelül azt is, amik a másvilágon vagynak.
  - Gyógyítani egyik se tud?
  - Nem, istállom. Ahhoz csak a *tudósasszonyok* értenek.
  - Hát maga tud-e gyógyítani?
  - Tudok, istállom, hideglelést.
  - Hallja, az nagy tudomány, mert sokféle hideglelés van, a tanult orvosok se találják el mindig.
  - Azt én is tudom, istállom, hogy hetvenhétféle hideglelés vagyon. A nyáron rajtam is volt...
  - Melyik volt magán a hetvenhét közül?
  - Rajtam, istállom, a *forró hideglelés* volt, azt aztán elmulasztottam, általment a feleségemre, a feleségemről a gyerekekre; de a gyereken már *disznóhideg* volt.
  - Mi a különbség a kettő között?
  - Csak az, istállom, mikor gyereken van, főtt fuszujkát kell a disznóvályúba önteni, abból aztán a gyerek együtt eszik a disznóval, aztán a hideg a disznóra megy átal.
  - Mivel gyógyította kelmed a hideget?
  - Hát, istállom, tudok egy *lapit*, ihol is van egy éppen: evvel gyógyítottam.
  - Ezt mi úgy hívjuk, hogy kerek kapotnyak, hát maguk hogy nevezik.
  - Münk, istállom, csak lapinak hívjuk.
  - Hallja-e, nagyon forrón süt a nap, nem lesz esső?
  - Nem tudom, istállom, nem hallottam róla.
  - Hát lehet azt hallani?
  - Vagyigen, istállom. Ha reggel köd feküdt a Szent Annán, akkor bizonyos, hogy esső lesz. Mert, istállom, az esső úgy lesz, hogy a köd ráereszkedik a tóra és felszívja a vizet; aztán felszáll: abból lesz az esső.
  - Minden esső így lesz?
  - Vagyigen, istállom.
- Fölérkeztünk a hegytetőre.
- Antal Ferenc megindult előre a lejtőn.
- Egyszer csak megáll egy óriás fenyőfa mellett és a sötétzöld vadon sűrűségnek egy nyílásán alámutat:
- Ahol vagyon, istállom, a Szent Anna tava.

ERDÉLY CSODÁIBÓL

A Margitszigeten raktak egy vízesést faragatlan sziklából, hogy olyannak lássék, mintha természetes volna. Olyannak is látszik. A torjai híres kénbarlangot még az egyik Mikó gróf szépen kifalaztatta a minap faragott kockakövekkel, csináltatott bele kifogástalan bolthajtást és csinos ajtót faragtatott bele, amit hét kockakőnek a koszorúja díszít. Szóval megreperálta Erdély egyik csodáját, mert az neki csúnya volt.

- Hallja, - mondom a barlang felügyelőjének, - miért tették tönkre ezt a híres, szép barlangot?

- Micsoda? - mondja felpulykásodva.

- Miért csináltak pincét a barlangból? Kővel kirakott pincét láttam én már különbeket is, csak nem gondolják talán, hogy ezért a malteros kőművesmunkáért jön ide az ember Magyarországból.

Látta, hogy haragszom, és talán azt gondolta, hogy aki az ő grófjára haragudni mer, az is valami címeres ember lehet, azért hát magyarázni kezdett, hogyha a barlang más is, de a levegője ugyanaz maradt.

Persze ezt a levegőt nem lehet látni. Csak annyit lehet látni, hogy a gyújtó, vagy a magasban meggyújtott papiros az ember derekánál már elalszik. A barlang gyilkos levegője tehát magasabb egy méternél. Ez mégis magába szállítja az embert. Soha itt tótágast nem állt és nem fog állani senki. Hanem az mégis mese ám, hogy egy lélekzetvétel ebből a levegőből megöli az embert. Egy fiatal házaspár nézte ugyanakkor a barlangot. A velök való beszélgetésben elfeledtem egy pillanatra, hogy derékig a halál területén vagyok: lehajoltam az imént kialudt fáklyaért, hogy azt újra meggyújtsam. És belélekzettem a rettenetes levegőt.

Hát ebből tapasztaltam, hogy itt sem halhat meg az ember fájdalom nélkül. A kénes-szénsavas levegő olyat csavart az orromon, hogy ösztönszerűleg visszakaptam a fejemet s a könnyeim ömlöttek.

Hogy aztán igen kikeltem a barlang tönkretevése ellen, a vezető kinyitotta a barlang hátulsó falán levő kis ajtót és be engedett tekinteni oda, ahonnan a szénsavat egy tölcséren át a völgyben levő gyárba vezetik.

No hát ez a látvány már valami. A barlang fala itt megmaradt a maga természetességében, mert ennyire be már nincs a világnak az a kőművese, amelyik falazni tudott volna. Itt az a sziklatorok, a kének lerakódásaitól, mintha fehér és sárga bársonnyal volna bevonva. Ez a pokol bejárata. Ráílik feliratul:

Hagyjátok kívül a reményt.

Ezen a kis ajtón csak bűvárruhában lehetne átmenni.

Milyen gyönyörűen borzalmas látvány lehetett ez az egész barlang, mikor még úgy volt, ahogyan a természet megalkotta!

Különben ez az egész hegy bűzlik a kéntől. Se bogár, se más eleven állat nem látható rajta. A barlang belsejében egy sündisznónagyságú holt békát láttam, azt a kőművesek dobták be, hogy lássák, hogyan hal meg. Felvívódott szegény. És ezenkívül láttam egy kis holt egeret, az egyik szikla tövében. Azt már nem emberek vetették oda. Azt a véletlen vezette a halálba.

A növényzetet azonban nem fojtja meg ez a levegő. Apró cserjék borítják sűrűn az egész hegyet s mindenfelé piroslik az áfonya édes gyümölcse.

A hegyoldalban néhány száz lépésnyire a barlangtól csinos emeletes épület emelkedik. Ez a fürdővendégek tanyája. Jobbára köszvényes és szemfájós emberek ezek, akik a barlang népies jelzőjéről azt mondják, hogy az jobban ráillik a hotelük konyhájára.

Szinte jólesik, mikor erről a kedvetlen helyről a Szent Anna-tóhoz vezető ösvényre léphetek. Az út mindenütt árnyékos. A levegő szinte nedves az üde zöld sűrűség leheletétől. A hegyek itt augusztusban is tele vannak pirosló eperrel és málnával. De az erdőkben nincs élet. Sehol egy madárhang. Csend mindenfelé.

Kétórai gyaloglás után elértem a hegytetőt, amelynek mély ölében a Szent Anna-tó mozdulatlan kék vize kéklik.

Ez már nem a mi közönséges világunk. Aki nem is tud a tó tündéireiről, meg rémeiről, elfogódott szívvel áll itt meg a hallgató sötét fenyőóriások között. Az álmok országában vagyunk. A tó vizén íme fehér borzongás fut végig.

Mi fog fölmerülni a hullámok közül? A vízileány, vagy a mohos szakálú víziszörnyeteg?

A parton egy barnavakolatú házikó áll. Az ember azt hinné, valami kriptá, mert körülötte hamuszürke nagy fakeresztek emelkednek. Kétszer akkora fakeresztek, mint az ember. Mintha azokat az óriásokat temették volna ide, akik hajdanta ezen a vidéken éltek és a kősziklákból raktak várakat, de ma már a nyomuk sem látható. A vezetőm nem tudja, micsoda keresztek ezek. Mindössze annyit tud, hogy Anna napján, mikor idesereglenek az ájtatos székelek, telerakják ezeket a kereszteket koszorúkkal.

Leheveredünk a tó partján, a kápolna előtt és tüzet rakunk. Tűz nélkül nem emberi a heverés kánikulában sem. Valahol és valamikor olvastam, hogy a magyar pogányság maradványa ezek közé a hegyek közé vonta meg magát és itt a tó partján áldoztak fehér lovat a magyarok Istenének. Érdekes volna ezt megfesteni.

A hegytetőről láttam is Bálványos várát: egy vastag, kerek tornyot, fehérülő omladékok között.

Hat óra. A nap már túl jár a hegyen. A tavat árnyék borítja. A vízbe hajló sások, mintha már aludnának is. Egy ujjnyinál hosszabb óriás türkiskék szitakötők játszanak a víz felett, babszemnagyságú apró békák jelennek meg a fű között.

- Gyerünk, - mondom felocsudva az álomlító merengésből, - a hegyen még egyszer látjuk az alkonyatot.

- Deiszen istálom, - feleli a székelek, - ha már egyszer az áldott nap nem süt a tóba, akkor már nem is találkozunk többet vele.

Ott hagyjuk a tüzet és fölsietünk a meredeken. Mindenütt a vén égbenyúló fenyők alatt megyünk. Egy helyen megdöbbenve állok meg.

Egy sokszázéves holt fenyő fehérlik az árnyékban. S amint ott fekszik eldőltében maga alá tört fák között, mintha mesebeli óriás csontváza volna: fehérülő bordák és görcsösen összehúzott szétfordult tagok.

Még egy pillantást vetek az elhagyott tóra, s innen a tusnádi oldalról látom, hogy a tulsó hegyoldalban barbár kezek dolgoztak.

Körülbelül ötven nagy fenyőfa csonka törzse látszik a déli hegyoldalban. Amint a vezetőm mondja: a lázárfalviak írták ott az őserdőt, mert az övék, s nem telik bele egy év, a vadregényes Szent Anna-tó egy kopasz, sziklás hegyölben fog kiszáradni.

Hát nem tehet ez ellen az a sok erdélyi egyesület?

Elszorult szívvel indulok lefelé. A nap csakugyan leáldozott a tusnádfürdői völgyben is. Az égen még nem ragyog csillag, de a fenyők lábánál szentjánosbogarak fehér csillagok gyanánt fénylenek. A vezetőm körülrakja ezekkel a kalapja szélét és azokkal csinál szent sugarat a fejének. Szinte végigfut rajtam a hideg: olyan, mintha nepomuki szent János vezetne a fák között a hegyről lefelé.

Már fáradt is vagyok. Tizennegyedik órája ez, hogy járom a hegyeket. Egyszerre e csöndben millió meg millió *s* hang szólal meg a fenyves hegyoldalon, de oly erősen, amilyen erősen az *s* hangozhatik.

- No kutya teremtette? - mondja nepomuki szentem, - ázunk már!

Pedig még akkor egy szem esső sem esett.

Körülbelül öt perc múlva megfeketedett körülöttünk az egész világ és szakadt a nyakunkba az esső. Az volt a szerencsénk, hogy a villámok csaknem szakadatlanul lobogtak, és így megvilágították a csigás út lejtőjét. Borzalmasan fenséges út volt ez. A százados fenyők fekete oszlopcsarnokában villámlások és dörgések között a sziklás hegyi úton lépkedni lefelé; nem látni mást egy-egy darab fölfehlő utat és egy-egy darab felsötétlő vadont.

Az esti vihar csakhamar elállott, de másnap az Olt harsogva és tajtékozva szikláról sziklára ugrálva rohant a medrében a hegyek között.

Micsoda fenséges folyó és micsoda fenséges vidék! Csakugyan tündérek és óriások lakhatták valamikor s a mostani embert méltán nézték bogárnak, amely minden szépet elront és elpusztít.

GYORSVONATON

Budapest.

A vonat öt perc múlva indul. Ma alig van utazó: az idő borongós. Lehet, hogy esik is.

Az én kocsimban egy fiatal házaspár ül. A szomszéd fülkében foglaltak helyet. Ahogy bepillantottam, a nő kimerengett az ablakon, a férfi meg olyan unalommal nézett rá, mintha legalább is három esztendő házasok volnának.

De mit is találnának egymáson érdekesnek. A férfinak halszemei vannak és rútul fölkarikázott fakó bajusza. Az asszony még szőkébb, szinte kenderszínű a haja, az arca meg pergament-halavány. Rézszerű plüssruhába van öltözve és egy csomó pipacsot tart a kezében.

Bizonyosan színésznő volt és most a színpadi ruháit viseli.

Rákos.

A beszéd áthallatszik a szomszéd fülkéből. Valami nyílás van itt. Nem érdekelné a beszédük, de meglep, hogy a férfi nagyságolja a hölgyet.

Hát nem felesége?

- Tegye el nagysád, - mondja a férfi, - valahányszor érzi, csak tartsa az orra alá.

Érthetetlen szavak.

Mit tegyen el? Mit érez?

Mit tartson az orra alá?

- De önnek nem marad, uram.

- Nem is kell. Nekem a fejem sohasem fáj. Csak éppen azért vettem, hogy legyen otthon. Mert pusztán lakom. De majd hozatok, ha kell, a patikából.

- Áldott jó orvosság.

- Ha elfogy, írjon egy sort dr. Ladányi Pálnak, mert az az én nevem. Küldök készséggel.

- Nagyon lekötelez. Én özvegy Fehér Imréné vagyok és önnek ezentúl hálás tisztelője.

- Csókolom a kezét. Mindig örülök, ha egy kicsit orvos lehetek.

- Hát nem orvos?

- De az volnék, hanem abbahagytam a mesterségemet: gazdálkodom.

- Az én szegény férjem is földbirtokos volt. Tegnap vettem le a gyászruhát.

A vonat tovább indul. A kerekek dübörgése elnyomja a beszélgetést. Tovább olvasom a hírlapokat.

Gödöllő.

A férfi hangja:

- Bocsásson meg az őszinteségemért, de én azt hittem festi.

- Arról könnyen meggyőződhet. A festett hajnak határozott a színe és a hajszálok töve vagy sötétebb, vagy világosabb. Nézze meg az én hajamat, végig egyszínű.
- Bámulatos haj. Egyszer láttam ehhez hasonlót Karlovszkynál, aki nekem jó barátom. Egy modellje volt ilyen feltűnően szökehajú, de nem ilyen pompás. Annak nem ért le a csípőjéig.
- Az enyém a térdemig ér.
- Irigylem a férjét a másvilágon is. Ezen a világon meg a szobaleányát.
- Most akartam éppen letenni a kalapomat. Hogyan tegyem le az ön dicséretei után? Ön azt gondolná, hogy leénekelte a fejemről.

Aszód.

A nő hangja:

- Soha egy pillanatra sem. De mégis tegnap, hogy Trilbyt láttam. Ha én játszhatnám...
- Nagysád még olyan fiatal, hogy akármikor is visszatérhet a színpadra. Nagyon szeretném látni, mint Trilbyt.
- Már annak vége. Mikor az Imre elvett, megesküdtem neki, hogy soha többé színpadra nem lépek.
- Az eskü szerződés. A halál fölbontja a szerződéseket.
- Gondolja?
- Ez így van.
- Ha így is van, nem kívánok visszatérni. A hangom gyöngé hozzá. Csak ezt az egy szerepet szeretném meztláb, kibontott hajjal...
- Az igaz, hogy a szép női láb ritkaság a mai világban.
- Az enyémet a férjem gipszbe öntette.
- Nem lehetne abból kapni egy párt? Nagyon szeretnék kapni egy párt a kegyed szép lábából.

A nő kacagva:

- Nem lehet. Először is nem egy pár, csak egy: a jobb láb. Másodszor abból is csak egyet engedett önten, és azután, aztán... azt is széttörte, mikor márványból kifaragták.
- Gyönyörű lehet.
- Ott van az ő íróasztalán és ott is marad örökre, mert a család azt a szobát úgy hagyja, amint volt.

Hatvan.

A nő hangja:

- Én Miskolcig megyek. Ott mingyárt kocsira ülök és Hejő-Csabáig meg sem állok. Hát ön meddig megy?
- Én csak Gödöllőig váltottam jegyet.
- De hiszen Gödöllőt régen elhagytuk.
- Tudom.

Leszálltam, hogy egyet sétáljak a vonat mellett, mert a nap kisütött és jól esett a melege a hűvös reggeli idő után. Járás közben fölpillantottam a szomszédaim ablakára. A nő fején nem volt már kalap. Az arca így leányossá változott. A kunkorgós bajuszú doktor narancsot vásárolt, valami hatot és sietve vitte föl a kocsiba.

Vámos-Györk.

A férfi hangja:

- Őszintén szólva nem volt rá időm. Huszonöt éves koromig az egyetemre jártam és tanultam. Ki gondol ebben a korban házasságra? Azután meghalt az apám és nekem a birtokot kellett rendeznem. Nem voltam még csak egy majálison sem.

- Most az édesanyjával lakik?

- Nem. Csak magam. Az olyan csendes kis pusztán, mint az enyim, még az anyám sem szeret lakni. Pedig a házam paradicsom. Öt hold park veszi körül s ez tele van fülemilével, meg sárgarigóval.

- Milyen boldog ember?

- Boldog? Azt mondja, boldog vagyok? Ott, egyedül? Ebben a pillanatban sajnálom, hogy kegyed nem férfi.

- Mért?

- Akkor azt mondanám: Pajtás, te szívem szerint való ember vagy, gyere el hozzám egy-két jó napra!

Kaál-Kápolna.

A nő hangja:

- Soha, soha. Jobb így. Mikor fölvettem az özvegyi ruhát, elhatároztam, hogy soha többé le nem vetem.

- De hiszen levetette.

- A lélek is özvegy. Kép gyanánt mondtam. Oh, a férfiak mind egyformák. Míg lányok vagyunk, azt mondják: a házasság a mennyország kapúja. Mikor aztán átmentünk a kapún, behúnyt szemmel és mosolyogva, akkor hamarosan levedlik a finomságot s mi egyszercsak egy prózai ember mellett találjuk magunkat. A harmadik hónapban már a szemünk közé ásítanak. Brrr, micsoda változás!

- Nagysád, két fűszál sincs a világon egyforma.

- De mind zöld. Emlékezzék a szavamra, mikor házasember lesz, ön is átalakul. A hatodik hónapban már a feleségével tömeti meg a pipáját és oda szotyogtatja az orra alá. Menjen, menjen, maga is csak olyan csúnya, mint a többi!

Füzesabony.

A férfi hangja:

- Komolyan mondja? Ilyen rövid ismeretség után, komolyan mondja ezt?

- Komolyan.

- Esszerint a balláb, az aranyos ballábacska az enyém.

- A magáé. A tiéd!

A SZAMÁRKA

Még Menelik idejében történt: egy mérnökbaráttal találkozom a Lánchíd előtt.

- Hogyan hát, te itthon? Azt mondták, Afrikában vagy.

- Voltam.

- Voltál? És ilyen hamar megfordultál onnan!

- Csak egy hónapot izzadtam ott.

- Meneliknél?

- Meneliknél.

- Érdekes. Hát gyere már ülünk be ebbe a kávéházba és beszélj nekem valamit arról a fekete királyról. Minden érdekel.

Fanyaran mosolygott. Legyintgetett.

- Nincs abban semmi érdekes. Egy fekete tökfilkó, aki mezítláb jár és koronát visel.

- Azért érdekes.

Beültünk a kávéházba.

A nyilatkozatán már csak azért se csodálkoztam, mert az én mérnökbarátom a legeszesebb, legötletesebb emberek közül való: könnyen tökfilkózhathat másokat.

- Véljük, hogy tán mán miniszter is vagy.

- Csaknem lettem is. Meneliknél semmi se könnyebb. Ordót, miniszterséget s minden címet, rangot könnyen szerez ott az európai. Persze, a miniszterség csak jövedelmet jelent ottan, éshát hogy hozzátartozik az udvarhoz. Csak egy ötlet kell, és ha Menelik hasznosnak, praktikusnak látja az ötletet, kész a miniszterség, - csakúgy mint az egyiptomi fáraók idejében.

- No és neked nem volt volna olyan ötleted?

- Volt. Nem is egy. Csak az a baj, hogy az öreg türelmetlen természetű: csak az első ötletet hallgatja meg. Ha az nem sült el, már akkor kész az ítélete, hogy értéktelen kófic vagy. A többi ötleteddel már nem reparálhatod. Eléje se juthatsz többé.

- No és neked nem sikerült?

- Nem. Pedig igen jó volt az ötletem. Csak abban hibáztam, hogy neki mondtam el és nem a mi királyunknak. Hallgasd meg és ítéld, hogy nem kitűnő ötlet-e?

*

- Mondja az öreg egy *zsángón*, (magyarul: tanácsulésen), hogy pénz kellene, sok pénz: utakat is csináltat az országában, Szoától északra. Három nagy vashíd is kellene: hegyszakadékokra. Cudar hegyes ország az. Meg palotákat építtet: hiszen az olaszok veresége óta: az európai országok követői sűrűn látogatják. Hát pénz kell, pénz, sok millió. Nálunk az ilyesmire csak egy a miniszter gondolata:

Új adójavaslat!

Ott azonban csak a kőházban lakóktól folyhatik be valamelyes pénz. A köznépet bajos rákényszeríteni: nádból a kunyhója, - otthagyja és máshova szökik. Ott ahol fán terem a kenyér és vadon, könnyű az élet.

- Bikász! Bikász! - mondta a fejét lógatva keserűn Menelik.

Az öregnek olyan erős a hangja, hogy tán ha susog is, akkor is elhallik ötvenlépésnyire. Kérdem a tolmácsot:

- Mi az a *bikász*?

- Pénz kell, pénz! Sok millió! Arról beszél az öreg.

Mingyárt készen vagyok: jelentkezem. Persze, nem frakkban, mint nálunk. Ott ahol mezítláb jár maga a király is, frakk nélkül is be lehet jutni a mennyországba.

A tolmácsom jelenti, hogy meghallgatást kérek.

A király rámnéz a banánfa árnyékából és hívón int a fejével.

- *Tánga*. (Beszélj.)

- Egy ötletem volna felség, amely minden évben milliókkal tölthetné meg felséged kasszáját.

A tolmács fordít.

A királynak elnyílik a szeme.

A minisztereinek is. A *manicsápi*, *manikjáló*, *manizsambó*, - vagy hogy magyarul mondjam, a belügyminiszter, a király személyi minisztere (vagyis amint ők nevezik a *manikjáló* névvel: főszékhordozó), pénzügyminiszter, - mind rámbámul. Mögöttük vagy tíz európai eredetű méltóság is főerdőmester, főorvos, főmuzsikus, főlovász, fővadász stb. mind ordózott mellű, miniszteri rangú pénzgyűjtő. Azok is várakozón néznek.

- Tánga! - biztat az öreg.

- Hát, - mondom, - szimpla valami ez felség, mint Kolumbusznak a tojása, nálunk Európában csak azért nem valósult meg eddig, mert a mi politikusainkban nincs semmi fantázia. Minden a régi kapocs, sablonok szerint intéződik a politikában is.

A tolmács fordít.

Menelik türelmetlenül int:

- Csak a javaslatod érdekel: a pénzhajtó javaslat.

- Hát felség, - mondom, - az én javaslatom egy emberi általános gyöngeségen épül. Minden ember, - akár fehér, akár fekete, akár sárga, - de minden ember... mondjuk: mindenikünk hordoz a szívében hordoz egy kis szamarat...

- Egy kis szamarat?

- Egy kis szamarat, felség, amelynek a neve: hiúság...

A tolmács fordít.

Meneliknek megcsillan a szeme. Hívón int a Manizsambónak. Vartyog valamit. Nekem is int, hogy lépjek közelebb.

A Manizsambó egy ében faládikát tart a király elé. A király belekotor és kiválaszt egy ragyogó napot ábrázoló nagy ordót és a mellemre tűzi.

- Tánga, - biztat barátságosan, - folytasd.

- Hát felség, az ötletem a következő. Minálunk csak öt-hat féle cím van: tekintetes, nagyságos, méltóságos, nagyméltóságú, főméltóságú. Aki *tekintetes*, szeretne nagyságos lenni. Aki *nagyságos*, a *méltóságos* címért fáj a számarkája. S tovább is így. Boldog akinek pénze van, odadughat egy csomó ezrest a kormány fejének egy ilyen kis címező szóért. Nagy pénzbe kerül nálunk, dehát a számarka azért liheg legjobban. Hát azt gondolnám, felség: csináljunk címeket, többet és szebbeket, mint az európaiak. És nyissunk állami boltot itt a belügy-minisztérium épületének az oldalában. Itt Abessziniában még egyáltalán nincsenek címei a népnek. A nemességnek sincs. Az egyetlen cím, amit általában hallottam, az, ha a tisztviselő azt mondja az alsóbbrendűnek:

- Te ökör.

Ez különben Európában is elterjedt címzés, különösen a póstahivatalokban. Hát már most megnyílik a bolt. Kimondja felséged, hogy mindenki vehet magának egy talléron nemességet. Meg is érdemli: hiszen egy tallérral járult az ország javához. Mért ne lehetne nemes minden abessziniai lakos? Ez már magában véve is néhány millió tallér. De ez csak arravaló, hogy a tallérok meginduljanak a következő legalsó és legolcsóbb cím: *derék*. Aki eddig csak Nánó István volt, bemegy az állami boltba, s vesz a neve elé még egy talléron címet. A neve ezentúl Derék Nánó István. A következő cím: *fényes*. Nánó már unja, hogy ő csak *derék*, a szomszédja meg mondjuk: Otyiruma Pál már *fényes*. Igyekszik tehát, hogy öt tallért szerezzen, mert annyi a fényes ára. S tovább is így. A következő címek lehetnek, - csakúgy találomra lehetne pl. *dicséretes, ragyogó, dicsőséges, tündöklő, pávafényű, nagycsillagú, üstökös, előlkelő, udvari, király mellett járó* s másefféle cífraság. Az európai címek is közéje keverhetők, vagy a mondottak után következhetnek: a méltóságos, nagyméltóságú, kiskegyelmes, báró, gróf, herceg, - hogy ha efféle című európai emberek fordulnának meg itt, egyenlő méltóságoknak érezzék magukat az ittvalók is egynehányan. A címkitaláló bizottság mindezeket könnyen, pontos-léniás javaslatba szerkesztheti. A bolt előtt, felség, tolongani fognak az emberek és száz írnok dolgozik majd reggeltől estig a diplomák megírásán.

Menelik nagy csodálkozásomra egyre úntabban hallgatta a javaslatomat. A végén legyintett:

- Elég, - mondta kedvetlenül, - az ötleted igen európai. Nálatok bizonyára milliárdokat jövedelmezne. Itt azonban, sajnos... (És a fejét rázta.) A szerecsen népnek sokkal kisebb a számarkája...

A MI VASUTUNK

Olvastam már csúfondáros írásokat a vidéki vasútakról, hogy azok milyen csigák és hogy azokon vadászni lehet.

Megcáfolom ezeket a gúnyolódásokat. Sietéshez szokott városi emberek írták.

Nálunk nem siet soha senki. A sietés az élet örömeinek megölője. Aki siet, vagy bolond, vagy sánta, vagy harangozó. Mert a harangozónak mindig egynegyedórával később jut eszébe, hogy harangozni kell: a sánták pedig Isten különös rendeléséből mindig sietve járnak. Ez az oka, hogy levélhordónak is sánta embert választottunk.

A vasútunk sem készült el hamar. Tizenöt esztendő kellett hozzá. Akkor kormánypárti képviselőt választottunk, hogy az szerezzon hozzá lokomotívot. Szerzett is. Az ellenzéki lap megírta, hogy Baross Gábor az államvasútak lomtárából adta a lokomotívot.

- Annál jobb, - mondtuk, - legalább sohasem ütközik bele sebes hajtás miatt más masinába.

S kiderült, hogy a mi lokomotívunk csakugyan okos és alkalmas jó masina. Csak elindítani nehéz, meg megállítani. Máskülönben jól viszi a vonatot.

Késés nincs is nálunk soha, hacsak a másik vonaton nem akarjuk folytatni az útunkat, vagy ha ütközben a bikának kedve nincs velünk dulakodni.

A bikák ellenségei a vasúti rendszernek.

Megtörtént nem egyszer, hogy a bika két kilométernyire visszalökdöste a vonatunkat. De be is jegyeztük az állomáson a csordást a panaszkönyvbe.

Ez az eset akkor általános felháborodást keltett. Az „Ellenőr” két nagy véres vezércikket írt az esetről. Mikor aztán a szerkesztőt is becsukták, a csordást is becsukták, az eseten lassankint megcsillapodtunk.

Más késés nem igen fordult elő még hófúvások idején sem. Nem mintha kitűnő hókéink volnának, hanem, mert ilyenkor a közlekedést egyszerűen megszüntetjük.

És higgyék el, ez sokkal bölcsebb intézkedés, mint Cegléd és Szolnok között hóba rekedni, ott éhezni, fagyoskodni és teremtetézni egész héten át.

A mi vonatunk naponként kétszer indul: reggel három óra ötvenkilenc perckor, meg délután egy óra ötvenkilenc perckor.

Ezt a rendet mi állapítottuk meg, hogy ne lehessen lemaradni a vonatról.

Aki ugyanis utazni akar, azt mondja: - A háromóráival utazom hajnalban. Tehát biztos, hogy négy órákor ébred fel.

Azalatt, míg ő felkászolódik, a fűtőt is elő tudják keríteni a Két Egérből, Zöld pocokból, vagy egyéb cifra férgekhez címzett italos helyekről; a konduktort is sikerült huzamos locsolásokkal ébredésre bírni s a masiniszta is megtalálódott valami névnapi iparos-társaságban, ahol épp a negyvenedik tószját sikerült közkívánatra elhallgatnia.

A vasúti főnök még csak Bárándi szenátorra várakozik. A hajdú már este jelentette, hogy nála nélkül el ne menjen a vonat. A szenátor csakugyan meg is érkezik a leányával, Juliskával. Juliska szőke leány. A fején széleskarimájú szalmakalap. A szemei búzavirágok. A kezében pedig egy nagy csokor pipacs van.

A váltónál a konduktor visszaszalad még a szenátor tajtékpipájáért. Azután csengetnek is, füttyülnek is.

S a vonat megindul.

Különféle lekottázhatatlan, de kellemes nyikorgások és illő zörömbölések között kiérkezik a szabadba, a mezők közé, ahol mint két egymás mellé esett óriás, hosszú, vékony ezüsthajszál fénylik a síkságnak messzeterjedő sötétzöldjében.

És megy a vonat csöndesen, lettyegve, döcögés nélkül. Itt-ott ráhajlik a sínre a hamvas keserűlapú és violaszínű sápadt bogáncsvirág. Mintha azok is utazni óhajtanának.

A konduktor előszedi a kupé kanapéiba rejtett tábori székeket és körülrakja az asztalt. Bor is van. Szóda is van. Lilienfeld kereskedő kártyát tesz az asztalra és oszt.

Juliska kikönyököl a kupé ablakán. Páva Bandi pedig a szomszéd kupé ablakán könyököl ki.

Páva Bandi most került a megyéhez. Csinos, pörge a bajusza és fehérgalléros, batiszt tarka inget visel; a nyakkendője selyem s a cvikkere aranykeretű.

A szél vidáman fujdogál. Juliska fel-feldob egy-egy pipacsot. Ez jó mulatság. A szél elkapkodja a pipacsokat Juliskától. Páva Bandi pedig a széltől kapkodja el.

A kupéból kihallatszik a kártyák csattogása. A vonat vidáman pöfögve halad tovább. Páva Bandi csövet csinál a tenyeréből és átszól Juliskának:

- Igazán jól áll a kalapjához.

- Micsoda?

- Az a gyönyörű két kék szeme.

A pipacsok pirosak. Juliska is piros, Bandi is piros.

A vonat megható dallamokat dörömbölve halad tovább a napsugáros ég alatt, a hullámzó vetések között.

MAGYAR FÜRDŐ STÁJERFÖLDÖN

Némi lelkiismeretfurdalással jöttem ide az idegen fürdőre, de a multat bűnhődtem s az orvos azt írta a receptre, hogy a nagy világon e kívül nincsen számomra hely s hogy itt élnem kell, meghalnom nem szabad.

Pozsonyt leszámítva, sohasem voltam külföldön. A haza határán nehezen is tudtam átvergődni. Fogtak az érzelmek és a fináncok.

Azt hittem, három hétre el kell búcsúznom a magyar szótól, hát mennyire meglepett, mikor ideérkezve, a hullámozó Balaton ütemeire táncolt be velem a két stájer ló a sétátérre.

Mindenütt magyar szó, magyar arcok. Még az igazgató is magyar szóval fogad s ugyancsak különös látnom a derék stájer íróasztala fölött Deák Ferenc arcképét.

- Hogyan lehet az, - kérdezem az orvostól, - hogy Rohicsen csupa magyarok vannak?

Az orvos mosolygott:

- A magyar konyha - mondta - a legjobb a világon, de óvatosan kell vele élni.

Egy alföldi földbirtokos ember utazott velem és megkért, hogy legyek tolmácsa az orvosnál.

Nem tudott egy szót se németül a jó úr s attól tartott, hogy az orvos nem értvén a baját, nem a gyomrára rendel orvosságot.

No, a Goethe nyelvéből magam sem értek sokat, de aki nálamnál is kevesebbet tud, szívesen imponálok neki és magamnak a tudásommal.

A jó embernek irtózatosságyomorgörgeisei voltak. A fülén is sárgállott a betegség. Minden félórában görcsrohama volt. Akkor káromkodott. Máskülönben adomázott.

Elmondom az orvosnak a betegségé tüneteit:

„Reggel semmi baj; tíz óra tájban görcs és égés; délben semmi baj; délután ismét görcsök, égések, nyögések, fekvések; este semmi baj; éjjel kínszenvedés.”

- Hogyan él, miket eszik? - kérdezte az orvos.

- Mindent megennék, ha tudnék enni, - felel a páciens, - kivéve spenótót, kását, vaját, tejet és más efféle utálatos eledeleket.

- Mit szokott reggelizni?

- Egy kis foghagymás rostélyost szoktam enni krumplival.

- És mit iszik rá?

- Egy kis bort, egy-két féllitert.

- Délben?

- Egy-két pohár sörrel kezdem. Aztán csakúgy ebédelek, mint más. De nem igen tudok enni.

- Mit ebédelt tegnap?

- Hát egy kis paprikás gulyáslevest, hogy helyre jöjjön a gyomrom, aztán egy kis marhakövértjét ettem gyöngye vereshagymával, az rendesen jót tesz az egészségemnek. Hát aztán mi is volt? Igen: egy kis töltött káposztát ettem cigánypecsenyével. Végül pedig egy kis tepertős

túrós csuszát eresztettem le. Az igaz, hogy ebből két tányérral ettem, de hát elvégre is az ilyen gyöngye eledel nem is számít. No meg közbe zöldpaprikát eszegettünk a sógorommal.

- Ej, pásszerkányos! - fakadt ki az orvos magyarul.

- Gondoltam magam is, hogy tán a káposzta nem használ, mert abból háromszor is vettem, - mentegeti magát a földim, - de aztán lenyomtattam egy-két liter fehérrel, mégis csak még rosszabbul lettem.

Az orvos aztán felírta neki: „Reggel 3 pohár savanyúvíz, negyedórai időközökben; utánuk egy órai séta, azután egy pohár tej és délig séta: délben semmi leves, egy kis büftök, egyéb semmi, hanem utána séta; uzsonnára egy pohár tej, egyéb semmi, hanem utána hegymászás. Vacsorára hideg sült, egyéb semmi.” - Így menjen ez mindennap, különben elpusztulunk.

- Öcsém uram, - szólott a pasasérom kijövet, - jobb szerettem volna, ha több ebédet és kevesebb sétát rendelt volna ez a doktor.

De azért engedelmeskedik a rendeletnek s ma már a hetedik napon, olyan piros is a két füle, mint a pipacs.

Az igaz, hogy itt nem is kap töltött káposztát, ellenben a spenótot, ha behúnyt szemmel is, de megeszi a hús mellé és uzsonnára úgy issza a tejet, mint a macska.

Hát így vagyunk mi magyarok mindnyájan. Minden nemzeti ereklyéink között leghívebben megőriztük az ételrecepteket, de elfelejtettük azt a sok erős testmozgást, lovaglást, fegyverjátékot, vadászatot, amiknek a dicső töltött káposztát, felséges túrós csuszát és paprikás borsos, szalonnás jó ételeket meg kell előzniök.

Ezért találkozik annyi magyar Rohicsen s ezért nem búsul itt a lengyel, ezért nincs itt a beefsteak nemzete, sem a francia, sem más náció, hacsak nem átutazóban.

A fürdő közönségét úgy képzeltem, hogy itt mindenki kétrét görnyedve és a kezeit a gyomrára szorítva jár. De nem úgy van. A Zrinyi Miklós forrása mingyárt az első napokban megszünteti a heves fájdalmakat, s azontúl már csak az egészség növekedéséről lehet szó. A közönség nappal hegyeket mászik, este táncol; örök mozgásban van s ódai lelkesültséggel várja a napot, amelyen visszarooboghat a töltött káposztához.

Úgy mellékesen megemlítem, hogy az öreg Strossmayer püspök is itt van. A Janina-hegy tetején gyakran találkozom vele. Oly könnyen mássza a hegyet az öreg, mint a kecske. A hegytetőn megáll és elmerengve néz a zágrábi hegyek felé. Aztán tubákol és Bécs felé fordulva trüsszög.

AFRIKAI BECSÜLET

Ezt a történetet voltaképpen nem is én beszélem el, hanem a nemrég meghalt derék Afrika-járó Bornemissza báró.

*

Megtérek az utolsó útamból Zanzibárba, s rakatom a bérelt magazinba a gyűjteményemet.

Pokoli hőség. A feketék lomhán dolgoznak. Nem a hőség miatt dolgoznak lomhán, hanem, mert ők is úgy vélekednek a munkáról, mint itthon a cigányaink.

Látom egyszer, hogy abba is hagyják a munkát: bámulnak kifelé.

- No, mi az megint?

- *Munári*, - felelik vigyorogva, - három munári van itt, *enganna*.

Enganna az ő nyelvükön úr, *munári* pedig misszionárius.

Nem éppen ritka látnivaló a munári Zanzibárban, dehát a feketéknek minden érdekes, ami nem tartozik a dologhoz.

A három misszionárius nagy boszúságomra meg is áll a magazinom előtt. Szemlélgetik a gyűjteményemet, a két csónakot, a bálványaimat, elefántcsontokat, gyerekbölcsőt, mindent, ami összevissza hever a magazin előtt, ahogy a tevéimről lebontottuk.

Kilépek. Köszönök nekik. Hátha magyar is van köztük?

Dehogyan. Franciák. Szakálasok. Ketteje fiatal, egy meg már deresedő korú.

- Nézzen el hozzánk, - mondja a legidősebb. - Látom, hogy a gyűjteményéből épp a legművészibb népfajnak a tárgyai hiányoznak.

S elmagyarázza, micsoda népfaj az, merre lakik. Csak menjek el az ő misszióházukhoz. Nincs messze. Csak egyheti utazás. Onnan aztán délkeletnek még csak három napot kell tévén. Fehér ember még ott nem járt soha.

A szerecseneim is biccentenek:

- Igaz, *enganna*, igaz.

- Köszönöm, - felelem, - majd meggondolom.

Dehát csak azért hagytam rá, hogy menjenek már odább. Hazafelé készültem már akkor és gondolatnak is kedvetlen volt, hogy még vagy három hónapra ottmaradjak és süljek-följek abban az átkozott szerecsen hőségben s még rá hetekig kóboroljak is azokon a bűdös és buta tévéken.

A rákövetkező éjszakán azonban mégis meggondolkodtam a misszionáriusok beszédén. Hiszen még vagy két hónapot úgylát itt kell töltenem Zanzibárban, hogy a gyűjteményemet gyékénybe, ládába pakoljam.

Ki tudja, micsoda érdekes etnografiai ritkaságokat hagyok magam mögött?

De a hőség! a pokoli kemencék hősége! S ki tudja, micsoda mocsaras, bozótos, kaktuszos, kígyós, skorpiós vidék? Afrikában nincsenek országutak, mint minálunk. Még gyalogutak is alig. Mert vagy a homok fűjja be őket, vagy ahol termő a föld, a gyorsan növekvő növények

takarják el. A legérdekesebb szerezsen falvakba olykor olyan úton lehet csak eljutni, hogy az ember és állat belegebed.

Dehát az etnografiai kincsek!... Még harmadnap is, hogy folytatjuk a munkát, ezen forog a gondolatom. Hogyan lehetne? Hogyan lehetne? A néprajzi tárgyak ott igen olcsók. Nem is pénzen juthatunk hozzájuk, hanem értéktelen bazári apróságokért, cserében. Egy-egy garasos brosstűn, egy-egy bádoghátú tükröcskén, egy-két méternyi kék, zöld, piros rongyon, üveg-füzéren, gyöngyfüzéren száz és száz forintokat érő tárgyakat lehet cserélni.

Körülnézek a feketéimen. Megáll a szemem egy vékonylábszárú huszonöt éves fickón. Az mintha értelmesebb volna, mint a többi és dolgozabb is.

- Boma.

- Parancsolj, enganna.

- *Pita káló.* (Jer ide.)

Boma legott abbahagyja a kötözést. Ugrik és elém áll örökké csodálkozóan néző fekete szemével, trombitás szájával és izzadságtól fényes tücsökpofájával.

- Láttad itt tegnap azokat a munári urakat?

- Láttam, enganna.

- Tudod hol a telepük?

- Nem tudom, enganna.

- De oda tudsz menni?

- Oda, enganna.

- Hát nézd, itt ez a ládácska portéka: gyöngy van benne, meg színes vásznak, meg mindenféle apróság. Rákötöd azt egy tevére, s elmegy vele oda a munári urak telepére.

- Értem, enganna.

- Dehogyan érted, víziló. Nem nekik kell átadnod, hanem ott csak az a dolgod, hogy megtudakolod tőlük: mely falvakba menj? Jól meg jegyezd, amiket mondanak. Elmegy azokra a helyekre és vásárolsz nekem ezekért a tárgyakért cserében mindenféle házi eszközt, íjjat, nyilat, lándzsát, pajzsot, bálványt, elefántcsontot, szóval mindent, amit én szoktam.

- Értem, enganna.

- Hát ha érted, azt jegyezd még meg te gézengúz akasztófárávaló, hogy holmi haszontalanságra ne vesztegesd az én drága portékáimat! Csak azt vedd meg, ami szép, ami szokatlan, ami különbözik azoktól a tárgyaktól, amiket itt láttál a magazinban. Mit mondtam?

- Hogy haszontalanságokra ne vesztegessem a portékát.

- Ott a tevé. Mehetsz.

Egy vén csámpás tevét adtam neki és holmi értéktelen apróságot egy rossz kis faládában.

A szerezsen elment nagykomolyan, szótlánul. Csak épp a fejét vakargatta, mintha nem tet-szene neki a megbízásom.

Elmúlik három hét, négy hét, az én szerezsenemnek se híre, se hamva.

No, bizonyosan megszökött, - gondoltam.

S nem is csodálkoztam rajta, hiszen alig egy hónapot szolgált. Éshát nincs ott se munkakönyv, se passzus: a vásártéren lézengő feketékből felfogad az ember tíz-húsz krajcáron egy falka napszámot, a nevöket se tudja.

Bolond is volt volna, ha el nem szökött volna, hiszen tudja, hogy nem üldözhetem. Elvitte a huncut a tevét is, a ládát is, és elment bizonyára a maga falujába. Annyi portékáért vesz magának földet, ökröt, feleséget, házat. Még királynak is megválasztják a vagyonáért.

Képzelem, hogy vigyorgott és röhögött a gazember, mikor túljutott Zanzibáron!

Megint elmúlt egypár hét. A szerecsenemet már el is felejtettem. Elvégre nem ért tíz forintot, amit rábízam, láda, teve együtt nem ért tíz forintot.

A második hónap végén egy hosszú szakálú áll meg a magazinom előtt: egy megterhelt teve van vele és két ökrös szekér.

- A mi tevénk, enganna, - mondják vigyorogva a feketék.

Nézem: csakugyan az én csámpás vén tevém.

A misszionárius jön, köszön:

- Laudétur... Elhoztuk uram az etnografiai tárgyakat.

- Micsoda etnografiai tárgyakat?

- Hát amiket az ön szolgálja vásárolt.

- Boma?

- Az.

- Hát az hol van?

- Majd megmondom, csak tessék előbb átnézni, rendben van-e a vásárlása?

S ottmarad, álldogál, míg a szerzeményt bontogatjuk. Ezreket érő csupa remek etnografiai tárgy!

- Ez mind az enyém?

- Mind, - feleli a misszionárius, - hiszen ön vásároltatta.

Nem győzők bámulni és örömben hova lenni!

No, megajándékozom, ahogyan még szerecsen nem volt megajándékozva! Puskát adok neki. Nem: örökös szolgálommá fogadom! Még Európába is magammal viszem.

- Hol az a dicső ember? Hol az én Bomám?

- Azt ugyan sohse látja ön többé, - szólt komolyan a misszionárius.

- Meghalt? Megbetegedett?

- Nem. Mikor már mindent megvásárolt, beszólt nekünk az ablakon, hogy vigyük el a holmit önnek. Mert ő nem meri: aggódik, hogy valami haszontalanságot vett. Pedig nagy gonddal buzgón dolgozott az az ember kora reggeltől késő estig. Kesergett ott, hogy nem mer önnek a szeme elé kerülni. Bíz az uram, megszökött.

KIRE BÍZTA

Az ülőhelyemre rádobtam a felsőkabátomat. És a kocsi folyosójára léptem, hogy lássam a kis araukáriai fás állomást. Mikor visszafordulok, épp akkor zötytyen a helyemre, a kabátomra egy álmos spanyol, - amerikai spanyol.

- Pardon, - mondja felugorva, - nem láttam. Mi ropogott benne?

- A szemüvegem.

- Valami vastagabb...

- Egy kis skatulya szivar. Az nem volna baj, de a szemüvegem.

- Nincs másik?

- Nincs.

- Lesz.

Megnézte a szivaros skatulyát.

- *El Tributo, flor fina*, ez bizony pozdorjává törött.

Megnézte a szemüvegem cserepeit is. Az egyik cserepet kivitte. Valamit beszélt a konduktorral az ajtó előtt.

Egy óra múltán a városba érkezett a vonat, Rosarioba. A kocsinkba egy ezüstpaszományos sapkájú inasgyereket igazított be a konduktor. A gyerek papirosba burkolt valamit hozott a spanyolnak, és elegáns mozdulattal vette le a sapkáját, amelyen valami nagy szivarszállító cégnek a betűi ragyogtak.

- Mennyi! - kérdezte a spanyol.

- Két pezo, - felelte az inas, - és húsz centavosz.

A húsz centavoszra kissé elpirult.

A spanyol megfizette, s nekem nyújtotta a papirosba burkolt valamit.

- Tessék a szivar és a szemüveg.

Kibontottam a papirost.

A szivar csakaz: *El Tributo, flor fina*. A szemüveg is csakolyan, amilyen az eltörött. Meg is próbálom a burkolópapiros betűin:

...*a halál tehát itt ül a nyeldeklőmben...*

Kézírás, dán nyelven. Tavaly foglalkoztam a dán nyelv megtanulásával. Nem nehéz nyelv annak, aki a németet érti...

a halál tehát itt ül a nyeldeklőmben...

Valami regény kéziratából való, - gondoltam. Nem foglalkoztam vele tovább. A fő az, hogy a szemüveg jó.

Úgy egy óra múltán azonban megint fölvettem a papirost és magamuntából nézegettem. Vékony sárgás papiros. Elfakult máknyi apró írás. Bizonyára rövidlátó ember írta. A papiroson fönt kék nyomtatással:

Victoria Ocean steamer.

Tehát mégse regény, hanem levél. Valami levélnek a belső része. Se eleje, se vége. Rest ember írhatta, vagy zavargatott, mert a betűk dőlésén, sorok változásán látszik, hogy nem egy-ültében írta: ötször-hatszor is másul a toll vagy a tinta. A trafikos bizonyára a burkolópapírosok között vette.

Estefelé járt már az idő, - nem rontottam tovább a szememet. De nem is érdekelt. Föltettem a papirost a poggyászhálóra a szivar fölé.

Buenos-Airesből indultam akkor északnak. Ott is kellett hálnom a vonaton.

Másnap délelőtt, hogy a szivargyújtásra gondolok, megint megpillantom a levelet. Magam-úntából silabizálom:

Victoria Ocean steamer

...is nem telegrafáltam, hogy meglepődjete. Aztán látod, ha mégis valami bajom történnék, mellettem vagytok. És még egy: inkább gyógyítatom magamat a mesterrel, hogysem a tanítványokkal. A párizsi Pasteur-intézet máris világhírű.

Minden pénzemet és értékpapirosomat magammal hozom. Nem volt rá időm, hogy bemenjek a városba és átutaltassam Európába. Ez bizony nem kis gond: egy kilót nyom csak az aranya, és egy kötet százpezós bankó domborítja a mellemet. Dehát hétfőn reggel indult a hajó, vasárnap a bankok be vannak zárva.

A farmot rábízta Józsefre. A termést különben is eladtam. Csak épp az állatok maradnak, meg a takarmány. Gondoltam: veletek töltöm a telet a Riviérán, és ha Évának netalán szerencséje kínálkozik, férjhez bocsátjuk, - legyen a kezünkben a mórinya is. Remélem, fölébredt már!...

(Vastagabb írotoll.)

Hát nyugodtan indultam útnak. A kocsisunkon, tudod, hogy a harmadik hónapban jelentkezett csak a baj. Az orvos ugyan sürgetett, hogy azonnal és leggyorsabb hajóval utazzak Washingtonba, dehát az orvosok minden kis bajt óriásítanak. Éshát nem is bizonyos, hogy az a washingtoni Pasteur-intézet megkezdte már a működését. Gondoltam: tíz nappal több vagy kevesebb, az már ügyis egy. Inkább megyek Európába, és ha valami bajom történik, legalább nem sóhajtozok: csak a feleségem itt volna! - No, ne ijedj meg: nem lesz bajom. Pasteur megérint az élet tűjével, aztán, ami még ennél is fontosabb, én is ott vagyok Éva mellett.

Te akármilyen okos asszony vagy is, együtt-pityeregsz a lányoddal. A büszkeségedet nem sérti, hogy a lányod majd a te korodban dohányt és szivart árul. Gimnáziumi végzettség és férjül egy tudatlan fráter, spanyol semmi. Micsoda éretlen liba vagy te, Éva, az érettségi bizonyítványoddal.

(Világosabb tinta.)

Ahogy szemlélem az utolsó beszállókat is, egy pepitaruhás szőke urat látok, sárga szakál, kenderbajusz, afféle sörívő porosz arc, - negyvenéves. A fején szürke cylinder, a lábán fehér cipő.

De akkor csak épp, hogy a szemembe ötlük. Két szerecsen száll még be, aztán még futva egy asszonyság a cselédjével és a fiacskájával, s a hidat elvonják. A hajó fűtyül, indul.

Viszontlátásra Buenos-Aires!

No nem sokáig néztem. A kabinom érdekelt, hogy kik lesznek az útitársaim? A kofferem zárja ugyan biztonságos, de hát mégis egy hónapig hálni három idegennel... Amint leindulok a lépcsőn, a sárga szakálú úr hágdos fel velem szemben. Fekete lüszterruha rajta, fekete szalmakalap a fején. Fekete cipő a lábán.

Meglepődve nézek rá: három perce, hogy a hajóra lépett, ha egyenesem ment is a kabinjába, akkor bele kellett tellenie két minutumnak, míg odajutott. Egyperces öltözködés? Égő házban se lehet!

Megtalálom a kabinomat. Két olasz helyezkedik már benne, jóképű utasok. Ők is érdeklődve tekintenek reám. A negyedik utas is belép: egy öregúr, afféle bolygó angol, - esernyő, nézelő, bédekker.

Visszatérek a födélre. Szándékom, hogy leheveredek egy alkalmas tábori székre, s így szemlélem tovább, hogyan halványul egyre az argentinai partvidék. Hát képedj Simon! - az egyik széken ott ül a sárga szakálú, de krémszínű vászonruhában! A fején tengerészsapka. A lábán tenniszcipő. Legfeljebb hat-hét perc telt el, mióta feketébe láttam. Kilenc perce, hogy pepitában!

Ha egészséges volnék, szívesen mulattatnálak, kedves Annám, ennek a különösségnek hosszas elmondásával. Így azonban csak röviden írom meg, hogy amint ott bámulok, előkerül a másik sárgaszakálú is, a fekete lüszterruhás.

Annyira hasonlítottak egymásra, hogy ők maguk is összebámultak. És a feketeruhás meg is szólalt dánul:

- Földi?

- Örülök, - felelte a másik a kezét nyujtva.

Mind a kettő megnevezte magát.

Szerettem volna szólni nekik, hogy én is dán vagyok, de csak nem ugorhatok mingyárt közéjük. Meg aztán, ha dánok is, ki tudja, mifélék? Betörők is lehetnek, hamiskártyások is, vagy ki tudja, micsoda körözőlevél elől menekülők? Könnyen ismerkedni csak Éva szokott.

Ott aztán hogy összeültek, egyszerre láttam a hasonlóságukban is a különbséget. Az egyik félfejjel magasabb és vagy öt évvel idősebb, komolyabb is. A fiatalabbik gesztikulál. Az idősebbik matrőzpipát szipákol és nem legyintget minden harmadik mondatánál.

Megnéztem az utasok névsorában, mifélék?

Az idősebbik gyapjúkereskedő, a fiatalabbik írógépgyáros, lehet különben, hogy mind a kettő csak vigéc.

A közelükben ültem másnap és hallgattam őket:

- Laplata szép város, - mondta a gyapjúkereskedő, - nagyjövőjű. Az aranyat ma már nem Kaliforniában keresik a gazdagodásra vágyók, Argentina a kincsek országa.

Az írógépes legyintett:

- Kevés benne a művelt ember. Van egyetem, de nincs tudós. Van csillagásztorony, de nincs csillagász. Háromszáz írógép nincs kerek egész Argentinában.

- De hatvankét millió juh tenyészik itt, uram. Még a verebek is gyapjúból raknak itten fészket.

Az írógépes legyint:

- A fő kincs az értelem.

A gyapjász elhallgat. Nagy füstöt gomolyít a pipájából.

Másnap megint beszélgetnek. Egyiptomról beszélgetnek, hogy sok a vak benne. A gyapjúkereskedő beszéli, hogy Kairóban lakna telenkint legszívesebben, ha abbahagyná az üzletét, de az a sok vak ember elirtóztatja.

- Nekem van egy vak munkásom, - mondja rá az írógépes. - Csakúgy dolgozik, mint a jószeműek. Az egyiptomi vakokat is be lehetne tanítani mindenféle munkára, olcsó munkások lennének.

A gyapjász elkomolyodik:

- Csak azért, hogy olcsók?

- Hát miért másért?

A gyapjász nagy füstöt gomolyít.

- Véltém, hogy emberségből.

Az írógépes vállat von:

- A világ üzlethelyiség. Minden csak üzlet. A császárkodás csakúgy üzlet, mint a koldulás. Maga a földgolyó is bizonyára aranytengelyen forog.

A gyapjász emelt szemöldökkel gomolyít.

- Csak az ember, - mondja rosszallón, - csak az ember.

Megértettem a beszélgetésükből, hogy tisztességes urak; a gyűrűjükről láttam, hogy házasok is már, - bemutatkoztam harmadik dánnak.

Több dán nincs is a hajón.

Node nem sok hasznomat látták. Valami különös kedvetlenség, nyomottság volt rajtam. A tengert okoztam érte: émelyített a tengeri levegő, a víznek örökös nyugtalansága. Álmotlan-kodtam is. Ha meg aludtam, mindig azzal a fene cigarettafüst szivárgásával vesződtem. Özvegyeknek való mesterség. A férfitrafikos olyan nekem, mint a himző vagy harisnyakötő katonatiszt. No szörnyű virgódások! Olyanokat álmodtam, hogy még a hajó is csaknem visszafarolt tőle.

(Vastagra változó írás.)

A sebem, mint írtam, már gyógyult volt, csak épp, hogy nyoma látszott a harapásnak. Egy éjszaka azonban fájósan bizsergett.

Nem törődtem vele.

Az orvosunk azt ajánlotta, hogy ne képzelődjek: a kutyamarás csak akkor mérgezi meg az idegeket, ha a nyál belejutott a sebbe. Bizton remélhetjük, hogy nem jutott be, merthiszen a kettős ruha elfoghatta a nyálat. Jobban csak a családom megnyugtatóására oltassam be magamat.

- Mégis, - kérdeztem, - hát mik az első jelek?

- Nem mondom meg, - felelte, - mert akkor magára képzeled. De leírom, borítékba zárom. Ha az úton netán akadozik a lélekzete és mikor nyel, görcsfájdalmat érez a torkában, csak akkor bontsa fel a borítékot.

- A család megnyugtatóására?

- A maga megnyugtatóására.

S írt egynéhány szót, borítékba pecsételte.

Nohát nem is bontottam fel. Minek nyugtalanítsam magamat?

Beszélgettem a földiekkel. Azaz hát jobban csak ők beszélgettek, a két sárga szakál, beszélgettek mindenféle ostobaságot.

- Nekem nincs gyermekem, - mondja az írógépes, - nem is kell.

- Nekem van hat, - mondja a gyapjász, - legyen, még hat.

- Minek az?

- Minek? Hát minek vagyunk mink? Hat leány, hat fiú, úgy szép. Hat fiú már megvan.

- Hát éljenek. De nagy gond.

- Nem nagy gond.

- A taníttatás nagy gond. Pályaválasztás nagy gond.

- Taníttatás nem nagy gond. Minden pálya jó pálya, csak szorgalmasak legyenek és becsületesek.

És vidám füstöket pöfföget.

Az idő meghűvösül a harmadik napon.

- Esső lesz, - mondom, hogy valamit én is szóljak.

- Akkor meleg volna a levegő, - feleli a gyapjász. - Arra gondolok én, hogy talán erre is úszkálnak jéghegyek. A jéghegyekbe már nem egy hajó ütközött bele.

A kapitány épp akkor sétált el mellettünk. A gyapjász neki is elmondta a véleményét.

A kapitány mosolygott:

- Ide már csak víz alakjában érkeznek a jéghegyek.

Szicíliai eredetű kapitány. Afféle cigányszemű Rinaldó Rinaldini pofa. Hasonlít Évának a naplopójához, - azért nézek rá balszemmel.

- Bizony, - mondja az írógépes, - aki az Oceánra indul, sohse tudhatja: fenn ér-e földet, vagy lent? A hajókazán vasában egy miknyi kis rücsök, - talán légy esett oda, mikor öntötték; a hajófenéken egy srófnak a meglazulása; a tengerben egy vízszín alatt rejlő korallerdő; a hajórakományban maga súlyától meggyulladó szén, petróleum, benzin, puskaapor, patron, dinamit, - nem is jó rágondolni, mi minden szerszáma van a Halálnak a tengeri hajón.

A gyapjász vállat vont:

- Hát maga az emberi test? Egy miknyi kis repedés a szív valamelyik csövén, egy srófnak a meglazulása az agyam kerekeiben, a májamban lappangó bacillus-erdő, a gyomrom rakományába beletévedhető halméreg, gombaméreg, húsméreg, rézméreg, kénméreg, mindenféle méreg. Hiszem a Hiszekegynek az utolsó mondatát is.

- No, én nem vagyok olyan szerencsés, - mondta elmosolyodva az írógépes. - Egyszer élek, aztán pont.

- Sokszor élek és mindig kötőjel.

- Pont!

- Kötőjel!

- Mi bizonyítja?

- Maga az a kérdés, hogy kérdezhetem: mi bizonyítja? Mi az, ami bizonyítja? Gondolat. Mi az a gondolat?

- Az agyam egy sejtjének egy mozzanata.

- Mozzanata. Hm. Hát mi az agy?

- Sár. Velővé formálódott sár.

A matrózpipából nyugalmas füst gomolyodott:

- A sár nem gondolkodhatik.

Ezt már érdeklődéssel hallgattam. Gondolkodtam már én is ezen a kérdésen, hogyan, honnan mozdul a gondolat? Dehát aki gazdálkodással bajlalkodik, a földjére sincs elég gondolata, nem hogy még magán a gondolaton is gondolkodjon.

Mégis némi irigységgel néztem a gyapjászra: honnan szedte a bizalmát? A bizalmát az életben, a bizalmát a halálban? Honnan? A hallásból? A tudományból? A meggondolkodásból?

Szerettem volna tőle megkérdezni egyet-mást. De valami fojtót éreztem a levegőben. Nehezítette a lélekzésemet, mint a kénfüst.

Fölkeltem és végigsétáltam a földélen.

Csakugyan a levegő nehéz-e? vagy hogy csak az én mellem?

Eszembe jutott az orvos levele.

Nem, nem bontom fel, csak képzelődés... Talán az a sűrített tej, amit az a Rinaldo Rinaldini adat reggelire...

És csakugyan megkönnyebbültem, szinte meg is vidámultam.

Visszatértem a társaimhoz, de azok már akkor egy spanyol családdal beszélgettek. A spanyolokat utálok, mióta Évát mentenem kell attól az egytől. Remélem, Éva, rávilágosodtál már, hogy a házasság intézményében nem a bajusz kérdése a főkérdés.

(Vékonyabb toll.)

Éjjel nyugtalanul aludtam. Némi forróság is háborgatott. A seb is érzékenykedett megint.

Délben, ahogy az ebédhez ülök a két dánnal s nagy únottan fogom a kanalat, hogy megkavarjam a levest, érzem, hogy a torkom összeszorul.

Képzelődés, - gondoltam, - képzelődés.

S fogom a csészét: kortyantok a levesből. Amint a torkomra ér a leves, mintha kövé vált volna: megakad. A szemem is düllyed belé, míg le bírom nyomni.

Csak elhaltam.

Vajjon?...

De hátha csak torokbaj? Máskor is történt, hogy meleg időben hültem meg: egy-két nap nehezen nyeltem, aztán megint rendbe igazodott minden.

Kínosan nyeltem egy-két falatot. Ebédután mingyárt a kabinomba mentem: felbontottam az orvosnak a levelét.

Csak ennyi:

Az első jelek: álmatlanság, étvágytalanság, a seb fájdalmas bizsergése. Ha ezekután a lélekzet akadoz, a nyelés görcsös fájdalommal jár, a napfény vagy lámpafény bántó, s a bántó érzéssel együtt a lélekzés nehézsége jelentkezik és a nyelés görcsei fokozódnak, írja meg a végrendeletét.

A halálos ítéletem!...

Tehát nem látlak többé, édes Annám, édes virágom, Évám. A hajó visz még, de már nem Európába!

Egy pohár víz van előttem: próbálok inni.

Görcs!

A Halál tehát itt ül a nyeldeklőmben.

A végrendeletemet megírtam mingyárt ebéd után. Csak egy sor: Mindenem a feleségemé. És az európai címetek.

Dehát majdnem mindenem nálam van: a pénz, értékpapirosok.

Kire bízam?

A pénz ragad. A pénzért verejték és vér csorog mindenfelé a föld színén.

Kire bízam?!

A ti sorsotok, a ti jövőtök van ebben a pénzben. Még csak haza se térhettek Európába ennélkül.

Kire bízam?!!

Még ma kell elintéznem. Lehet, hogy holnap már az elmém is megzavarodik. Évám, nem tilalmazlak többé. Elvégre nem tudok semmi rosszat arra az andalgóra, csupán, hogy nincs diplomája. Ha véled, hogy azt a kis trafikoboltot nagy üzletté lehet átalakítani... De legalább egy évig ne menj hozzá: vizsgálj, próbálgasd reggeli ésszel!... Csak ezt a pénzt ne hoztam volna el!

Kire bízam?

Mért nincs a homlokára írva mindenkinek:

Becsületes. Vagy: Nem becsületes? El kell intéznem még ma! Még ma! De hogyan?

Ha a kapitány elé lépek s azt mondom: „Uram, engem a veszett kutya mart meg és hát”... Rögtön láncra veret. Aminthogy ...

*

A levélnek a többi része hiányzik.

A SZENVEDŐK

Már ketten ültünk a kupében. Az útitársam sovány, szőke úr, akinek a haj a meg szakála gondosan széjjel van fésülve. Valami gazdálkodó ember lehet, mert mikor beült, a közgazdasági rovatot olvasta először az ujságban. A vonat megindulása előtt még egy utas lép be hozzánk. Ez egy testes barna ember. Ha névosztó hivatal volna a világon, neki bizonyára a Medve nevet adnák. Mert a mozgása, járása, meg a szeme olyan, mint a medvéé.

- Nini, Pali! Szervusz! - mondja örvendezve a szőke ember.

- Szervusz, - feleli a medve fanyaran.

És nagy kövér kezét odanyújtja a szőkének.

- Hát hova?

- Budapestre, - felel a medve, - a Császárfürdőbe az asszonyért.

Nem kérdezte vissza, hogy emez hova megyen. Leült és duzzadt barna arcára borította megint a tenyerét.

- Beteg vagy? - kérdezte a szőke.

- Barátom, - felelt amaz keserven, - soha életemben nem volt semmi bajom és most már egy hét óta gyötrelem az életem.

Hát az látszott is rajta, hogy nem szokott betegeskedni. Minden tagján duzzadt az egészség és a keze feje, lába, mindene nagy, meg gömbölyű volt az embernek.

- Húzasd ki, - szólt a szőke jószívűen.

- Könnyű ezt mondani. Én is éppen ilyen hangon mondogattam ezt másoknak.

- Igaztalan vagy irántam, öreg. Én már kétszer húzattam, hát ha én azt mondom, hogy húzasd ki, az talán mégis más, mint mikor te mondd másnak.

- De az lehetetlen, hogy én húzassak! - felelte a medve eltorzultan az operáció gondolatától. - Hogy nekem csontomat törjék a csontomból! Inkább haljak meg hétszer!

- Én is azt mondtam, pajtás, de elvégre is mikor már egy hónapig folyton kínzó kamarában éreztem magamat, nem volt mit tennem egyebet. Igazad van abban, hogy akinek sohase fáj a foga, az könnyen adhatja azt a tanácsot, hogy a harapófogó a legjobb orvosság, de látod, én képzeletben érzem most, amit te érzel és sajnállok is szívemből.

- Dehogyan érzed, - felelte szinte boszúsan a medve. - Nem sajnálhat engem még az édesanyám se. Mikor az ember szenved, akkor egyedül van, mint az állat. Ki érti az én szenvedésemet. Ma nem úgy fáj, mint tegnap és tegnap nem úgy fáj, mint tegnapelőtt. Minden órában más. Hol olyan, mintha malomkő forogna az agyamon, hol olyan, mintha varrógép verné a tüt bele. Néha mintha eleven szentet tenne rá valaki, néha meg mintha folyékony tüzet fecskendeznének az arcomba. Több variációja van egy ilyen nyomorult fogfájásnak, mint az élet összes gyönyöreinek!

- Én azt mind átéltem, pajtás és hogy az utóbbi megjegyzésed az én figyelmemet se kerülte el, megmutathatom neked egy papirosra. Háromszázhuszonegyféle fájást jegyeztem föl és abba kellett hagynom a jegyzéseket, mert a legcikázóbb fájások leírására már se szavam, se erőm nem volt. Nappal még csak meg voltam valahogy, de éjjel, ha revolverem lett volna, agyonlőttem volna magamat. Pesten laktam akkor és éjjelenként mindig egy kirakatra gondoltam. A

Röck Szilárd utcában volt ez a kirakat. Én csak egyszer néztem meg, mert azt gondoltam, hogy valami fűszerkereskedő rakta ki ott cukorból, meg kávéból a nevét.

- Fogból volt!

- Abból. Attól fogva mindig átmentem az útca tulsó felére. Hanem éjjelenként eszembe jutott ez a kirakat és egy reggel (hej, tudod, láthatatlan vaskapcsok szaggatták az államot!), egyenesen odarohantam.

- Nem féltél?

- Dehogy nem. Úgy féltam, mint a bárány az oroszlankeztében. Mikor az uccára értem, úgy elszorult a lélekzetem, hogy meg kellett lassítanom a menésemet. Gondolhatod, hogy az ilyen ideges ember, mint én vagyok, micsoda hőstettet visz véghez, mikor oda mer menni addig a vasszélig. A kokainnak már hallottam hírét, de nem bíztam benne. Lehetetlennek tartottam, hogy az ember ne érezze, mikor csontját kitépik. Hanem azért kértem a fogászt, hogy adjon előbb kokaint. Hát be is dörzsölte valamivel. De olyan egykedvű volt az az ember, mint a borbély, mikor habot dörzsöl az ember állára. A szívem ezalatt úgy dobogott, mint a kallosmalom. És következett a szörnyű pillanat. Az ember beletette a szerszámot a számba. No, most gondoltam, most! És a *most* bekövetkezett egy olyan irtózatossággal, mintha a Gellérthegy szikláit szakították volna szét a fejemben.

A medve nevetett.

- No, akkor megfogadtam, - folytatta az elbeszélő, - hogy soha, míg a világ áll, fogat nem húzatok.

- No ugye?

- Várd meg csak a végét. Valami három hónap múlva egyszer úgy estefelé elkezd megint az egyik fogam bizseregni: aztán meg mintha egy csizmadia-árat szúrt volna valaki az állam deszkájába s benne is hagyta volna. Eleinte csak hordoztam néma megadással, mint az oroszlan a talpába ment tövist, hanem már éjjel ugyancsak kellett vele foglalkoznom. Raktam én rá rumot, sóborszeszt, kámfort, paprikát, hideg vizet, tömjént, ecetet, meg mindent, ami a kezembe akadt, de csak reggel felé gyalúdott el úgy ahogy a fájdalom, hogy valami keveset aludhattam. Másnap aztán már nem csizmadiaár, hanem egy tüzes nyárs állott az állam csontjában és én a patikákat jártam fogcseppekért.

- Találtál valami jó szert?

- Csak annyit mondok, hogy minden patikust áldottam bent a patikájában és minden patikust a hóhér kezére kívántam odahaza. Ha valamelyik szer egy percre el is oltotta a tüzet, még nagyobb dühvel lobogott utána. Az arcom mintha akkorára nőtt volna, mint a háztető, úgy éreztem, a halántékomat meg egész éjjel láthatatlan csákyák szaggatták.

- Mint nekem.

- A klubban egy orvosismerőssel találkoztam. Kérdezi, hogy mi a bajom? Elmondom neki.

- Menjen, azt mondja, egyenesen a fogorvoshoz és húzassa ki.

- Uram, mondom neki, az lehetetlen.

Azzal beszélem neki az irtózatossággal történetét.

- Hja, - mondja az orvos nevetve, - ön nem kapott kokaint.

- Dehogy nem, - felelem, - hiszen rádörzsölte.

- Azt nem rádörzsölni szokták, hanem befecskendezni. Az a fogász nem is adhatott önnek kokaint, mert nem szabad neki, csak a fogorvosnak.

- Esszerint bolonddá tett?

- Bolonddá.

Az orvos adott egy címet. Eltettem, de eszem ágában se volt, hogy elmenjek. Rettegtem egy újabb roppanástól. Azonban nem volt se nappalom, se éjszakám. A fájdalom éjjelenként tüzes fűró gyanánt forgott bele az arcomba és új meg új kínok sugárzottak széjjel a halántékomon, meg a nyakszirtem felé. Egy napon aztán olyan gyülemlések következtek, mintha az istennyila csapkodott volna az arcomba. Mennem kellett, mint akit szögeskorbáccsal kergetnek. Az előszobában egy kékruhás, tallérgombos inasgyerek fogadott.

- Itthon van az orvos úr? - kérdezem a kabátomat levetve.

- Itthon, - feleli, - csak tesszen leülni.

Bemegyek a várószobába és leülök. Amint ülök, érzem ám, hogy nem érzek semmit. Tyhüh, kutyateremtette, ezt az órát otthon is megvárhattam volna! Az orvos késik. Kapom a kalapomat, a télikabátomat csak úgy a hónom alá: - Megszököm. Azonban még a harmadik utcába se értem, már éreztem, hogyan buzog bele megint a fájdalom az arcomba. Ki fog állani, gondoltam, - ha az előbb volt szünete, lesz azután is. És hasonlatokat kerestem a viharban, hogy lám, az is néha elszűntnek tetszik, mikor még egyszer összeszedi az erejét és elődühöng. A hasonlat tetszett nekem, de erre a nyavalyára nem illett. A rákövetkező éjszakán nem aludtam egy negyedórát sem. Úgy nyöszörögtem, mint a beteg kutya. De meg is fogadtam szentül, hogy nem futok el többé, ha már egyszer ott vagyok az orvosnál. Mikor megvirradott, már szinte féltem, hogy megszűnik a fájás. Nem szűnt meg. Olyan tüzes volt az ínem, hogy a nyelvemet se lehetett hozzá értetni. No megyek már, megyek a fogorvoshoz! Ilyen érzésekkel rohanhatott ki Zrinyi a vár kapuján, mint én az enyémen. Mikor az orvos utcájába érek, érzem, hogy a fájás halkul. Nem megyek be mingyárt, gondoltam, mert hátha most igazán megszűnik. Egy darabig föl és alá járkálok. Hát csakugyan ellágyult a fájás, úgy, hogy én egy kis sajgáson kívül nem éreztem semmit se. Beülök a Szikszaiába. Tízórait rendelek, sört iszom. Az a kis sajgás is megszűnik. Ki volt boldogabb, mint én! Már szinte el is felejtkeztem, hogy miért jöttem erre a tájra, mikor a Népszínház mellett hazafelé mentemben egyszercsak mintha ágyúgolyót lőttek volna az arcomba. Meg kellett támaszkodnom. A hirdetőoszlophoz támaszkodtam, míg a rohamok tartottak. No, de most már nincs irgalom, gondoltam és fölkapaszkodtam egy lóvonatra. (Még akkor azok jártak). Siettem, hogy addig érjek oda, amíg a fájdalom bátorságra dühít. Hát oda is érkeztem a kellő fájdalommal. Hanem mikor beülök a várószobába, megint érzem ám, hogy nincs semmi, de semmi. Nyomom a nyelvemmel, az ujjammal: érzéketlen, mint a fa! Hallgatódzom, hogy jön-e már az orvos? Érzem, hogy ha egy percre késik, megint megszököm. De az orvos jön, hallom a lépéseit.

- Hát minek féltél, ha a kokain olyan jó szer?

- Nem bíztam benne. Az orvos jóképű beretváltallú úri ember. Olyan nyájasan mosolyog, mintha nem is foghúzó, hanem anyakönyvvezető volna, aki csupa rózsakötéssel foglalkozik.

- Orvos úr, - mondom, - csak valami medicináért jöttem önhöz.

- Jó, jó, - feleli a tudomány rókája, - csak tessék leülni.

Megint egy olyan bársonyos karosszék. Leülök. Biztosítom az orvost, hogy nem a fogam fáj, csak az ínem.

- No te igazán gyáva vagy!

- Talán inkább óvatos. A gyávaság meg az óvatosság, ikertestvérek, barátom. Lélekben, arcban egyformák.

- A fogtól fáj az ín, - feleli az orvos. És hozáteszi: - Kihúzzuk.

Összeszedtem minden bátorságomat és rebegve kérdeztem:

- Kokainnal?

- Azzal, - felelte az orvos, - nem fog érezni semmit.

Megadtam magamat.

Az orvos valami hegyes kis szerszámot vett elő, föltátatta a számat és olyan mozdulattal, amilyennel a spanyol torreador a kegyelemdöfést adja a bikának, beledöfte a fájós fogamnak a gerendájába.

No, - gondoltam, - az érzéstelenítés pogányul kezdődik! De már ha ez a módja, Isten neki, túl vagyunk rajta. Nem láttam, mit csinál, mert az az átkozott szék olyan, hogy az ember csak a mennyezetet láthatja. Egyszer csak érzem, hogy az orvos megint egy ugyanolyan döfést intéz az arcom falába, mint az előbb.

Hát kétszer kell, - gondoltam könnyezve, - jobbról is, balról is. Legalább tudom, hogy kétszer kell. Azonban egy harmadik döfés is következett bele a szájam padlásába, a gonosz fog irányában, de olyan erővel, hogy az eleven hús roszogott belé.

- Orvos úr, - mondom akkor felszakadó lélekzettel, - én ezt az érzéstelenítést ki nem állom.

- Reményilem sikerült, - mondja az orvos vidáman. Vidám volt, mint a pudlikutya.

Jézus Mária, - gondoltam, - ha ez csak remél, akkor énnekem nincsen mit remélnem. Következik a fogó. Égszakadás, földindulás, az egész rendszer összeborulása.

- Kint van? - kérdezem tikkadozva.

- Még nincs, - feleli, - csak tessék türelemmel lenni: a fog eltörött.

Megint nekem feszül a fogóval és tolja, szorítja föl a gyilkos szerszámot az eleven csontba fölfelé, hogy azt hittem, a budai alagutat másolja a koponyámon. Aztán hirtelen megint égszakadás.

- No fene egye meg, - mondom a könnyeimet csurgatva, - ez nem multság doktor úr!

- Még nem vagyunk készen, - feleli nyugodtan.

A medve az elbeszélése alatt folyton nevet, de úgy nevet, hogy az egész teste reng a jóízű nevetéstől.

A szőke abbahagyja a szót és ránéz:

- Látod, - mondja szemrehányó hangon, - te azt kívánod, hogy sajnáljalak, te meg az én nagyobb szenvedésemen mulatsz.

A medve letörölte a zsebkendőjével a nevető könnyeit, azután egynéhány perc múlva megint elkomorodott. Az arcára tette a kezét és kiment a folyosóra. Ott járkált, ödöngött föl és alá. Egyszer aztán eltűnt. Valószínűleg üres fülkét talált, mert nem láttuk többé Kőbányáig.

Ott feldúlt arccal és vérbe vörösödött szemekkel jelent meg az ajtóban.

- Te Jankó, - mordult be a barátjához, - hol is lakik az a sintér?

- Melyik?

- Melyik? - ismételte a kérdést a medve, - hogy melyik? Az a roppantós!

A BOLDOGSÁG VÁROSÁBAN

Egy áprilisi napon Velencében ültem, a Grünwald-Bauer vendéglő udvarán. Majdcsaknem azt mondhatom, hogy véletlenségből kerültem oda. Se menyasszonyom nem volt, se Bédekerem, sepedig olaszul nem tudtam többet annál az egy mondatnál, hogy:

- Si non e vero, e ben trovato.

S mondom, ott ültem a német vendéglő udvarán.

Delet még nem harangoztak, de az udvarban már majdnem minden asztalt elfoglaltak a vendégek. A vízútca felől való részen az egyik üres asztalra rásütött a nap. Én odaültem. Abban az esztendőben mindig fáztam. Jól esett éreznem, hogy az asztalkendő száraz és meleg, a tányér, a kés, a villa, a szék fája, mind enyhén meleg és hogy az áprilisi nap tiszta fénye körülsátoroz ebben a sarokban.

Megrendeltem az ebédemet, és körülnéztem.

Hát az udvar csupa fiatal párral van tele. Némelyiknek még a kis útitáska is az oldalán lóg. Egészséges fiatal arcok, jó étvágy, halk vidám csevegés mindenfelé.

Milyen jó itt a napfényes, száraz melegen. Az udvart felváltva lengi be az ibolyaillat, a spenót-illat, meg a tengerszag. Vannak különben, akik a tenger szagában is úgy gyönyörködnek, mint az ibolya illatában.

A szemem mingyárt az első felpillantáskor egy rendkívül formás női fejen akad meg. Vértelen és mégis üde álmovilágból való arc, szalmaszőke haj, nyugodt kék szemek. A fején kékszalagos lapos szalmakalap, a ruhája valami kaktuszzöld puha szövet, szintén kékszalagos, testhez símuló.

Féloldalt ül nekem és narancsot hámoz. A nyaka is olyan tökéletes, mint az arca. A népszínház üdülőtermében van egy női szobor, egy külföldön élő primadonnánk márvány mellszobra; annak a nyakát tartottam eddig a legszebbnek. De íme a természet külön művész; ennek a nyaka hajlékonyabb, hosszabb, gömbölyűbb, finomságokkal teljesebb.

Egy szintén szőke, pirospozsgás fiatalember van vele. Ha nem hallanám, hogy angolul fecseg, azt gondolnám, hogy divatosan öltözött henteslegény. Azok közül az emberek közül való, akik mindig mulatnak valamin, ha máson nem, a saját beszédükön. A botjára könyököl és folyton mosolyogva beszél s hozzá még szüntelen pödrí azt a kis éretlen, kenderszínű bajuszát. El nem tudom találni, hogy férje-e vagy udvarlója, mert a nő mellett egy öreg asszonyság is ül, aki vagy mamája, vagy rokona, vagy szolgálja a tüneményes szépségnek. Minden emberismeretem cserben hagy. Az öreg nő a balján ül a fiatalnak, a férfi meg a jobbján. Hát igazodjék el rajtok valaki.

Nem szeretem a csodálatos elemet a leírásokban, de az élet sokszor megdöbbenítő alakokat hord az ember elé. A nő félarcban ült eddig előttem. A zömök ember csevegésére egyszer elmosolyodott és rápillantott. Ekkor az arcát egész teljességében megláttam.

Ezt már vártam is.

Az ilyen remek rajzolatú félarcok rendszeren meglepik az embert, mikor egész teljességükben mutatkoznak s rendszeren rácáfolnak az ember képzeletére. No itt a meglepetés kegyetlen volt: a nő balarcán egy éktelen nagy kékesvörös forradás fordult felém, egy szőlőlevélnyi húsos folt, amely eltorzította ezen a felén a fiatal arcot a szeme szögletétől az ajka szögletéig.

El akartam fordulni, hogy ne lássam, de csak eldermedten néztem tovább is. Vajjon mi rombolta így meg? Esés-e, állatharapás-e, vagy hogy így született?

Értettem most már azt a szomorú méltóságot, amely ezen az arcon borongott. Most láttam, hogy jegygyűrű nincs sem a férfi kezén, sem a nőén. Az ebédet az öreg nő fizette. A férfi nem ebédelt velük, csak borraivalót tett az asztalra.

Szinte megkönnyebbültem, hogy elmentek. A rácson át egy pillantást vettem még a nő után. Junói termet. A menése is csupa méltóság és szomorúság. Hova mennek? Lesz-e belőlük férj és feleség? Lesznek-e gyermekeik? Ha az egyik leány éppen olyan lenne, mint ez a huszonkétéves nő, de mind a két arca tökéletes! És vajjon megszokja-e ez a férfi úgy azt a bal arcot, hogy annyi csókot tesz rá, mint a jobbra?

Hogy elmentek előlem, négy-öt asztal vendégére nyílt széjjellátásom. Mindenütt egy nő, egy férfi. Mind fiatal, és egyik nő se olyan, hogy lázt okozna a festőknek. De mert fiatalok és a boldogság útját járják, érdekesek is. Hanem már itt kitetszik, hogy melyikből micsoda házaspár lesz. Ime a harmadik asztalnál, ahogy helyet foglal a fiatal pár, a kis professzor-forma szemüveges, szakálás, fekete kokas átnyújtja ugyan az étlapot a fiatal asszonykának, de az bele se pillant: válasszon a férfi. És a férfi rendel. Az ő gusztusa szerint evődik végig az ebéd. Ez a sovány fekete ember csupa határozottság, a szelíd kis báránypépszerű nő meg csupa simulékonyság. Már tegeznek egymást. A nő néha elvétí. Ilyenkor a férfi rendreutasító pillantást vet rá. Azt hiszem, mindent korrigál. Lehet, hogy az étlapot is korrigálja, mielőtt választana.

Micsoda család lesz ez tíz esztendő múlva?

Lesznek olyan napok, amikor ez a férj ebédnél az asztalra fog csapni valami elhibázott étel miatt, s ilyenkor az asszony reszket, a gyerekek is reszketnek, a cseléd meg átseseg a folyosón a szomszéd cselédnek:

- Az úr ma rettenetes!

Egy másik házaspár, - láttam már őket a Szent Rókus-faragványok között is, - fordítottja ennek. A férfi nagy vállas, beesett mellű, borotvált arcú ember. Bizonyosan porosz. Az egyik karján a kis szeplős asszony, a másikon papírba göngyölt vásárlások. Azt hiszem, csibukot vett neki az asszony, ő meg pénztárcát az asszonynak. Az öklei otromba nagyok ennek az embernek, s a karja mindig úgy lóg, mintha kölcsön kapta volna. Szóval egy nagy mafla. De az asszonyka csupa elevenség. Már most is ő vezet, ő igazgat. Ő csönget a szolgának, ő választja ki az ebédet; ő veszi észre, hogy a csokorból egy levél leesett a tányérra. És ő választja ki a férjének a legjobb falatokat.

Ezek sokat járnak majd együtt sétálni, meg a színházba. Később a férfi bölcsőt is ringat s ha valamelyik gyermek beteg lesz, ő fogja éjjelenként föl-alá hordozni a szobában. De most még erre nem is gondolnak. A férfi, amint leteszi a kanalat, erőtlen lenkék szemeivel a tizen-nyolcéves akaratos arcra tapad. S ezek a szemek mintha állandóan azon csodálkoznának, hogy ezen házasság folytán mennyi okosságot vett maga elé.

Egy tömzsi kis cilinderes úr a fal mellett ül a párjával. Ezek falusi vagy pusztai lakók. Mind a kettő tüzes cigánybarna teremtés. A férfi legfeljebb huszonegy éves. A nő talán tizenhét. Nyugtalan, mozgékony mind a kettő. Az úton azt hiszem már össze is haragudtak egynehányszor, és a nő ki akart szállani a kupéból, hogy a legközelebbi vonattal visszatér. Ezeknek a házaseletében a féltékenység zivataros napokat fog támasztani.

Egy olasz nő is feltűnik nekem a többi között. A füle körül fodros a haja, és mikor nevet, hófehér fogsort mutat. Mintha eleven rekláma volna valami fogorvosnak. Eltűnődöm azon a kérdésen, hogy ez a kedves és vidám teremtés hogyan nevet majd hetven esztendőskorában.

Mindezek a nőkön van még valami leányos. Nem tudnám megmondani, micsoda, de látom rajtuk, hogy még nem egészen asszonyok. Talán a tekintetük finom tartózkodása, bátortalansága, mikor idegenre néznek, s a mamát nem érzik maguk körül. Talán a kezük tartása, talán a karcsúságuk. Csak épp a kíváncsiság múlt el, az a kíváncsiság, amelylyel a leány loppal az idegenre pillant. A leányszemnek ez a kedves sajátsága, ez bizony együtt tűnik el a narancsvirággal.

A megüresedett asztalhoz egyszerre két házaspár is érkezik. Az egyik pár gyászba van öltözve. Bizonyosan valakinek az utolsó akaratából, s talán éppen az utolsó órájában, az ágya előtt esküdtek össze. Talán rokonok is. A másik pár két idomtalan fiatal. Az asszony kis tücsökfejű fekete nő, a férfi meg egy kajlalábú, horgas orrú, pápaszemes ember. Mind a kettő bolti cikkekkel van megrakodva. Ezek úgylátszik már hazafelé mennek.

Elfért volna mind a két pár az asztalnál, de hogy a kövér asszony rátette a kezét a székre, a két gyászos egy pillanatnyi tétozáás után megfordult és bement a nagy üveges terembe.

A tekintetem követte őket s talán követte őket egy láthatatlan lélek is.

No szívesebben néztem volna ezt a két tiszta, gyászruhás fiataalt az angol miss helyén, mint ezt a két formátlan, kimelegedett és megterhelt alakot. A portékák, amiket leraktak, alig fértek el a fehérre festett széken, s ők maguk szinte gőzölögtek a fáradtságtól.

A férfi, körülbelül huszonötéves kereskedőféle ember, pápaszemmel is az orrához tartotta az étlapot, s az orra, mit mondjak: mintha a teremő sietségében egy fület nyomott volna az arca közepébe.

A nő is rút volt: fekete kerekfejű, s a szeme mint két fényes fekete üveggomb. Mondom, a tücskőm jutott az eszembe, amelyik otthon egy üvegszekrénykében boldog rabságot él: kenyeret és befőtt cseresznyét eszik s esténként fűtőrészt. Szinte vártam, hogy a pincért ez is trücsköléssel hívja az asztalhoz.

De haj, micsoda illetlenség az ilyen tréfálódzás! Vajjon melyikünk az, aki maga választott arcot magának, vagy melyikünk nyerte az ő szép szemét, szép orrát ott, ahol az édemek versenyeznek. Hátha éppen én vagy te, szóval mi születőnk volna azzal a görbe orral, hátracsúsótt kis állal, vagy azzal a gömbölyű tücsökfejjel!

De semmivel sem boldogabb a föld égi szépe, mint a föld pokoli rútja. Lám, ezek is megtalálták egymást és azt hiszem, ennek a férőnak hiába mutatta volna a sors azt az angol misset még forradás nélkül is, az ő kis feketéjét különbnek találja s viszont a nőnek glédába állíthatják Európa minden cilinderes Adoniszát, ha köztük van ez a girbe-görbe, rossz szemű ember, ő ezt választja ki minden habozás nélkül.

Mert hogy ez szerelmi házasság, az kitetszik mingyárt az első percekben. Ahogy a szalvéta alatt megcsípi a férfi a nő ujját, ahogy összemosolyognak, összemerengenek, ahogy az egyik a másik tányérjára teszi a csirkemáját, a mazsolaszőlőt, mindezt pénzért nem lehet megcselekedni. Ez férfi átúsza volna Helleszpontuszt csakúgy, mint Leander, bár ez tán hólyagot kötött volna maga alá, s ez a nő belevetette volna magát a tengerbe, éppúgy, mit Hero, annélkül, hogy csak egy gondolata is villant volna a költők felé, akik az ilyen tragédiákat megörökítik.

És csak most veszem észre, hogy a nő hangjának valami kellemes, édes zenéje van. A férfi is halkan és szerelmesen gügyög, mint a júniusi esték madara a lombon a párjának. Franciául beszélnek, tehát valószínűleg franciák. Ámbátor az is lehet, hogy a nő olasz, a férfi meg lengyel, és csak azért beszélnek franciául, mert egyik a másik anyanyelvét nem ismeri.

Vajjon hol ismerkedtek össze? Talán valami fürdőn, talán valami hajón vagy vasúton, mind a kettő távol a maga országától. S talán ahogy a régi novellisták mondják: „meglátni és megszeretni őt, pillanat műve volt” - mind a kettőnek.

Húsz-huszonöt év múlva lehet, hogy megint ül ezen a helyen egy éppen ilyen fekete kis nő egy másik rút férfival, vagy egy éppen ilyen perecorrú férfi egy másik rút kis nővel, akit senki más el nem vett volna a világon.

És éppen így nyomkodják egymás ujját az asztalkendő alatt, éppen így összemerüldöznek a tekintetükkel, s az enyhe áprilisi nap éppen így fog sütni egy rájuk merengő, magányos beteg emberre a sarokban, mint énám.

-&-